

ARCHEOLOGISCH PROGRAMMA VAN
EISEN (PVE)

BLOEMENBUURT

TE DIDAM

GEMEENTE MONTFERLAND

Archeologie

Archeologisch Programma van Eisen (PvE) Bloemenbuurt te Didam In de gemeente Montferland

Opdrachtgever	Plavei Kerkstraat 47 6940BB Didam
PvE nummer	9125.006
Versienummer	C1
Status	Concept
Datum	14 juni 2019
Vestiging	Gelderland Fabriekstraat 19c 7005 AP Doetinchem 0314 - 365150 doetinchem@econsultancy.nl
Opsteller	ir. E.M. ten Broeke
Paraaf	
Autorisatie	Drs. A.H. Schutte (Senior KNA-Archeoloog)
Paraaf	

© Econsultancy bv, Doetinchem
Foto's en tekeningen: Econsultancy bv, tenzij anders vermeld

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Econsultancy aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

PvE 9125.006

STANDAARD PROGRAMMA VAN EISEN GEMEENTEN REGIO ACHTERHOEK

**Inventariserend veldonderzoek proefsleuven (IVO-P) met
mogelijke doorstart naar een opgraving**

Bloemenbuurt te Didam

Gemeente Montferland

Goedkeuring PvE door invullen autorisator

Handtekening voor akkoord

Naam en functie: D. Kastelein, MA, regionaal archeoloog

Datum:

Dit programma van eisen is voornamelijk gericht op inventariserend archeologisch vooronderzoek in het landelijk gebied. Dit programma van eisen is uitsluitend bedoeld om eisen te stellen waaraan de vergunningvrager van overheidswege dient te voldoen. Dit programma van eisen bevat geen aanvullende eisen die de vergunningvrager aan de uitvoerder stelt. Vergunningvrager, bevoegde overheid en uitvoerder dragen vanuit hun rol bij aan het uitvoeren van het onderzoek volgens dit PvE en aan het handhaven van de vereiste kwaliteit. Bij het aantoonbaar in gebreke blijven van vergunningvrager en /of uitvoerder kan de bevoegde overheid gelasten dat de werkzaamheden worden gestaakt en/of worden verbeterd.

<h1>Programma van Eisen</h1>			
Locatie	Bloemenbuurt te Didam		
Projectnaam	Projectplan Bloemenbuurt		
Plaats binnen archeologisch proces			
• IVO – Proefsleuven (IVO-P)			
• Opgraven (DO)			
Opsteller			
	<i>Naam, adres, telefoon, e-mail</i>	<i>datum</i>	<i>paraaf</i>
Auteur	Dhr. E.M. ten Broeke Fabriekstraat 19c 7005 AP Doetinchem T: 0314-365150 E:tenbroeke@econsultancy.nl	11-06-2019	
Senior KNA-archeoloog (controle/goedkeuring en auteur hoofdstukken 4 en 6)	Dhr. A.H. Schutte Rijksweg Noord 39 6071 KS Swalmen T: 0475-504961 E:schutte@econsultancy.nl	11-06-2019	
Vergunningvrager of initiatiefnemer bestemmingsplanwijziging			
	<i>Naam, adres, telefoon, e-mail</i>	<i>datum</i>	<i>paraaf</i>
	Plavei De heer M. van Bodegraven Postbus 66 6940 BB Didam Mob. 06-53368787 Email: m.vanbodegraven@plavei.nl		
Goedkeuring bevoegde overheid			
	<i>Naam, adres, telefoon, e-mail</i>	<i>datum</i>	<i>paraaf</i>
Gemeente	Gemeente Montferland Mevrouw ing. A.M. Zonneveld Postbus 47 6940 BA Didam Tel. 0316-291614 Email: a.zonneveld@montferland.info		
Archeologisch adviseur van de bevoegde overheid	drs. D. Kastelein, regionaal archeoloog Omgevingsdienst Achterhoek (ODA) Elderinkweg 2 Postbus 200, 7255 ZJ Hengelo (Gld.) davy.kastelein@odachterhoek.nl 06-24726057		

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK 1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS ONDERZOEKSGBIED	9
HOOFDSTUK 2. AANLEIDING EN MOTIVERING VAN HET ONDERZOEK	10
2.1 Aanleiding	10
2.2 Motivering	11
2.3 Doelstelling	12
HOOFDSTUK 3. EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK	13
HOOFDSTUK 4. ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING	13
4.1 Situering en inrichting van het onderzoeksgebied	13
4.2 Regionale archeologische en (cultuur)landschappelijke context	13
4.3 Aard en typering van de vindplaats(en)	14
4.4 Begrenzing en oppervlakte van de vindplaats(en), indien bekend	15
4.5 Bodemopbouw en stratigrafie	15
4.6 Historisch grondgebruik en bebouwing	16
4.7 Prospectieve kenmerken en typering	16
4.8 Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen	17
4.9 Structuren en sporen (systemisch)	17
4.10 Anorganische artefacten	17
4.11 Organische artefacten	17
4.12 Archeozoologische en -botanische resten	17
4.13 Menselijke resten	17
4.14 Gaafheid en conservering	18
HOOFDSTUK5. DOELSTELLING EN VRAAGSTELLING	
5.1 Doelstelling	18
5.2 Relatie met NOaA en/of andere onderzoekskaders	18
5.3 Onderzoeksvragen	19
HOOFDSTUK 6. METHODEN EN TECHNIKEN: OPERATIONALISERING	22
6.1 Strategie en uitgangspunten	22
6.2 Methoden en technieken (veldwerk)	23
6.3 Omgang met kwetsbaar vondstmateriaal	26
6.4 Structuren, grondsporen	26
6.5 Aardwetenschappelijk onderzoek	28
6.6 Anorganische artefacten	29
6.7 Organische artefacten	29
6.8 Archeozoologische en -botanische resten	29
6.9 Menselijke resten	29
6.10 Dateringsonderzoek en overig natuurwetenschappelijk onderzoek	29
6.11 Beperkingen	30
HOOFDSTUK 7. UITWERKING EN CONSERVERING	30
7.1. Evaluatierapport	30
7.2 Technische uitwerking – algemeen	31
7.3 Wetenschappelijke uitwerking - algemeen	32

7.4 Structuren, grondsporen, vondstspredingen	32
7.5 Analyse aardwetenschappelijke gegevens	32
7.6 Anorganische artefacten	32
7.7 Organische artefacten	33
7.8 Archeozoologische en -botanische resten	33
7.9 Beeldrapportage	33
HOOFDSTUK 8. (DE)SELECTIE EN CONSERVERING	34
8.1 Selectie materiaal voor uitwerking	34
8.2 Selectie materiaal voor deponering en verwijdering	34
8.3 Selectie materiaal voor conservering	36
HOOFDSTUK 9. RAPPORTAGE EN DEPONERING	37
9.1 Eindrapportage	37
9.2 (Eisen aan) deponering van vondsten en data	38
9.3 Integriteit	39
HOOFDSTUK 10. RANDVOORWAARDEN EN AANVULLENDE EISEN	39
10.1 Personele randvoorwaarden	39
10.3 Kwaliteitsborging, toezicht en handhaving	41
10.4 Externe communicatie	42
10.5 Overige randvoorwaarden en aanvullende eisen	43
HOOFDSTUK 11. WIJZIGINGEN TEN OPZICHTE VAN HET VASTGESTELDE PVE	43
11.1 Wijzigingen tijdens het veldwerk	43
11.2 Belangrijke wijzigingen	43
11.3 Procedure van wijziging na de evaluatiefase van het veldwerk	44
11.4 Procedure van wijziging tijdens uitwerking en conservering	44
HOOFDSTUK 12 ARCHEOLOGISCHE KENNISAGENDA OOST- GELDERLAND	44
12.1 De vier archeologisch inhoudelijke tophema's voor Oost-Gelderland	44
12.2 Verdedigingswerken in betwist grensland	45
12.3 Regionale laatmiddeleeuwse stads- en dorpsvorming	46
12.4 Het ontstaan van het hoevenlandschap	47
12.5 Grondstofwinning, -productie en -gebruik	47
HOOFDSTUK 13 VOORRAAD ARCHEOLOGIE ARCHEOREGIO 3	48
LITERATUUR	49

HOOFDSTUK 1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS ONDERZOEKSGBIED

Projectnaam	Projectplan Bloemenbuurt		
Provincie	Gelderland		
Gemeente	Montferland		
Plaats	Didam		
Toponiem	Bloemenbuurt		
Adres	Dahliastraat, Goudbloemstraat, Muurbloemstraat, Petuniastraat, Irisstraat en Zonnebloemstraat		
Kaartbladnummer	40 E		
x,y-coördinaten (RD in meters)		X	Y
	NW	206.320	439.735
	NO	206.630	439.710
	ZW	206.320	439.580
	ZO	206.550	439.595
CMA/AMK-status	N.v.t.		
Archis-monumentnummer	N.v.t.		
Archis-vondstmeldingsnummer	N.v.t.		
CIS-code/ARCHIS-onderzoekmeldingsnummer	Voor aanvang van het onderzoek dient de CIS-code aangevraagd te worden bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (ARCHIS).		
Oppervlakte plangebied	<p>Het plangebied heeft een totale oppervlakte van circa 1,7 ha en bestaat feitelijk uit vier deelgebieden (zie figuren 1 en 2), te weten:</p> <ul style="list-style-type: none"> A. 2.765 m² gelegen aan Dahliastraat en Salviastraat; B. 1.660 m² gelegen aan de Strolboemstraat en Goudsbloemstraat; C. 9.850 m² gelegen aan de Goudsbloemstraat en Zonnebloemstraat; D. 2.350 m² gelegen aan de Goudsbloemstraat en Begoniastraat. <p>Deze vier deelgebieden zijn (deels) kadastraal als volgt bekend:</p> <ul style="list-style-type: none"> A. Didam, sectie L, nummers 305, 306, 307, 1684 en 3035; B. Didam, sectie L, nummers 407, 409 en 411; C. Didam, sectie L, nummers 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340 en 341; D. Didam, sectie L, nummer 282. 		
Oppervlakte onderzoeksgebied	<p>Het onderzoeksgebied voor het proefsleuvenonderzoek heeft een oppervlakte van circa 860 m². Bij een doorstart naar een opgraving betreft het onderzoeksgebied maximaal (indien overall archeologie aanwezig is) de bouwputten van nieuwbouwwoningen die buiten de bestaande bouwputten van de te slopen woningen liggen, en het tracé van de nieuw aan te leggen weg binnen deelgebied C. De oppervlakte van de opgraving zal dan maximaal circa 2.920 m² bedragen.</p>		

Totale oppervlakte werkputten op maaiveldniveau	Voor de proefsleuven is de oppervlakte in totaal circa 860 m ² , waarbij binnen de betreffende deelgebieden A t/m D proefsleuven met de navolgende afmetingen zullen worden aangelegd (zie figuren 15, 16a en 16b en tevens § 6.1): A. 1 proefsleuf met een afmeting van 4 x 15 meter en 2 proefsleuven met een afmeting van 4 x 10 meter; B. 1 proefsleuf met een afmeting van 4 x 20 meter C. 4 proefsleuven met ieder een afmeting van 4 x 25 meter, 1 proefsleuf met een afmeting van 4 x 20 meter en 2 proefsleuven met een afmeting van 4 x 10 meter; D. 2 proefsleuven met ieder een afmeting van 4 x 10 meter.
Dekkingspercentage	Circa 5 % van het plangebied ten aanzien van het proefsleuvenonderzoek.
Huidig grondgebruik	Het plangebied maakt deel uit van een woonwijk, waarbij de percelen bebouwd zijn met woningen en verder in gebruik zijn als tuin. In deelgebied C zijn de openbare ruimte in gebruik als straat/plein (zie figuur 3).
Aard vergunningplichtige activiteit	Herontwikkeling/sloop van bestaande bebouwing en vervolgens nieuwbouw van woningen.

HOOFDSTUK 2. AANLEIDING EN MOTIVERING VAN HET ONDERZOEK

Waar in de tekst sprake is van ‘vergunningvrager’ dient dat als ‘vergunningvrager dan wel initiatiefnemer van een bestemmingsplanwijziging of omgevingsvergunning’ gelezen te worden. Waar sprake is van een ‘vergunningaanvraag’ dient dat als ‘vergunningaanvraag of aanvraag wijziging bestemmingsplan’ gelezen te worden.

2.1 Aanleiding

Dit programma van eisen heeft betrekking op een proefsleuvenonderzoek met mogelijke doorstart naar een opgraving in relatie tot de in hoofdstuk 1 genoemde vergunningplichtige activiteit: Herontwikkeling/sloop van bestaande bebouwing en vervolgens nieuwbouw van woningen.

Deze vergunningplichtige activiteit zal naar verwachting de volgende verstoring te weeg brengen: In het plangebied zullen bouwputten worden aangelegd die buiten de bestaande bouwputten van de te slopen woningen liggen. De woningen zullen waarschijnlijk gebouwd worden op staal, waarvoor de bouwputten zullen worden uitgraven tot op het “gele zand”. Hiervoor zal de bodem tot een minimale diepte van 1 m -mv worden afgegraven. Van de zuidelijke helft van deelgebied C zal alleen het oostelijke deel opnieuw worden bebouwd en verder in gebruik worden genomen als groenstrook, waar dus geen bodemverstorende ingrepen zullen worden uitgevoerd. Binnen de noordelijke helft van deelgebied C zal een nieuwe weg worden aangelegd met bijbehorende nutsvoorzieningen (riolering/kabels en leidingen), waarvoor tot een maximale diepte van circa 2 m -mv de bodem zal worden ontgraven (aanleg van een rioolsleuf met een gescheiden rioolstelsel).

Verwachte effecten van de vergunningplichtige activiteit op het archeologisch bodemarchief: daar waar de bodem wordt geroerd zullen eventueel aanwezige waarden verloren gaan.

2.2 Motivering

- Het noordelijke deel van onderzoeksgebied is volgens de vigerende archeologische beleidskaart van de gemeente Montferland¹ gelegen in een gebied met een hoge archeologische verwachting, waarbij eventueel aanwezige archeologische resten zijn afgedekt door een dik conserverend dek (zie figuur 11). Het zuidelijke deel is gelegen in een gebied met een middelhoge verwachting. Tevens ligt het onderzoeksgebied binnen de attentiezone rondom diverse bekende archeologische vindplaatsen.
- Volgens het gemeentelijk archeologiebeleid is in dit gebied voor werkzaamheden dieper dan 30 cm en met een oppervlakte van meer dan 250 vierkante meter een archeologisch rapport over de waarde van het te verstoren terrein vereist. Deze onderzoekspllicht is verankerd in het bestemmingsplan middels de dubbelbestemming 'Waarde - Archeologische Verwachting 2';
- Eerder onderzoek heeft aangetoond dat in het onderzoeksgebied, in hoofdstuk 4 nader gespecificeerde, archeologische resten² kunnen worden verwacht:

Resultaten eerder uitgevoerd archeologisch bureauonderzoek³ en gecombineerd verkennend en karteren booronderzoek⁴ en advies

Op basis van het bureauonderzoek heeft het noordelijke deel van het plangebied een hoge verwachting voor alle periodes vanaf het Laat-Paleolithicum en het zuidelijke deel een lage verwachting. Dit op basis van de landschappelijke ligging van het plangebied, deels op een relatief hoog gelegen dekzandrug met hoge bruine enkeerdgronden en deels in een laagte met vlakvaaggronden. Uit de periode Late-Middeleeuwen - Nieuwe tijd worden op de hoge dekzandrug, die als grootschalig bouwland in gebruik was, met name sporen van agrarisch gebruik verwacht. In deze periode verplaatsten de erven naar de randzones van de akkergebieden, op de overgang van hoog naar laag. Voor de periode Late-Middeleeuwen - Nieuwe tijd geldt derhalve een hoge verwachting voor het gehele plangebied. Verder geldt voor het noordoostelijke deel van deelgebied C een verwachting op de aanwezigheid van een loopgraaf uit de Tweede Wereldoorlog.

Uit de resultaten van het booronderzoek blijkt dat de algemene bodemopbouw binnen het plangebied (binnen alle vier de deelgebieden) bestaat uit een gemiddeld 70 cm dik plaggendek, welke al dan niet bedekt is met een dunne laag cunet-/stabilisatiezand en een verharding (verschillend ingerichte tuinen behorend bij de woonpercelen). Veelal is alleen de bovenste 30 cm (huidige bouwvoor) nog recent omgewerkt. In alle vier de deelgebieden is het plaggendek van voldoende dikte om te spreken van een hoge bruine enkeerdgrond. Onder het plaggendek, tussen gemiddeld 70 en 85 cm -mv, komt een oude akkerlaag/cultuurlaag voor, bestaande uit bruingeel en vaal gekleurd, zwak humeus, matig siltig, zeer fijn zand. In meer dan de helft van de gezette boringen en tevens binnen verspreid alle vier de deelgebieden, is archeologisch vondstmateriaal aangetroffen. Het vondstmateriaal is aangetroffen in zowel het plaggendek als in de onderliggende oude akkerlaag/cultuurlaag. Het gaat voornamelijk om fragmenten aardewerk daterend uit de periode late 9^e t/m de 15^e eeuw, in de vorm van Zuid-Nederlandse handgevormde aardewerk, Kogelpotaardewerk, blauwgrijs aardewerk en het grijsbakkend aardewerk.

¹ Van Oosterhout, 2008

² Onder archeologische resten worden verstaan: *mobiele resten* van objecten die ooit door de mens gemaakt, gebruikt of gewijzigd zijn; *mogelijk-antropogene objecten* (objecten van menselijke oorsprong of door de mens teweeggebracht, maar dit is aan het object zelf niet te zien zoals houtskool, onverbrand bot, fosfaatconcentraties of onbewerkte steen zijn hier enkele voorbeelden van); *niet-mobiele resten* zoals bodemverkleuringen (paalsporen of (opgevulde) kuilen en greppels zijn hier enkele voorbeelden van) of *archeologische lagen* (een met het ongewapende oog waarneembare laag die zich onderscheidt van de lagen eronder en erboven door de aanwezigheid van (een microfractie van) artefacten en mogelijk-antropogene objecten of aanwijzingen voor bewerking/betreding).

³ Spanjaard, 2019

⁴ Ten Broeke, 2019

Ander vondstmateriaal betreft opmerkelijk zacht gebakken baksteen dat gemagerd is met grof zand. Dit past in de 14^e tot 16^e eeuw. Het overige materiaal, zoals het fragment kleipijp, dateert in de 17^e tot 19^e eeuw.

Op basis van de aangetroffen bodemopbouw en de daarbij aangetroffen archeologische indicatoren, is geconcludeerd dat er menselijke activiteiten hebben plaatsgevonden binnen het plangebied vanaf de Late-Middeleeuwen en wellicht al vanaf het einde van de Vroege-Middeleeuwen, en duidt op de aanwezigheid van een archeologische vindplaats binnen alle vier de deelgebieden. Meest waarschijnlijk gaat het om een vindplaats met sporen en resten van bewoning (houtbouw/steenbouw) in combinatie met landgebruik, waarbij vooral gedacht moet worden aan boerenerven (huisplattegronden van boerderijen met een omliggend erf waar diverse activiteiten werden ontplooid). De top van de vondstenlaag ligt direct onder het plaggendek (vondststrooiing in de oude akker-/cultuurlaag), vanaf gemiddeld 70 cm -mv. Archeologische sporen zullen goed zichtbaar zijn op de overgang van de BC- naar de C-horizont, op een diepte van circa 100 cm -mv. Ook ondiep doorlopende sporen intact zullen worden aangetroffen, aangezien bodemverstoring ingegrepen zich in het algemeen beperkt hebben tot het plaggendek. Ook onder de bestaande funderingen van de bebouwing die op een diepte liggen van circa 1 m -mv, kunnen archeologische sporen nog (deels) intact worden aangetroffen. Door de voorgenomen ingreep (nieuwbouw van een woning, waarbij fundering geplaatst zullen worden op het "gele" zand (bouwen op staal) zal binnen de deelgebieden de mogelijk verschillende aanwezige archeologische vindplaats verstoord worden.

- Op grond hiervan is in overleg met de bevoegde overheid besloten dat (verder) onderzoek/vervolgonderzoek noodzakelijk is. Tijdens overleg tussen de opdrachtgever en de bevoegde overheid (gemeente Montferland) is besloten om een doorstart te maken naar een definitieve opgraving indien er tijdens het proefsleuvenonderzoek behoudenswaardige archeologie wordt aangetroffen;
- Dit programma van eisen bepaalt aan welke eisen het rapport over de waarde en het daarvoor uit te voeren onderzoek moet voldoen.

2.3 Doelstelling

- Proefsleuvenonderzoek: het waarderen van archeologische resten en het toetsen van eerder geformuleerde verwachtingen hieromtrent;
- Doorstart naar een opgraving: het documenteren van archeologische resten en het *ex situ* veiligstellen;

Buiten monumenten: het bepalen van de archeologische kenmerken van het terrein, waaronder het lokaliseren van eventuele vindplaatsen, het toetsen van de in hoofdstuk 2.2 genoemde en/of in hoofdstuk 4 gespecificeerde verwachting en het bepalen van de archeologische waarde van het terrein conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (vigerende versie) ten behoeve van besluitvorming over al dan niet aan de vergunning te stellen voorwaarden;

Binnen monumenten: het actualiseren en detailleren van de archeologische kenmerken en de hierboven genoemde, eerder bepaalde waarde van het terrein en/of delen daarvan ten behoeve van besluitvorming over al dan niet aan de vergunning te stellen voorwaarden. Dit kan leiden tot wijziging van de eerder vastgestelde waarde of tot een specificeren van de aard of plaats van de binnen het monument aanwezige vindplaats;

HOOFDSTUK 3. EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK

• Onderzoeksmeldingnummers	4610669100 en 4610677100
• Soort onderzoek	Bureauonderzoek en gecombineerd verkennend en karterend booronderzoek
• Uitvoerder	Econsultancy
• Uitvoeringsperiode	Maart t/m mei 2018
• Rapportage/publicatie	Spanjaard, G.W.J., 2019: <i>Archeologisch bureauonderzoek Bloemenbuurt te Didam, gemeente Montferland</i> . Econsultancy Archeologisch Rapport 9125.002. Econsultancy, Doetinchem. Broeke, E.M. ten, 2019: <i>Archeologisch verkennend en karterend booronderzoek Bloemenbuurt te Didam, gemeente Montferland</i> . Econsultancy Archeologisch Rapport 9125.005. Econsultancy, Doetinchem.
• Bewaarplaats vonden/documentatie	De documentatie van het uitgevoerde onderzoek bevindt zich in het archief van Econsultancy te Doetinchem onder projectcodes 9125.002 en 9125.005. Zij zijn overgedragen aan het depot van de provincie Gelderland.

HOOFDSTUK 4. ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

4.1 Situering en inrichting van het onderzoeksgebied

Met 'onderzoeksgebied' of 'onderzoeksterrein' wordt bedoeld het in hoofdstuk 1 genoemde onderzoeksgebied. Zie ook figuren 1 en 2.

4.2 Regionale archeologische en (cultuur)landschappelijke context

Voor het grotere kader wordt verwezen naar het rapport bij de (vernieuwde) archeologische beleidskaart van de gemeente Montferland. Hier wordt ingegaan op de directe omgeving van het onderzoeksgebied.

Het Pleistocene rivierterras is ter plaatse van het plangebied afgedekt met dekzand (Formatie van Boxtel, Laagpakket van Wierden). Het dekzand dateert uit de laatste fase van het Weichselien en heeft gedurende het gehele Holoceen aan het maaiveld gelegen. Uitgaande van het AHN liggen deelgebied A en het noordelijke deel van deelgebied C ter plaatse van een grootschalige, relatief hoog gelegen rug die zich ten noorden en ten noordoosten van het plangebied uitstrekt (zoals ook verwacht op basis van de geraadpleegde aardwetenschappelijke kaarten; zie figuren 5 en 6). Deelgebieden B, D en het zuidelijke deel van deelgebied C liggen ter plaatse van een O-W georiënteerde laagte. Ten zuiden van deze laagte ligt opnieuw een relatief hoog gelegen rug. Deze hoogteverschillen zijn vermoedelijk deels te relateren aan het dekzandreliëf en zullen daarbij geaccentueerd zijn door de begrenzing van de aanwezige antropogene eerddekken.

.....

Volgens de Bodemkaart van Nederland is het plangebied deels gelegen in een gebied met vlakvaaggronden in lemig fijn zand en deels in een gebied met hoge bruine enkeerdgronden (zie figuur 8). De vlakvaaggronden betreffen bodems met een vage (weinig donkere) humushoudende bovengrond, direct op de C-horizont zonder ijzerhuidjes. Vaak komen in de top van de C-horizont gleyverschijnselen voor, wat wijst op (periodiek) ondiepe grondwaterstanden. Deze bodems zijn veelal tot ontwikkeling gekomen in gebieden die lange tijd in gebruik zijn geweest als bos en bij herontginning diep zijn vergraven. Ook wordt dit type bodem aangetroffen in uitgestoven laagten binnen het Pleistoceen zandgebied.

Bij de onderzoeken in het relatief laaggelegen gebied, waar het zuidelijke deel van het huidige plangebied deel van uit maakt, zijn met name bodemprofielen aangetroffen bestaand uit een recent verstoorte bovengrond met daaronder direct de C-horizont bestaande uit dekzand of fluvioperiglaciale afzettingen van de Formatie van Boxtel. Dit is in overeenstemming met de informatie op de bodemkaart (vlakvaaggronden). Archeologische vindplaatsen zijn in dit gebied niet aangetroffen tijdens de onderzoeken. Wel is direct buiten de westelijke begrenzing van deelgebied B een losse vondst van enkele fragmenten laatmiddeleeuws aardewerk geregistreerd. De vondstomstandigheden en vondstdatum zijn onbekend. Onbekend is ook wat de nauwkeurigheid is van de coördinaten waaronder de vondst is opgeslagen.

Op de hoger gelegen terreindelen ten noorden en ten zuiden van de laagte zijn dikke antropogene eerddekken aangetroffen op dekzand. Hier zijn bij verschillende archeologische onderzoeken sporen en vondsten aangetroffen uit de IJzertijd, de Middeleeuwen en de Nieuwe tijd. Ook zijn hier losse vondsten bekend uit verschillende periodes, waaronder vuursteenafslagen uit de periode Laat-Paleolithicum t/m Bronstijd en aardewerk en nederzettingssporen uit de IJzertijd, de Romeinse tijd, de Middeleeuwen en de Nieuwe tijd.

4.3 Aard en typering van de vindplaats(en)

Momenteel nog onbekend. Tijdens het booronderzoek is in meer dan de helft van de gezette boringen en tevens binnen verspreid alle vier de deelgebieden, archeologisch vondstmateriaal aangetroffen. Het vondstmateriaal is aangetroffen in zowel het plaggendek als in de onderliggende oude akkerlaag/cultuurlaag. Het Zuid-Nederlandse handgevormde aardewerk is lokaal gemaakt en dateert van de late 9^e tot de 11^e eeuw en komt vooral in het rivierengebied voor. Het overige aardewerk zoals het Kogelpotaardewerk, het blauwgrijs en het grijsbakkend aardewerk horen thuis in de 13^e tot 15^e eeuw. Het Kogelpotaardewerk is lokaal gemaakt, het blauwgrijs regionaal en het grijsbakkende kan van verder weg geïmporteerd zijn. Het Pingsdorf aardewerk is afkomstig uit het Rijnland en dateert in de 10^e tot 12^e eeuw. Het fragment roodbakkend aardewerk bezit spatglazuur en dateert daarom in de 14^e of 15^e eeuw. Het bouw materiaal, zoals het baksteen, is opmerkelijk zacht gebakken en gemagerd met grof zand. Dit past in de 14^e tot 16^e eeuw. Het overige materiaal, zoals het fragment kleipijp, dateert in de 17^e tot 19^e eeuw.

Op basis van de aangetroffen bodemopbouw en de daarbij aangetroffen archeologische indicatoren, is geconcludeerd dat er menselijke activiteiten hebben plaatsgevonden binnen het plangebied vanaf de Late-Middeleeuwen en wellicht al vanaf het einde van de Vroege-Middeleeuwen, en duidt op de aanwezigheid van een archeologische vindplaats binnen alle vier de deelgebieden. Meest waarschijnlijk gaat het om een vindplaats met sporen en resten van bewoning (houtbouw/steenbouw) in combinatie met landgebruik, waarbij vooral gedacht moet worden aan boerenerven (huisplattegronden van boerderijen met een omliggend erf waar diverse activiteiten werden ontplooid).

4.4 Begrenzing en oppervlakte van de vindplaats(en), indien bekend

Onbekend. Zie ook § 4.3.

4.5 Bodemopbouw en stratigrafie

Het booronderzoek heeft laten zien dat in alle vier de deelgebieden in de tuingedeelten van de woonpercelen sprake is van een vrij intacte bodemopbouw. De huidige bouwvoor van gemiddeld 30 cm dik bestaat uit donkergrijsbruin gekleurd, matig humeus, matig siltig, zeer fijn zand en betreft de nog recent omgewerkt top van het plaggendek (1Aap1-horizont). Onder de huidige bouwvoor loopt het plaggendek nog door tot een gemiddelde diepte van 70 cm -mv en bestaat uit donkerbruingrijs gekleurd, matig humeus, matig siltig, zeer fijn zand (1Aa2-horizont). In alle vier de deelgebieden is het plaggendek van voldoende dikte om te spreken van een hoge bruine enkeerdgrond. Er geldt voor het gehele plangebied dat er plaggenbemesting heeft plaatsgevonden, ook binnen de zuidelijk gelegen deelgebieden B en D die binnen een O-W georiënteerde laagte liggen. Een plaggendek van beperkte dikte is alleen aangetroffen in de boringen in het noordwestelijke tot westelijke deel van deelgebied C, juist binnen een hoger gelegen deel binnen het landschap/hoger gelegen deel van een dekzandrug. Waarschijnlijk is hier een deel van het plaggendek afgetopt tijdens de bouw van de woonwijk, om daarmee oorspronkelijke hoogteverschillen in het natuurlijke landschap in enige mate te laten afnemen. Ondanks dit dunne restant van het plaggendek, fungerend als huidige bouwvoor, is hieronder de bodemopbouw nog intact.

Onder het plaggendek, tussen gemiddeld 70 en 85 cm -mv, is vaak een laag bruingeel en vaal gekleurd, zwak humeus, matig siltig, zeer fijn zand aangetroffen. Het oogt in eerste instantie als een restant van de van nature gevormde bodemopbouw, in de vorm van een verbruinings-Bws-horizont. Vanwege het aantreffen van divers archeologisch vondstmateriaal in deze laag is eerder de verwachting dat het gaat om een oude akkerlaag/cultuurlaag. Ook vondstmateriaal is aangetroffen in het bovenliggende plaggendek, wellicht hierin terecht gekomen doordat een deel van de oude akkerlaag/cultuurlaag is opgenomen in het plaggendek, tijdens het opbrengen hiervan. Bij de meeste boringen komt onder de oude akkerlaag/cultuurlaag nog een overgangs-1BC-horizont voor, bestaande uit lichtbruingeel gekleurd, matig siltig, zeer fijn zand. De overgang naar het oorspronkelijk moeder-materiaal vindt op een diepte van circa 100 cm -mv. Het betreffen dekzandafzettingen die door de variatie in roestvlekken bestaan uit variërend van geeloranje tot bruinoranje tot lichtgrijsgeel gekleurde, matig siltige, zeer fijne zanden (Formatie van Boxtel, Laagpakket van Wieringen). Dit pakket dekzand oogt mineralogisch als vrij rijke zanden (veel zware mineralen waargenomen tijdens de veldwerkzaamheden), waardoor eerder verbruining dan podzolizatie als bodemvormend proces heeft plaatsgevonden. Van nature zal er sprake zijn geweest van een zogenaamde bruine bosgrond (holtpodzolbodem).

Het pakket dekzand loopt door tot een gemiddelde diepte van circa 175 cm -mv, echter overeenkomend met de ligging van het plangebied van noord naar zuid op een dekzandrug/flank van een dekzandrug naar een dekzandvlakte/-laagte, neemt de dikte in zuidelijke richting af. Ter plaatse van deelgebied A komen tot 220 cm -mv alleen dekzandafzettingen voor. Bij de overige deelgebieden vindt binnen de maximale boordiepte van 220 cm -mv een overgang plaats naar lichtgrijs tot lichtbruingrijs gekleurd, zwak siltig, matig fijn tot matig grof zand, waarvan de zandkorrels veel scherper aanvoelen. Dit betreffen vlechtende rivierterrasafzettingen (Formatie van Kreftenheye). In deelgebied B is op de overgang van de dekzandafzettingen naar de vlechtende rivierterrasafzettingen een dunne laag zandige klei aanwezig. Dit betreft de Laag van Wijchen die is afgezet gedurende de Bølling-Allerød-interstadialen van het Laat-Glaciaal. Deelgebied B heeft in deze periode kennelijk nog periodiek onder water gestaan tijdens overstromingen van de Rijn (mogelijk een iets lager gelegen terrasrest binnen het Laagterras).

De top van de vondstenlaag ligt direct onder het plaggendek (vondststrooiing in de oude akker/cultuurlaag), vanaf gemiddeld 70 cm -mv. Archeologische sporen zullen goed zichtbaar zijn op de overgang van de BC- naar de C-horizont, op een diepte van circa 100 cm -mv. Ook ondiep doorlopende sporen intact zullen worden aangetroffen, aangezien bodemverstorende ingegrepen zich in het algemeen beperkt hebben tot het plaggendek.

4.6 Historisch grondgebruik en bebouwing

De Cultuurhistorische kenmerkenkaart geeft inzicht in de historisch-stedenbouwkundige en de historisch-geografische waarden binnen de gemeente Montferland. Volgens De Cultuurhistorische kenmerkenkaart van de gemeente Montferland ligt het noordelijke deel van het plangebied in een gebied van droge kampongtingingen (zie figuur 10). Dit zijn gebieden die eeuwenlang in actief agrarisch gebruik zijn geweest. Het zuidelijke deel van het plangebied is gelegen in een gebied van oude bossen in het nat-droge zandgebied. Dit historisch gebruik houdt verband met de relatief lage en daardoor nattere ligging van dit deel van het plangebied. Verder zijn op de kaart twee historische erflocaties (boerderijen of woningen) weergegeven binnen deelgebied D. Tussen deelgebieden B en D zijn nog twee locaties weergegeven, waarvan er één een schuur of schaapskooi betreft en de ander een boerderij of woonhuis.

Topografisch kaartmateriaal daterend vanaf het begin van de 19e eeuw laat zien dat het plangebied historisch gezien gelegen is op de overgang van een grootschalig akkercomplex op de relatief hoog gelegen gronden ten noorden naar een bosgebied op de lagere gronden ten oosten. Op deze overgang bevinden zich verschillende historische erven, met daaromheen kleinschalige tuinen en agrarische percelen. Deelgebied A was aan het begin van de 19^e eeuw gelegen ter plaatse van het akkercomplex en het noordelijke deel van locatie C ook (zie figuren 11 en 12). Het zuidelijke deel lag ter plaatse van een bosgebied. Op de overgang van bos naar akker was een pad/weg aanwezig. Deelgebied B was gelegen ter plaatse van een perceel hakhout en werd in de loop van de 19^e eeuw in gebruik genomen als akker (zie figuur 13). Deelgebied D lag ter plaatse van twee bebouwde erven. De bossen werden aan het begin van de 20^e eeuw in gebruik genomen als weiland (zie figuur 14). In de tweede helft van de 20^e eeuw werd een grootschalige woonwijk gerealiseerd, waar de huidige bebouwing binnen het plangebied onderdeel van uit maakt (daterend uit de jaren '70 van de 20^e eeuw).

4.7 Prospectieve kenmerken en typering

Zie ook §4.5. De aangetroffen algemene bodemopbouw binnen het plangebied (binnen alle vier de deelgebieden) bestaat uit een gemiddeld 70 cm dik plaggendek, welke al dan niet bedekt is met een dunne laag cunet-/stabilisatiezand en een verharding (verschillend ingerichte tuinen behorend bij de woonpercelen). Veelal is alleen de bovenste 30 cm (huidige bouwvoor) nog recent omgewerkt. In alle vier de deelgebieden is het plaggendek van voldoende dikte om te spreken van een hoge bruine enkeerdgrond. Onder het plaggendek, tussen gemiddeld 70 en 85 cm -mv, komt een oude akkerlaag/cultuurlaag voor, bestaande uit bruingeel en vaal gekleurd, zwak humeus, matig siltig, zeer fijn zand. In meer dan de helft van de gezette boringen en tevens binnen verspreid alle vier de deelgebieden, is archeologisch vondstmateriaal aangetroffen. Onder de oude akkerlaag/cultuurlaag is nog een overgangs-1BC-horizont aanwezig, bestaande uit lichtbruingeel gekleurd, matig siltig, zeer fijn zand. De overgang naar het oorspronkelijk moedermateriaal vindt op een diepte van circa 100 cm -mv. Het betreffen dekzandafzettingen die door de variatie in roestvlekken bestaan uit variërend van geeloranje tot bruinoranje tot lichtgrijsgeel gekleurde, matig siltige, zeer fijne zanden (Formatie van Boxtel, Laagpakket van Wieringen).

.....

Dit pakket dekzand oogt mineralogisch als vrij rijke zanden (veel zware mineralen waargenomen tijdens de veldwerkzaamheden), waardoor eerder verbruining dan podzolise als bodemvormend proces heeft plaatsgevonden. Van nature zal er sprake zijn geweest van een zogenaamde bruine bosgrond (holtpodzolbodem).

4.8 Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen

Zie ook §4.5. De top van de vondstenlaag ligt direct onder het plaggende (vondststrooiing in de oude akker-/cultuurlaag), vanaf gemiddeld 70 cm -mv. Archeologische sporen zullen goed zichtbaar zijn op de overgang van de BC- naar de C-horizont, op een diepte van circa 100 cm -mv. Ook ondiep doorlopende sporen intact zullen worden aangetroffen, aangezien bodemversturende ingegrepen zich in het algemeen beperkt hebben tot het plaggende.

4.9 Structuren en sporen (systemisch)

Op basis van de intacte bodemopbouw en de landschappelijke ligging van het plangebied, worden er vooral structuren en sporen verwacht gerelateerd aan (tijdelijke) bewonings- en ambachtsgebonden activiteiten. Hierbij moet vooral gedacht worden aan sporen van een huisplaats/boerderij (paalsporen, restanten van waterputten en afvalkuilen, etc.). Er dient rekening te worden gehouden met een archeologische vindplaatsen daterend vanaf de Late-Middeleeuwen en wellicht al vanaf het einde van de Vroege-Middeleeuwen.

4.10 Anorganische artefacten

Verwacht worden artefacten van (natuur)steen, aardewerk, bouw materiaal, glas en metaal-/ijzerslak al dan niet in relatie tot de archeologische sporen.

4.11 Organische artefacten

De kans dat eventuele gebruiksvoorwerpen van hout, been, leer textiel en dergelijke bewaard zijn gebleven, is gezien de lithologische context (zand) en de ouderdom van de resten zeer klein. Echter onder de grondwaterstand kunnen onverkoelde organische artefacten uit been, gewei, schelp, hout, textiel en leer bewaard zijn gebleven. Verkoelde organische artefacten kunnen ook boven de grondwaterspiegel voorkomen.

4.12 Archeozoologische en -botanische resten

De kans dat archeozoologische en botanische resten bewaard zijn gebleven, is gezien de lithologische context (zand) klein. Indien er oud dierlijk botmateriaal wordt aangetroffen zal dit slecht geconserveerd zijn. Boven de grondwaterspiegel kunnen verkoelde paleo-ecologische resten worden verwacht. Onder de grondwaterspiegel kunnen zowel onverkoelde als verkoelde paleo-ecologische resten worden verwacht.

4.13 Menselijke resten

Tot op heden zijn er geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van menselijke resten (graven). Gelet op de archeologische context en de conserveringsomstandigheden wordt de aanwezigheid van onverbrande en verbrande menselijke resten (graven) onwaarschijnlijk geacht. Ook de kans dat menselijke organische resten bewaard zijn gebleven is klein, gezien de lithologische context (zand). Indien er menselijke resten bewaard zijn gebleven, dan zullen deze slecht zijn geconserveerd.

4.14 Gaafheid en conservering

Door de ligging in een zandgebied en de relatief lage grondwaterspiegel zal eventueel aanwezig organisch vondstmateriaal - archeozoölogische en botanische resten- niet tot slecht geconserveerd zijn en deze resten zullen waarschijnlijk alleen worden aangetroffen in diepe en vochtige sporen. Over de precieze gaafheid en conservering van de mogelijke structuren, sporen, vondsten, archeozoölogische en botanische resten kan niet veel worden gezegd.

HOOFDSTUK 5. DOELSTELLING EN VRAAGSTELLING

5.1 Doelstelling

Bij karterend proefsleuvenonderzoek

De doelstelling van karterend proefsleuvenonderzoek is het aanvullen en toetsen van de gespecificeerde archeologische verwachting, zoals geformuleerd in het bureauonderzoek (conform KNA versie 4.0 protocol 4003 inventariserend veldonderzoek). Indien het onderzoek **inderdaad** archeologische resten oplevert, dient de archeologische waarde hiervan direct aansluitend te worden vastgesteld (zie doelstelling 'Bij waarderend proefsleuvenonderzoek'). Het onderzoek komt voort uit de eisen die de bevoegde overheid stelt aan de aanvraag voor een omgevingsvergunning of wijziging van een bestemmingsplan.

Bij waarderend proefsleuvenonderzoek

De doelstelling van het onderzoek is het vaststellen van de archeologische waarde van het terrein c.q. de archeologische vindplaats (waardestelling conform KNA versie 4.0 Bijlage IV waarden van vindplaatsen en eisen gesteld in dit PvE). Het onderzoek komt voort uit de eisen die de bevoegde overheid stelt aan de aanvraag voor een omgevingsvergunning of de wijziging van een bestemmingsplan. Het resultaat van een IVO is een rapport met een waardering en een inhoudelijk (selectie-)advies (buiten normen van tijd en geld), aan de hand waarvan een beleidsbeslissing genomen kan worden. Dit betekent dat de veldactiviteiten uitgevoerd worden tot het niveau waarop deze beslissing gefundeerd genomen kan worden, dat wil zeggen dat de archeologische waarden van het terrein/de archeologische vindplaats in voldoende mate zijn vastgesteld.

Bij Opgraven

De eventuele doorstart naar een opgraving binnen de toekomstige bouwvlakken en gedeeltelijk de variant archeologische begeleiding ter plaatse van de aan te leggen een nieuwe weg met bijbehorende nutsvoorzieningen in de noordelijke helft van deelgebied C (conform KNA versie 4.0 protocol 4004 opgraven) heeft als doel het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden die van belang is voor kennisvorming over het verleden.

5.2 Relatie met NOaA en/of andere onderzoekskaders

Voor een proefsleuvenonderzoek is de NOaA niet verplicht, maar kan wel richtinggevend worden ingezet. Wel van toepassing is de regionale archeologische kennisagenda (zie hoofdstuk 11; Kennisagenda Archeologie Oost Gelderland; Boonstra e.a. 2011) en de thans bekende regionale voorraad archeologie (hoofdstuk 12: Zoetbrood e.a. 2006). De tophema's uit de Kennisagenda Archeologie Oost/Gelderland (Hoofdstuk 11: Boonstra e.a. 2011) zijn - getuige de onbalans in de huidige regionale voorraad archeologie - uitdrukkelijk niet bedoeld als selectie-instrument.

5.3 Onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen dienen puntsgewijs en beargumenteerd beantwoord te worden. Indien geen antwoord mogelijk is, dient dat beargumenteerd toegelicht te worden.

5.3.1 Bodemopbouw en landschap

1. Hoe is de opbouw van het profiel (lithologische laagopvolging en bodemhorizonten)?
2. Wat was (waarschijnlijk) het niveau van het maaiveld in de onderscheiden archeologische periodes?
3. Welke hydromorfe kenmerken zijn in het profiel aanwezig (sporen van oxidatie en reductie) en op welke diepte(n)?
4. Welke lagen/bodemhorizonten zijn kalkrijk, kalkarm of kalkloos?
5. Wat is de grondwaterstand en de grondwatertrap ter plaatse?
6. Welke lagen/bodemhorizonten bevatten organische resten (plantenresten, dierresten)?
7. In het kader van waardestellend onderzoek, zijn er, gelet op de lokale lithologie, bodems en hydrologie, *onverbrande* dierlijke en plantaardige resten:
 - a. te verwachten?
 - b. Zo ja, in welke context(en)?
8. Zijn er:
 - a. Sedimentiefases te onderscheiden in het profiel?
 - b. Wat zijn de onderscheidende kenmerken daarvan?
 - c. Wat is de geschatte datering?
 - d. Heeft tussen de onderscheiden fases van sedimentatie bodemvorming plaats gevonden?
9. Is er sprake van processen van bodemvorming, erosie, laterale verplaatsing, afdekking?
10. Is er sprake van processen van vernatting (gley, veenvorming) en/of verdroging (eventueel verstuiving)?
11. In welke mate is de bodem in het plangebied verstoord?

5.3.2 Sporen, structuren, vondsten en paleo-ecologische resten

Indien het onderzoek **geen** archeologische resten oplevert of categoriaal beperkte (bijvoorbeeld alleen losse diffuus verspreide vondsten), welke verklaring is hiervoor te geven? Is er sprake van :

(Sub)recente⁵ verstering en postdepositionele processen?

Beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door bodemprocessen, methodische, technische, logistieke of personele beperkingen, weersomstandigheden, terreinomstandigheden (zoals huidig gebruik)?

Afwezigheid van bewoning en/of intensief landgebruik?

Een combinatie van genoemde factoren?

De antwoorden dienen beargumenteerd toegelicht te worden.

Indien het onderzoek **wel** archeologische resten heeft opgeleverd:

⁵ Onder subrecent wordt verstaan: na circa 1900. Onder recent wordt verstaan: na circa 1950.

Sporen en structuren

12. Is er sprake van loopvlakken, ophogingslagen of cultuurlagen?
13. Welke archeologische lagen⁶ zijn in het profiel te onderscheiden en wat is de diepte, dikte, textuur en vulling?
14. Welke sporen zijn te onderscheiden en wat is de vorm, diepte, lengte, breedte, textuur, kleur, vulling?⁷
15. Hoe is de horizontale en verticale spreiding van sporen en wat is hun samenhang?
16. In welke mate zijn:
 - a. lagen en sporen op vlakken te koppelen aan lagen in de profielen?
 - b. Wat zijn de ingravingsniveaus?
17. Hoe is
 - a. de stratigrafie in antropogene zin?
 - b. Zijn er meerdere sporenniveaus aanwezig, m.a.w. moeten er meerdere vlakken op verschillende dieptes worden aangelegd en gedocumenteerd om alle periodes inzichtelijk te krijgen?
 - c. Zo ja op welke diepte bevinden zich deze niveaus en welke periodes zitten op welke niveaus?
18. Zijn begrenzingen van het sporencomplex vast te stellen?
19. Wat is de aard en/of de functie en conservering van de sporen?
20. Wat is de relatieve en/of absolute datering van de sporen en spoorniveaus en waarop is de datering gebaseerd?
21. Zijn er (delen van) structuren⁸ te onderscheiden? Zo ja,
 - a. Van welk soort (mogelijke) structuren?
 - b. Welke (mogelijke) delen?
 - c. Wat is de relatieve en/of absolute datering van de structuren?
 - d. Waarop is/zijn de datering(en) gebaseerd?
 - e. Is er bij steenbouw sprake van hergebruikt bouwmateriaal?
22. Is er sprake van perifere en centrale zones?
23. Indien er geen of weinig paalsporen zijn: in welke mate kan er sprake zijn van bouwmethoden die geen of weinig sporen hebben nagelaten en is dat af te leiden uit vondsten of andere sporen?
24. Welke fasering (relatieve en absolute datering) is in de vindplaats aan te brengen?
25. Indien graven worden gevonden:
 - a. Is sprake van enkele individuele graven of een groter grafveld?
 - b. Wat kan worden gezegd over de locaties van begravingen ten opzichte van gelijktijdige en niet-gelijktijdige bewoning (indien dateringen dit mogelijk maken)?
 - c. Welke vorm van begraving is gevolgd (crematie/inhumatie)?

⁶ Dit is een met het ongewapende oog waarneembare laag die zich onderscheidt van de lagen eronder en erboven door de aanwezigheid van (een microfractie van) artefacten en mogelijk-antropogene objecten of aanwijzingen voor bewerking/betreding. Veelal betreft het de top van de woonlaag (loopvlak) waar het substraat door grondbewerking, betreding en vermenging met afvalmateriaal een afwijkende bodemstructuur en kleur heeft gekregen. Vaak ligt de archeologische laag als een deken over een sporenniveau.

⁷ Deze vraag wordt in een tabel (bijlage) met toelichtende tekst in het rapport beantwoord.

⁸ Onder structuren worden verstaan al dan niet volledige plattegronden van houten gebouwen of constructies, resten van stenen gebouwen en karakteristieke, functioneel te onderscheiden grondsporen, zoals hutkommen, waterputten, graven, etc.

Vondsten en paleo-ecologische resten

26. Welke mobiele vondsten zijn gedaan?
 - a. Om welke materialen, soorten, typen, functies, aantallen, gewichten gaat het en uit welke context komen de vondsten?⁹
 - b. Wat is de datering van de vondsten en waarop is de datering gebaseerd?
27. In welke mate bevinden vondsten zich in primaire positie/gesloten context en in welke mate gaat het om vondsten zonder context?
28. Welke conclusies zijn te trekken uit de fragmentatiegraad en de mate van conservering of verwering van vondsten?
29. Wat is de vondstdichtheid (aantal scherven per m²) per vlak, per werkput en in het geheel?
30. Zijn er plaatsen aan te wijzen met een opvallend grote vondstconcentratie en wat is de samenstelling ervan?
31. In welke mate dragen de mobiele vondsten bij aan de datering van lagen, sporen, structuren?
32. Is er sprake van (kennelijk) intentionele deposities?
33. Hoe zijn de verhoudingen tussen lokaal of in de nabijheid gewonnen of geproduceerd materiaal en importmateriaal?
34. Wat is
 - a. de aard en conservering van paleo-ecologische resten?¹⁰
 - b. In welke mate en in welke context worden ze aangetroffen?
 - c. Welke betekenis ontleen zij of kunnen zij geven aan deze context?
 - d. In welke mate kunnen ze bijdragen aan de datering van sporen, lagen, structuren?
35. Welke informatie kunnen zij geven over landschap en vegetatie (voorafgaand, tijdens en/of na bewoningsfase(n)), voedsel-economie, verwerving en toepassing van organisch materiaal e.d.?

5.3.3 Relatie met de Kennisagenda Archeologie Oost Gelderland (hoofdstuk 13)

36. Welke nadere uitspraken – op basis van de grondsporen en het vondstmateriaal – zijn te doen over:
 - a. De aard van de activiteiten, de materiële cultuur, de economie en functie van de vindplaats(en)
 - b. De gebruiksduur van de vindplaats(en)
 - c. Eventuele veranderingen door de tijd heen?
37. In welke mate is er sprake van discontinuïteit of continuïteit van activiteiten?
38. Kan aan de hand van het aangetroffen zoölogisch en botanisch materiaal in potentie
 - a. Een (voedsel-)economie van de vindplaats worden gereconstrueerd?
 - b. Wat is de specifieke potentie en welke methoden zijn het meest kansrijk?
39. Kan aan de hand van het aangetroffen zoölogisch en botanisch materiaal in potentie worden afgeleid:
 - a. Hoe het (cultuur)landschap voor, tijdens en na de fase van activiteiten er heeft uit gezien?
 - b. Indien ja, wat is de specifieke potentie en welke methoden zijn het meest kansrijk?
40. Hoe vergelijkbaar is de onderzochte locatie met andere locaties met dit complextype in Oost-Gelderland en deze datering?

⁹ Deze vraag wordt in een tabel (bijlage) met toelichtende tekst in het rapport beantwoord.

¹⁰ Deze specialistische vraag wordt in een tabel (bijlage) met toelichtende tekst in het rapport beantwoord.

41. In hoeverre vormen de grondsporen en het vondstmateriaal - en de interpretatie van de functie en het gebruik van de aangetroffen vindplaats - een potentiële informatiebron voor één van de regionale tophema's:
- Verdediging (§12.2)?
 - Stads- en dorpsvorming (§12.3)?
 - Ontwikkeling oud hoevenlandschap vanaf de Laat-Karolingische periode (vanaf ca. de 9e eeuw) (§12.4)?
 - Grondstofwinning, -productie en -gebruik (§12.5)?

5.3.6 Conclusie, evaluatie, aanbevelingen

42. Hoe verhouden de conclusies zich tot de resultaten van het eerdere onderzoek of andere bekende gegevens? In welke mate wijkt de geconstateerde waarde af van de eerder toegekende waarde of van de gespecificeerde verwachting?
43. In welke mate heeft dit onderzoek bij kunnen dragen aan onderzoeksthema's uit de Kennisagenda Archeologie Oost-Gelderland? In welke mate heeft dit onderzoek in een datalacune kunnen voorzien? Hoe is het kennisrendement te omschrijven?
44. In welke mate zijn de gehanteerde strategieën en methoden effectief geweest? Indien het onderzoek niet volgens plan kon worden uitgevoerd, om welke reden en op welke wijze is van het PvE afgeweken?
45. Welk risico lopen de geconstateerde archeologische waarden door de voorgenomen verstoring? Is behoud of verder onderzoek vanuit AMZ-perspectief gewenst?
46. Welke strategische en methodische aanbevelingen kunnen worden gegeven voor vervolgonderzoek, zowel binnen dit onderzoeksgebied als in aangrenzende of naburige percelen?

HOOFDSTUK 6. METHODEN EN TECHNIKEN: OPERATIONALISERING

6.1 Strategie en uitgangspunten

De strategie richt zich op het gehele plangebied en dient te leiden tot een goed begrip van de archeologische resten in hun landschappelijke context en hun prospectieve kenmerken (toetsing vooronderzoek).

De zoekstrategie dient vastgesteld te worden aan de hand van de verwachte prospectiekenmerken zoals geformuleerd in het bureauonderzoek (zie hoofdstuk 4) en door toepassing van de KNA-leidraad Inventariserend veldonderzoek; deel: proefsleuvenonderzoek (versie 1.01/2009);

Voor de proefsleuven is de oppervlakte in totaal circa 860 m², waarbij binnen de betreffende deelgebieden A t/m D proefsleuven met de navolgende afmetingen zullen worden aangelegd (zie figuren 15, 16a en 16b):

- 1 proefsleuf met een afmeting van 4 x 15 meter en 2 proefsleuven met een afmeting van 4 x 10 meter;
- 1 proefsleuf met een afmeting van 4 x 20 meter
- 4 proefsleuven met ieder een afmeting van 4 x 25 meter, 1 proefsleuf met een afmeting van 4 x 20 meter en 2 proefsleuven met een afmeting van 4 x 10 meter;
- 2 proefsleuven met ieder een afmeting van 4 x 10 meter.

De in totaal 13 proefsleuven hebben samen een dekkingsgraad van circa 5 % van het totale oppervlak van het plangebied (circa 17.000 m²). Uitgegaan wordt van het aanleggen van 1 vlak.

Bij een doorstart naar een opgraving betreft het onderzoeksgebied maximaal (indien overal archeologie aanwezig is) de bouwputten van nieuwbouwwoningen die buiten de bestaande bouwputten van de te slopen woningen liggen, en het tracé van de nieuw aan te leggen weg binnen deelgebied C. De oppervlakte van de opgraving zal dan maximaal circa 2.920 m² bedragen.

Het proefsleuvenonderzoek met eventuele doorstart naar een opgraving wordt gefaseerd uitgevoerd, conform de betreffende deelgebieden.

Bij een complexe stratigrafie, of indien zich sporen op verschillende niveaus bevinden, worden meerdere vlakken aangelegd. Boringen voorzien in aanvullende informatie, wanneer proefsleuven, kijkgaten of coupes niet diep genoeg kunnen zijn. De beslissing over het aanleggen van meer vlakken dan voorzien in dit PvE wordt in goed en tijdig overleg met de bevoegde overheid en vergunningvrager of initiatiefnemer genomen;

Bij het aantreffen van onverwachte complexen, of bijzondere en arbeidsintensieve sporen wordt de vergunningvrager of initiatiefnemer onmiddellijk gewaarschuwd. In overleg met de vergunningvrager of initiatiefnemer en de bevoegde overheid wordt besloten over de aanpak ervan;

Documentatie van de profielen dient inzicht te geven in de landschappelijke opbouw en in de stratigrafie. Documentatie van de vlakken dient inzicht te geven in de ruimtelijke geleding en in de spreiding en aard van sporen, structuren en vondsten. Documentatie van de sporen op het vlak en in coupes dient in samenhang met het verzamelen van vondsten en nemen van monsters inzicht te geven in de aard, datering en kwaliteit van sporen;

6.2 Methoden en technieken (veldwerk)

In algemene zin wordt gewerkt volgens KNA 4.0 (IVO-P deelproces 2 (protocol 4003), specificaties OS 02 t/m OS 11 (protocol 4004), volgens de KNA-Leidraad Proefsleuvenonderzoek (Borsboom & Verhagen 2009) en volgens de KNA Veldhandleiding Archeologie (Archeologie Leidraad 1; Carmiggelt & Schulten 2002). Bij een doorstart naar een opgraving wordt gewerkt volgens KNA 4.0 (opgraven, specificaties OS 02 t/m OS 11 (protocol 4004), volgens de KNA-Leidraad Opgraven (Borsboom & Verhagen 2009) en volgens de KNA Veldhandleiding Archeologie (Archeologie Leidraad 1; Carmiggelt & Schulten 2002).

Aanvulling op OS 3 (vlakaanleg)

Machinaal graafwerk wordt verricht door een machine op rupsbanden, tenzij dit om technische of logistische redenen niet mogelijk of wenselijk is, voorzien van een gladde bak (indien noodzakelijk een schaafbak);

De huidige bouwvoor wordt verwijderd waarbij rekening wordt gehouden met de *top van de eerste vondstlaag*;

De bovengrond wordt daarna laagsgewijs (met lagen van maximaal 10 cm per keer) verwijderd *tot de top van de eerste vondstlaag*, waarbij de grond met een metaaldetector gecontroleerd wordt op het voorkomen van metalen artefacten en aanlegvondsten worden geborgen (zie hieronder 'Aanvulling op OS 04');

Aanleg van vlakken en afgraven van lagen gebeurt daarna:

Zoveel mogelijk vanuit de stratigrafische opbouw, zodat vondsten per stratigrafische eenheid verzameld kunnen worden;

Na iedere haal van de graafmachine wordt de grond gecontroleerd;

De vlakken worden aangelegd en gedocumenteerd op de niveaus waar sporen zichtbaar zijn en het vlak interpreteerbaar is;

Vlakken worden, waar nodig, met de hand opgeschaafd. Indien sporen niet goed zichtbaar zijn, worden deze met de hand opgeschaafd;

Er wordt tenminste altijd één vlak aangelegd en gedocumenteerd, ook als dat 'leeg' of verstoord is. Dat vlak wordt in dat geval aangelegd op het niveau waar men sporen had kunnen verwachten (direct onder een vondstlaag of op leesbaar niveau);

Waar nodig (bijvoorbeeld wegens een voorziene complexe stratigrafie of de aanwezigheid van meerdere vondstniveau) wordt door middel van kijkgaten - in principe aan één uiteinde van de werkput - bepaald wat de kans is op het aantreffen van diepere archeologische niveaus en op welke diepte deze zich bevinden;

Bij het aantreffen van muurwerk en uitbraaksleuven blijft een profieldam haaks op de muur staan, zodanig dat de muur in verband met de bovengrond gedocumenteerd kan worden.

Aanvulling op OS 04 (verzamelen van vondsten en monsters):

Per haal van de machine wordt met behulp van een metaaldetector door een metaaldetectorspecialist het vlak afgezocht;

Metaalvondsten en andere bijzondere aanlegvondsten, zoals compleet vaatwerk, worden per stuk driedimensionaal ingemeten, verzameld en onder een afzonderlijk vondstnummer geregistreerd. Overige aanlegvondsten worden in vlaksegmenten van maximaal 4 meter breedte x 5 meter lengte verzameld; Dit geldt ook voor aanlegvondsten uit de bouwvoor;

Complete of bijna complete potten kunnen als container gediend hebben. Deze dienen als geheel, inclusief vulling, geborgen, gedocumenteerd en driedimensionaal ingemeten te worden;

Vondsten worden per spoor en/of per stratigrafische eenheid/laag verzameld (contextgericht). Binnen een gecoupeerd spoor (zie 'Aanvulling op OS 07') worden vondsten uit verschillende vullingen, zoals paalkuil, paalkern, e.d., apart verzameld en geregistreerd;

Wanneer vuurstenen artefacten worden aangetroffen met een dichtheid hoger dan 1 artefact per 2 m², kan een vuursteenconcentratie aanwezig zijn. In dat geval moeten de grenzen van de concentratie binnen de proefsleuf worden bepaald d.m.v. megaboringen in een grid van 2,5 m bij 2 m waarbij het opgeboorde materiaal wordt gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 3 mm. Wanneer de grenzen bekend zijn, zullen bij inventariserend onderzoek alleen enkele vakken worden gedocumenteerd; voldoende om een vervolgstategie bij definitief onderzoek aan te bevelen. Van de vakken zal een verticale verspreiding van het vuursteenmateriaal achterhaald moeten worden door het sediment te zeven in vakken van 50 cm bij 50 cm en laagjes van 5 cm. Het uitgegraven materiaal wordt per laag gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 3 mm. tot het niveau (minimaal 10 cm onder het laagste vondstniveau) waarop geen vuursteen meer wordt aangetroffen. Het aantal uit te voeren boringen en zeefvakken dient te worden bepaald door de verantwoordelijke senior archeoloog in goed overleg met de vergunningvrager en de bevoegde overheid; Voor afspraken over meerwerkkosten zie §10.1;

Bij muurwerk en uitbraaksleuven wordt een representatieve selectie vondsten apart verzameld die zich hetzij boven, hetzij binnen (tussen), hetzij onder de stenen of vulling bevinden, hetzij afkomstig zijn uit de insteek.

Profielen worden gecontroleerd op vondsten die per stratigrafische eenheid gedocumenteerd worden;

Vondsten die niet aan gegraven sporen kunnen worden gekoppeld, worden per laag verzameld binnen vlaksegmenten van maximaal 4 meter breedte x 5 meter lengte.

Vondstconcentraties zonder context worden individueel ingemeten en geregistreerd;

Bijzondere vondsten worden driedimensionaal ingemeten en onder een afzonderlijk vondstnummer geregistreerd. Bijzondere deposities binnen sporen worden afzonderlijk geregistreerd door middel van fotografie en tekening (zie 'Aanvullingen op OS 07').

Metaalvondsten en bewerkt vuursteen worden driedimensionaal ingemeten indien zij (kennelijk) diagnostische kenmerken bevatten en zich in een primaire context bevinden.

Natuursteen wat wordt aangetroffen buiten de natuurlijke context wordt uit vlakken en profielen verzameld. In ieder geval wordt een representatieve steekproef genomen. Bij los liggende natuurstenen wordt goed gelet op de mogelijkheid dat het om resten van structuren gaat (resten van fundamenteën, vloeren, poeren e.d.). Mogelijk bij een structuur horende stenen worden individueel ingemeten. Voor het verzamelen van natuurstenen uit sporen zie onder 'Aanvulling op OS 07'.

Alle verzamelde vondsten worden bewaard tot het moment van uitwerken, selecteren en deponeren. Van (sub)recente¹¹ vondsten wordt een representatief deel verzameld indien dit voor de interpretatie van sporen, vlakken of profielen (verstoringen) nodig is.

Aanvulling op OS 05 (registreren vlakken, grondsporen, profielen):

Alle vlakken worden getekend, hetzij digitaal, hetzij analoog in schaal 1:50;

Alle structuren/grondsporen worden in het vlak getekend en driedimensionaal ingemeten;

Complexe profielen (lateraal en/of stratigrafisch) worden geheel gedocumenteerd. Hiertoe wordt per werkput het meest geschikte lengteprofiel gekozen. Indien er sprake is van een eenduidige laagopbouw (sediment-stratigrafisch/bodemkundig), kan worden volstaan met het documenteren van één profielkolom voor elke 20 meter werkput van minimaal 2 m breed en tot 50 cm onder het diepste ingravingsniveau (uitgezonderd zeer diepe ingravingen als waterkuilen/-putten e.d.);

De profielen worden volledig gedocumenteerd (inmeten, waterpassen, fotograferen en beschrijven), en volledig getekend, hetzij digitaal, hetzij analoog in schaal 1:20;

Binnen het onderzoeksterrein liggen de getekende profielen in elkaars verlengde, tenzij dit niet wenselijk of niet mogelijk is. Verspringingen in het profiel bij een getrapte aanleg worden op tekening aangegeven. In profieltekeningen moeten x, y, z-waarden in RD-coördinaten en NAP worden aangegeven, alsmede de ligging van het (de) vlak(ken), met het oog op de aansluiting met vlaktekeningen en aangrenzende profielen;

De profielbeschrijving voldoet aan de Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989);

De actuele grondwaterstand wordt gepeild door een boorgat te maken tot ruim onder het archeologisch relevante niveau en na enkele uren de waterstand te peilen en vast te leggen ten opzichte van maai-veld en NAP;

Profiel- en vlaktekeningen worden na elke velddag gecontroleerd op de aansluiting van lagen en sporen. Sporen en lagen die zowel in het vlak als in een profiel zichtbaar zijn, krijgen hetzelfde spoor-nummer;

Profiel- en vlaktekeningen tussen werkputten worden:

Tijdig, tijdens het veldwerk, gecontroleerd op de aansluiting van lagen en sporen.

De verschillende stratigrafische niveaus in verschillende putten worden zo veel mogelijk gekoppeld;

Sporen en lagen die in één of meerdere werkputten in ofwel het vlak, ofwel in een profiel zichtbaar zijn, worden tijdens het veldwerk als zodanig herkenbaar geregistreerd (zie onder § 6.1).

- Van structuren en bijzondere sporen worden detailtekeningen en foto's vervaardigd;
- Alle sporen worden beschreven in dag- en wekrapporten of de op daartoe geëigende formulieren;
- In het geval van bijzondere sporen (zoals inhumatiegraven) moeten specialisten op de betreffende gebieden geraadpleegd en of ingeschakeld worden bij het onderzoeken van de sporen (zie verder onder 'Aanvulling op OS 07')

¹¹ Onder subrecent wordt verstaan: na circa 1900. Onder recent wordt verstaan: na circa 1950.

Aanvulling op OS 06 (hoogtemeting):

Op alle vlakken wordt om de 4 meter breedte x 5 meter lengte de NAP-hoogte vastgesteld;
Per werkput wordt om de 5 meter op het lengteprofiel de NAP-hoogte van het maaiveld bepaald;
Coupes worden individueel driedimensionaal ingemeten.

Aanvulling op OS 07 (couperen grondsporen):

Alle sporen worden gecoupeerd en opgegraven.

In principe worden alle coupes getekend, tenzij het zeer ondiepe paalkuilen betreft. In dat geval wordt er volstaan met een dieptevermelding in de sporenlijst en de vorm van het spoor in de coupe.

Bij mogelijke paalgaten wordt van een selectie de stand van paalkernen en insluitels (steenpakkingen, ligstenen onder palen) bepaald en gedocumenteerd;

Om inzicht te krijgen in de mate van intactheid van de vindplaats wordt in eerste instantie gebruik gemaakt van de gedocumenteerde profielen (zie onder §6.5 Aardwetenschappelijk onderzoek).

Aanvulling op OS 08 (beeldregistratie)

Alle vlakken worden in overzichten en waar nodig in detail gefotografeerd voorzien van zichtbare maatbalk/schaalstok en noordpijl;

Profielen worden in overzichten en waar nodig in detail gefotografeerd voorzien van een noordpijl, schaalstok/maatbalk en fotobord met zichtbaar het fotonummer en projectcode;

Relevante en kenmerkende sporen worden aan de bovenzijde gefotografeerd voorzien van een noordpijl, schaalstok en fotobord met zichtbaar het fotonummer en projectcode;

Relevante en kenmerkende coupes worden gefotografeerd voorzien van een noordpijl, schaalstok en fotobord met zichtbaar het fotonummer en projectcode. Daar waar het bordje storend is (met het oog op publicaties) wordt tevens een identieke foto zonder bordje gemaakt;

Er worden meerdere overzichten, actie- en sfeerfoto's van het onderzoek gemaakt, waarop het opgravingproces, toegepaste methoden en karakteristieke punten uit de omgeving te zien zijn;

Van complete objecten en andere belangrijke vondsten wordt direct voorafgaand, tijdens en terstond na berging een foto gemaakt met daarop naast het object een goed leesbaar vondstenkaartje.

Van foto's en digitale tekeningen van cruciale veldgegevens wordt terstond een back-up gemaakt (na controle).

6.3 Omgang met kwetsbaar vondstmateriaal

Conform OS11 en de KNA-Leidraad "Eerste hulp bij kwetsbaar vondstmateriaal"

6.4 Structuren, grondsporen

Zie ook 6.2., aanvulling op OS 05 van de KNA 4.0 (protocol 4004)

Sporen

Alle sporen worden gecoupeerd en afgewerkt;

Onder couperen wordt ook verstaan: tekenen (schaal 1:20) en fotograferen, bemonsteren van relevante vullingen eventueel zodanig dat ze later zo nodig gezeefd kunnen worden;

De inhoud van sporen waarin waardevolle kleine vondsten (bijvoorbeeld klein botmateriaal, kralen, enz.) verwacht worden, wordt gezeefd op een zeef met maaswijdte van maximaal 4 millimeter;

Van sporen waarvan de onderkant in een proefsleuf of coupe niet bereikt kan worden, wordt de diepte en/of opbouw door middel van boringen bepaald;

In het geval van bijzondere vondsten (bijzondere deposities, inhumatiegraven, zeer kwetsbare vondsten e.d.) moeten specialisten op de betreffende gebieden worden geraadpleegd en of ingeschakeld worden bij het onderzoeken van de sporen, het eventuele bergen van de vondsten en het bemonsteren. Afspraken hieromtrent dienen vooraf te worden gemaakt door de verantwoordelijke senior archeoloog in overleg met de vergunningvrager en de bevoegde overheid. Voor afspraken over meerwerk-kosten zie §11.1.

Structuren

Alle structuren worden getekend, ingemeten en beschreven. Couperen en afwerken vindt alleen plaats op basis van bovenstaande afwegingen ten aanzien van de onderzoeksdoelen;

(Potentiële) structuren moeten (waar mogelijk) in voldoende mate kunnen worden vrijgelegd in één en dezelfde werkput om een basale interpretatie mogelijk te maken. De beslissing over het buiten de werkput vrijleggen van een mogelijke structuur wordt in goed en tijdig overleg met de bevoegde overheid en vergunningvrager genomen. Eventuele meerwerkkosten dienen schriftelijk vastgelegd te worden (zie Hoofdstuk 11);

Bij uitbreiding van de werkput wordt eerst het profiel over de structuur gedocumenteerd.

Muurwerk, bouwpuin en uitbraaksleuven:

Bij het aantreffen van muurwerk of een uitbraaksleuf moet altijd voor een profiel(dam) worden gezorgd.

Een profiel wordt getekend haaks op de muur of de uitbraaksleuf vanaf het hoogst mogelijke niveau, met inbegrip van de afdekkende laag tot in de vaste grond. Na documentatie van het opgaande muurwerk wordt de muur doorgesneden en wordt de doorsnede van de muur opgenomen in de profieltekening. Daarbij wordt acht geslagen op een eventuele insteek;

Van muurwerk wordt de bovenzijde en de onderzijde opgemeten en van iedere versnijding wordt de hoogtemaat genomen. De hoogtematen worden in ieder geval aan het begin en het eind van de betreffende muur genomen, alsmede op hoeken en/of aanhechtingen. Bouwkundige details zoals reparaties of faseringen dienen nauwgezet te worden vastgelegd op tekening en middels een foto. Bij funderingsonderzoek worden met name de hoeken onderzocht;

Aangegeven wordt waar en welke mortel is toegepast. Bouwmateriaal en mortel wordt bemonsterd (o.a. met het oog op een luminiscentie-datering);

Bij natuursteen wordt acht geslagen op de diversiteit van de gesteentesoorten. Van relevante baksteenmaten wordt een baksteen verzameld. Het baksteen wordt beschreven en de baksteenformaten worden opgemeten. Ook een 5 -of wanneer mogelijk een 10-steenlagenmaat -dient te worden genoteerd;

Van natuursteen worden relevante maten genomen en wordt het verband geregistreerd (§6.2). Ook moet het metselverband worden beschreven en de relatie met aangrenzend muurwerk;

Vondsten bij muurwerk worden onderscheiden in relevante contexten: uit de insteek, onder de muur uit de funderingssleuf, ingesloten tussen de stenen, liggend op het muurrestant/uit de uitbraaksleuf.

Concentraties (bouw)puin worden op het vlak ingetekend en als spoor afgewerkt (zie boven) met opgave van materiaalsamenstelling, mate van fragmentatie, depositionele interpretatie (bijvoorbeeld: op-hoging, afbraaklaag), dikte van de laag, al dan niet aanwezig zijn van mortels. Van de diverse materialen wordt een monster genomen. Van hele stenen worden de maten genoteerd.

Graven

De graven worden opgegraven volgens de methode "Hiddink" (Hiddink 2003), waarbij voor ieder graf een grafformulier wordt ingevuld waar op aangegeven staat welke stappen en handelingen uitgevoerd moeten worden. Door deze methode worden alle graven op dezelfde manier onderzocht en worden fouten vermeden;

.....

Urnen worden volledig geborgen om ze te röntgenen voor het opsporen van kleine metaalfragmenten (restanten van verbrande metalen objecten);

Er wordt extra aandacht besteed aan de omgeving van het graf - zodat eventueel aanwezige grafstructuren en sporen van het grafritueel zelf in kaart kunnen worden gebracht. Het is mogelijk, dat het vlak hierbij plaatselijk wordt verdiept of dat de put wordt uitgebreid om de structuur beter in kaart te brengen;

In het geval van bijzondere graven moet een specialist geraadpleegd en of ingeschakeld worden bij het onderzoeken van de sporen, het eventuele bergen van de vondsten en het bemonsteren (specialist op het gebied van archeozoölogie (bij complete dierlijke skeletten) of een fysisch antropoloog). De beslissing daartoe wordt in goed en tijdig overleg met de bevoegde overheid en vergunningvrager genomen.

6.5 Aardwetenschappelijk onderzoek

Alle profielen dienen bestudeerd, beschreven en geïnterpreteerd te worden door, of onder verantwoordelijkheid van, een fysisch geograaf met aantoonbare ervaring in de klei- en zandgebieden van de regio Achterhoek;

Om inzicht te krijgen in de mate van intactheid van de vindplaats wordt in eerste instantie gebruik gemaakt van de gedocumenteerde profielen;

Wanneer dit voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen nodig en mogelijk is, worden na raadpleging van een fysisch geograaf monsters genomen (en gedocumenteerd) voor nadere analyse (micromorfologie, micropaleontologie¹², geochemie, sedimentologie, dateringsonderzoek e.d.);

Profielen waarin een organische component aanwezig is, worden laagsgewijs met overlappende profielbakken (Carmiggelt & Schulten 2002, 7) bemonsterd voor micropaleontologisch onderzoek. Dit is van belang om de primaire onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden en om een vervolgstategie bij definitief onderzoek aan te bevelen. Indien geen vervolgonderzoek wordt uitgevoerd, worden deze monsters gedeselecteerd (zie daartoe § 7.1 en hoofdstuk 8);

Indien binnen het onderzoeksgebied geen, maar in de directe omgeving (maximaal 100 meter) wel, kansrijke afzettingen (in depressie, beekdal e.d.) voor micropaleontologisch onderzoek aanwezig zijn, worden deze – indien mogelijk - met een gutsboor bemonsterd, waarbij tevens monsters voor ¹⁴C-analyse¹³ worden genomen. Het geselecteerde materiaal dient wel stabiel geconserveerd bewaard te worden voor later verdiepend onderzoek. Indien geen vervolgonderzoek wordt uitgevoerd, worden deze monsters gedeselecteerd (zie daartoe § 7.1 en hoofdstuk 8);

Gezien de vaak lange doorlooptijd van projecten is met name de stabiele conservering (anticontaminatie) van monsters voorafgaande aan daadwerkelijke ¹⁴C-analyse cruciaal (e.g. Wohlfart e.a. 1998). Voor het bewaren van contaminatiegevoelig materiaal dient een specialist geraadpleegd te worden (zie ook § 7.11);

Indien geen monsters genomen of geanalyseerd worden (reden opgeven in het rapport), dient aangegeven te worden of en welke zones, profielen, sporen e.d. hiervoor bij vervolgonderzoek in aanmerking komen.

¹² Micropaleontologie is de kennis en studie van fossielen die door hun grootte alleen met behulp van een microscoop te zien zijn, zoals stuifmeel (pollen), kiezelwieren, zaden, fragmenten van planten, insecten, kleine dieren, schimmels, bacteriën e.d. Tijdens dit onderzoek kunnen ook andere microfragmenten van bijv. houtskooldeeltjes worden geïnventariseerd.

¹³ Radiometrische ouderdomsbepaling met behulp van de koolstof-14 techniek.

6.6 Anorganische artefacten

Conform PS06 en OS11. Zie 6.2. Zie ook de KNA-Leidraad Veldhandleiding Archeologie 2002.

6.7 Organische artefacten

Conform PS06 en OS11. Zie 6.2. Zie ook de KNA-Leidraad Veldhandleiding Archeologie 2002; Het geselecteerde materiaal dient stabiel geconserveerd en vrij van contaminatiebronnen bewaard te worden (zie § 7.11);

Organische artefacten worden apart verpakt en behandeld conform Carmiggelt & Schulten (2002).

6.8 Archeozoölogische en -botanische resten

Conform PS06 en OS11. Zie ook de KNA-Leidraad Veldhandleiding Archeologie 2002; en KNA leidraad Archeozoölogie (Lauwerier 2011)

Deze resten worden verzameld zoals anorganische artefacten; zie ook de KNA-Leidraad Veldhandleiding Archeologie 2002;

Alle verzamelde (grond)monsters of door specialisten geselecteerd materiaal of opgewerkte preparaten worden bewaard voor later verdiepend onderzoek (een eventuele opgraving) (zie hoofdstuk 8);

Het geselecteerde materiaal dient stabiel geconserveerd en vrij van contaminatiebronnen bewaard te worden;

Indien geen vervolgonderzoek wordt uitgevoerd, worden deze monsters/materialen en/of preparaten gedeselecteerd (zie daartoe § 7.1 en hoofdstuk 8);

Kansrijke grondsporen (met humeuze vullingen of houtskoolrijke vullingen) worden per spoorvulling bemonsterd ten behoeve van archeobotanisch macroresten-onderzoek en dateringsmethodieken voorzover dit voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen nodig is. Indien mogelijk worden 3-litermonsters verzameld (zie voor de selectie van grondsporen § 6.3);

Waterputten, beerputten, afvalkuilen, sporen met verbrande resten en hardplaatsen dienen te worden bemonsterd onder het oxydatie-reductie-niveau;

De vulling van complete of bijna complete potten dient gezeefd te worden ten behoeve van ecologisch en archeo-zoölogisch onderzoek;

Zaden en pitten kunnen in verkolde toestand voorkomen, bijvoorbeeld in hardplaatsen of in paalkuilen;

Dierlijk botmateriaal wordt verzameld zoals aangegeven in 6.2. (verzamelen van vondsten).

Voor menselijk bot uit graven: zie 6.4: graven.

6.9 Menselijke resten

Zie 6.4: graven;

Indien het aannemelijk is dat het om (sub)recente menselijke resten gaat, wordt terstond de politie verwittigd.

6.10 Dateringsonderzoek en overig natuurwetenschappelijk onderzoek

Zie ook de KNA-Leidraad Veldhandleiding Archeologie 2002;

Bijzondere houtresten worden bemonsterd met het oog op dendrochronologisch onderzoek;

Van de, voor de beantwoording van de onderzoeksvragen, relevante grondsporen, lagen of vullingen worden monsters genomen, gedocumenteerd (op tekening, foto en driedimensionaal ingemeten) en geregistreerd, die o.a. dienen voor ¹⁴C-onderzoek;

Van de, voor de beantwoording van de onderzoeksvragen, relevante zandlagen worden monsters genomen, gedocumenteerd (op tekening, foto en driedimensionaal ingemeten) en geregistreerd, die

dienen voor OSL-dateringen.¹⁴ Voor de monsternamen moet een specialist geraadpleegd en/of ingeschakeld worden;

Fosfaatonderzoek wordt ingezet bij (mogelijke) boerderijlocaties, indien sporen met fosfaatverkleuringen aanwezig zijn. Ook worden enkele monsters genomen buiten de grenzen van het spoor;

Voor inventariserend onderzoek is in eerste instantie een kwaliteitsbepalend onderzoek van de monsters voldoende. Daadwerkelijke analyse vindt pas plaats na goedkeuring van het evaluatierapport;

Alle verzamelde (grond)monsters of door specialisten geselecteerd materiaal of opgewerkte preparaten worden bewaard voor later verdiepend onderzoek (een eventuele opgraving);

Gezien de vaak lange doorlooptijd van projecten dient het geselecteerde materiaal *stabiel geconserveerd en vrij van contaminatiebronnen bewaard* te worden. Dit is met name voor monsters voor ¹⁴C-analyse cruciaal (e.g. Wohlfart e.a. 1998). Voor het bewaren van contaminatiegevoelig materiaal dient een specialist geraadpleegd te worden (zie ook § 8.3);

Indien geen vervolgonderzoek wordt uitgevoerd, worden deze monsters/materialen en/of preparaten gedeselecteerd (zie daartoe § 7.1 en hoofdstuk 8).

6.11 Beperkingen

Het onderzoek beperkt zich maximaal (indien overal archeologie aanwezig is) tot de bouwputten van nieuwbouwwoningen die buiten de bestaande bouwputten van de te slopen woningen liggen, en het tracé van de nieuw aan te leggen weg binnen deelgebied C. De oppervlakte van de opgraving zal dan maximaal circa 2.920 m² bedragen.

Voor civieltechnische beperkingen zie hoofdstuk 10.

HOOFDSTUK 7. UITWERKING EN CONSERVERING

In algemene zin wordt gewerkt volgens KNA 4.0 (protocol 4004, 4006 en 4010)

7.1. Evaluatierapport

Aanvulling op OS 12 van de KNA 4.0

Vanwege de gefaseerde uitvoering van het veldwerk, conform de betreffende deelgebieden, wordt na elke fase en na de technische uitwerking zoals hieronder omschreven, door de projectleider – zo nodig na specialistisch advies – een tussentijds evaluatierapport opgesteld volgens specificatie OS12. Bij voorkeur wordt in het veld dan wel telefonisch samen met de opdrachtgever en de bevoegde overheid mondeling geëvalueerd, zodat direct besloten kan worden of een doorstart naar een opgraving wel of niet nodig is.

Elk tussentijds evaluatierapport wordt uiterlijk binnen 1 tot 2 weken na elke fase van het veldwerk bij de bevoegde overheid en de deponhouder (/eigenaar vondstmateriaal) ingediend. (De-)selectie- en conserveringsrapporten die tijdens de evaluatiefase (OS13/OS16) opgesteld worden (hetzij als onderdeel van het evaluatierapport, hetzij als losse rapporten) worden als bijlagen aan het evaluatierapport toegevoegd; De vergunninghouder wordt tezelfdertijd tevens een exemplaar van het evaluatierapport en bijlagen toegestuurd;

Na indiening, maar voor vaststelling van het eind-evaluatierapport heeft de vergunningvrager de gelegenheid om binnen twee weken zijn visie op de mate van uitwerking en rapportage kenbaar te maken;

¹⁴ Optically Stimulated Luminescence; radiometrische ouderdomsbepaling aan klastisch sediment.

.....

Het eind-evaluatierapport wordt binnen vier weken na indiening getoetst en vastgesteld door de bevoegde overheid en fungeert daarna als aanvulling van dit programma van eisen;

In het eind-evaluatierapport worden de bevindingen van het veldwerk samengevat en afwijkingen van het PvE gemotiveerd ;

In het eind-evaluatierapport wordt een beredeneerd voorstel gedaan voor nadere analyse van sporen, monsters en vondsten (waaronder laboratoriumonderzoek), alsmede de financiële consequenties daarvan;

In het eind-evaluatierapport wordt een voorstel gedaan welke vondsten en monsters niet bewaard (ge-deponeerd) hoeven te worden (zie ook hoofdstuk 8).

In het eind-evaluatierapport wordt een voorstel gedaan voor de (uiteindelijke) conservering van kwetsbare objecten, alsmede de financiële consequenties daarvan (zie ook hoofdstuk 8);

In het eind-evaluatierapport wordt een voorstel gedaan voor de opzet van het eindrapport, waaronder de keus van de te tekenen, te fotograferen en af te beelden objecten, alsmede de financiële consequenties daarvan;

Geëvalueerd wordt in welke mate de onderzoeksvragen beantwoord kunnen worden en of voor de uitwerking gewijzigde of aanvullende onderzoeksvragen gesteld moeten worden;

Geëvalueerd wordt of aanvullende of gewijzigde eisen gesteld moeten worden aan de hieronder genoemde eisen van uitwerking en conservering;

Na vaststelling van het eind- evaluatierapport door de bevoegde overheid geeft de vergunningvrager opdracht tot uitwerking, rapportage en conservering volgens het vastgestelde evaluatierapport, rekening houdende met de vastgestelde termijn voor oplevering van het concept-eindrapport. De in OS12 genoemde begroting voor de uitwerking (zie ook 7.1 onder bullets 6, 8 en 9) maakt verplicht deel uit van het aan de overheid voor te leggen evaluatierapport.

7.2 Technische uitwerking – algemeen

Aanvulling op OS 14 van de KNA 4.0

De algemene technische uitwerking omvat het digitaliseren van alle in het veld gemaakte vlak en profieltekeningen, het bewerken van digitale afbeeldingen en het digitale gegevensbeheer. Digitalisering van coupetekeningen mag zo nodig worden uitgesteld tot de wetenschappelijke uitwerking;

Alle sporen en structuren worden afgebeeld op een 'allesporenkaart', of op (bij een complexe stratigrafie) gecombineerde vlaktekeningen, en voorzien van spoornummers en een kaderrand met X,Y coördinaten;

Indien (digitale) tekeningen van het veldwerk nodig zijn voor het op korte termijn opstellen van een programma van eisen voor verder onderzoek worden deze tezamen met het evaluatierapport overgedragen aan de bevoegde overheid als Autocad-, ESRI-shape, of Mapinfo-bestand;

Alle vondsten worden gereinigd en primair geanalyseerd (bakselniveau voor keramiek);

Archeozoölogische, archeobotanische en andere paleo-ecologische resten worden gekarakteriseerd;

Kwetsbare vondsten/monsters/preparaten worden tijdelijk zo opgeslagen, dat de kwaliteit na afloop van het veldwerk/monsternamen niet achteruit gaat (stabiele conservering) en rekening wordt gehouden met contaminatie (§ 6.5);

Alle foto's, tekeningen, vondsten, monsters worden geadministreerd. Handgeschreven verslagen worden uitgetikt en digitaal gearchiveerd. Overige analoge documentatie wordt gescand en gearchiveerd. Alle gekarakteriseerde monsters, vondsten, sporen en structuren worden geregistreerd in een digitaal gegevensbestand;

Aardwetenschappelijke analyse (beschrijving bodemopbouw, analyse van gaafheid) vindt zoveel mogelijk plaats binnen de technische uitwerking.

7.3 Wetenschappelijke uitwerking - algemeen

Aanvulling op OS 14 van de KNA 4.0 en §7.2

Na goedkeuring van het evaluatierapport vindt de wetenschappelijke uitwerking plaats, waarbij materiaal- en andere specialisten worden ingeschakeld, eventueel laboratoriumonderzoek plaats vindt, objecten worden getekend en gefotografeerd en geconserveerd. De resultaten van het veldwerk worden geanalyseerd. Vondsten en monsters worden verder gewaardeerd en geanalyseerd en de gegevens worden verwerkt in teksten en in een database;

De analyse van monsters wordt beperkt tot het niveau dat nodig is voor het beantwoorden van de directe vraagstelling en het geven van een waardering;

¹⁴C- en/of OSL- en/of dendrochronologisch en/of micromorfologisch onderzoek vindt alleen plaats indien alleen via dit type onderzoek antwoord op de onderzoeksvragen te verkrijgen is;

In de synthese van de onderzoeksbevindingen wordt de analyse van stratigrafie, lagen, sporen, vondsten en monsters en andere gegevens in logisch verband geplaatst, voorzien van deugdelijke argumentatie, referenties aan de wetenschappelijke literatuur en ondersteund door tabellen, foto's, (hoogte)kaartjes en tekeningen;

Zie ook § 6.10

7.4 Structuren, grondsporen, vondstspredingen

Aanvulling op OS 14 van de KNA 4.0

Grondsporen en structuren worden uitgewerkt tot op het niveau dat nodig is voor de beantwoording van de onderzoeksvragen;

Alle grondsporen en structuren worden voor zover mogelijk geïnterpreteerd en gedateerd. Zij worden per periode per spoor- en structuurcategorie beschreven;

Typochronologische analyse en determinatie van structuren vindt plaats binnen het kader van de archeoregio;

De vondstverspreiding betreft alle vondstcategorieën samen. Van vondstverspreidingen (vondstlagen) worden de oppervlakte en de dikte geregistreerd.

7.5 Analyse aardwetenschappelijke gegevens

Aardwetenschappelijke gegevens worden uitgewerkt tot op het niveau dat nodig is voor de beantwoording van de onderzoeksvragen.

De profielen worden uitgewerkt door een fysisch geograaf met aantoonbare ervaring in de klei- en zandgebieden van de regio Achterhoek

De verzamelde aardwetenschappelijke gegevens worden op lithologische, lithogenetische, hydrologische en archeologische kenmerken beschreven;

In de analyse dient in ieder geval de (paleo)landschappelijke context voor de aangetroffen resten berekend te worden (locatiekeuzeanalyse en natuurlijke formatieprocessen);

In het kader van waardestellend onderzoek wordt getoetst of, gelet op de lokale lithologie en hydrologie, onverbrande dierlijke en plantaardige resten te verwachten zijn;

Alle boorlocaties en boorstaten worden in het rapport opgenomen.

7.6 Anorganische artefacten

Vondstverwerking

Uitwerking en conservering van artefacten vindt plaats volgens het vastgestelde evaluatierapport;

De vondsten worden gewassen, gesplitst naar materiaalcategorie, en geteld. De vondsten worden tijdelijk zo opgeslagen, dat de kwaliteit niet achteruit gaat;

Uitwerking

Analyse en determinatie van keramiek vindt plaats op tenminste bakselniveau (technische uitwerking) en op typeniveau als dat nodig is voor beantwoording van de vraagstelling (wetenschappelijke uitwerking);

Op typeniveau moeten relevante diagnostische kenmerken worden opgegeven;

In ieder geval worden gewicht, aantallen randen, wanden, bodems, overige vormen, aangegeven;

Analyse en determinatie van vuursteen op natuurlijk/artefact, typeaanduidingen, maten, gewichten, verbrand/onverbrand, conservering, compleet/gebroken, wel of geen cortex/natuurlijk oppervlak en eventueel op periode;

Bij natuursteen wordt de gesteentesoort bepaald, het aantal, en type werktuig of gebruik;

Metaal: determinatie op metaalsoort, type en eventueel op periode;

Glas: determinatie op periode, op categorie (objectglas/ruitglas) en eventueel op type;

Bouwmateriaal: determinatie op type en materiaal.

7.7 Organische artefacten

Vondstverwerking

Uitwerking en conservering van artefacten vindt plaats volgens het vastgestelde evaluatierapport;

De vondsten worden tijdelijk zo opgeslagen, dat de kwaliteit niet achteruit gaat en rekening wordt gehouden met contaminatie;

Uitwerking

Hout: determinatie op constructiehout/overige objecten, op houtsoort, op type en eventueel op periode;

Bot, gewei en hoorn: determinatie op grondstof, artefacttype en eventueel op periode;

Touw en textiel: indien aanwezig, alleen vermelden;

Barnsteen en git: determinatie op artefacttype.

7.8 Archeozoölogische en -botanische resten

Vondstverwerking

De vondsten worden tijdelijk zo opgeslagen, dat de kwaliteit niet achteruit (stabiele conservering) gaat en rekening wordt gehouden met contaminatie (zie § 6.4).

Uitwerking

Analyse van archeozoölogische en archeobotanische resten (paleo-ecologische resten) vindt plaats volgens het vastgestelde evaluatierapport.

7.9 Beeldrapportage

Aanvulling op OS 14. van de KNA 4.0

In het rapport worden tenminste opgenomen:

Een overzichtskaart op groot formaat (schaal 1:500 of een kleinere schaal geplot op zoveel mogelijk één kaartblad) met de locaties van de werkputten, de gedocumenteerde profiellijnen;

Een vlaktekening op groot formaat (schaal 1:500 of een kleinere schaal) met overzicht en interpretatie van de aangetroffen sporen/structuren en/of onderzochte vakken met bijhorende spoor-, structuur- of vaknummers;

Op alle tekeningen van een horizontaal vlak worden op regelmatige plaatsen NAP-hoogten gezet;

Alle relevante of kenmerkende profielen en/of profielkolommen op schaal 1:50 voorzien van spoor-/laagnummers met overzicht en interpretatie van de aangetroffen lagen en/of sporen; Er wordt minimaal één doorlopend profiel per vindplaats opgenomen;

Kaarten, vlak-, profiel- en coupetekeningen worden van een legenda voorzien, verwijzend naar gehanteerde kleur of arcering of andere code (bijvoorbeeld nummers van lagen);
In profieltekeningen moeten x, y, z-waarden in RD-coördinaten en NAP worden aangegeven met het oog op de aansluiting met vlaktekeningen en aangrenzende profielen; Met gekleurde (contour)lijnen, pijlen en tekst worden foto's van profielen, complexe structuren e.d. verduidelijkt;
In profieltekeningen worden de niveaus van de aangelegde vlakken aangegeven;
Tekeningen en foto's van profielen en/of profielkolommen (indien van toepassing);
Foto's van aangetroffen sporen en structuren (uitgangspunt 5 foto's);
Tekeningen en/of foto's van belangrijke vondsten (uitgangspunt 5 objecttekeningen, 5 objectfoto's);
Hoogtekaarten om de horizontale verspreiding van bodemlagen en reliëf te duiden.

HOOFDSTUK 8. (DE)SELECTIE EN CONSERVERING

8.1 Selectie materiaal voor uitwerking

Aanvulling op OS 13 van de KNA 4.0

Selectie dient gebaseerd te zijn op het PvE (zie tabel 1) en op algemeen aanvaarde wetenschappelijke en ethische criteria;

(Zwaar) verontreinigde materialen en explosief (door EOD verwijderd) materiaal dienen uitgeselecteerd en hoeven nooit aangeleverd te worden;

indien deselectie van het uit het veld meegenomen materiaal wordt voorgesteld, en/of een voorstel tot conserveren gewenst is, dient het evaluatierapport met een deselectie-advies en/of conserveringsadvies binnen vier weken ter goedkeuring te worden voorgelegd aan de eigenaar van de vondsten (depothouder) en de bevoegde overheid, en tevens toegezonden aan de vergunninghouder;

Vondsten en monsters die in het door de bevoegde overheid vastgestelde evaluatierapport *niet* voor wetenschappelijke uitwerking en/of voor deponering zijn geselecteerd (uitgeselecteerd), *moeten onder gecontroleerde omstandigheden bewaard blijven* tot de wetenschappelijke uitwerking definitief afgerond is, dat wil zeggen dat deze uitgeselecteerde vondsten tijdelijk zo worden opgeslagen, dat de kwaliteit niet achteruit gaat (stabiele conservering) en rekening wordt gehouden met contaminatie (zie § 6.5);

Bij het ter toetsing aanbieden van het conceptrapport aan de bevoegde overheid meldt de projectleider of de wetenschappelijke uitwerking heeft geleid tot andere inzichten over de selectie.

Zodra materialen en documentatie door het depot zijn ontvangen levert het depot een bewijs van overdracht. Uit dit document moet blijken waar en onder welke condities en registratienummers het materiaal uit de desbetreffende gemeente is opgeslagen.

8.2 Selectie materiaal voor deponering en verwijdering

Bodemvondsten zijn krachtens de wet eigendom zijn van de provincie Gelderland. De finale beslissing over de selectie/deselectie van vondsten en monsters ten behoeve van bewaring ligt bij de eigenaar van de vondsten (depothouder), dat wil zeggen het provinciaal depot voor bodemvondsten te Nijmegen;

Alleen na goedkeuring door de depothouder worden de gedeselecteerde vondsten verwijderd. De vondsten waarvoor geen goedkeuring tot deselectie is verkregen, worden gedeponereerd;

Voor gedeselecteerde vondsten geldt de stelregel dat het ter destructie wordt aangeboden, opdat het niet abusievelijk (alsnog) als artefact in het bodemarchief terecht komt;

Gedeselecteerde vondsten kunnen ook worden geschonken aan musea of educatieve instellingen.

Tabel 1: Selecties in het veld

CONTEXT	Materiaal	Periode(n)	Wat selecteren en meenemen	Overleg over wel/niet meenemen of representatief deel ?	Uitgezonderd	
STORT BOUWVOOR	Alle materiaal categorieën	periode(n) die onderzocht wordt/worden aangetroffen of worden	metaaldetectie vondsten		explosief en/of verontreinigd materiaal	
			vuurstenen artefacten			
			exposabel, bijzonder materiaal			
ARCHEOLOGISCHE (CULTUUR)LAGEN/ VLAK, SPOREN	Algemeen: exposabel, bijzonder materiaal	alle perioden	alles		explosief en/of verontreinigd materiaal	
	Aardewerk	periode(n) die onderzocht wordt/worden	alles		bij grote hoeveelheden	
	Bot, (dierlijk, menselijk, artefact)		alles		miltvuur besmet	
	Bouwmateriaal, onversierd (natuursteen + keramiek, e.g. dakpannen, baksteen, plavuizen)		representatief monster: minimaal 2 exemplaren per soort/ formaat/ type/ datering			
	Bouwmateriaal, versierd / met inscriptie (natuursteen + keramiek, e.g. dakpannen, baksteen, plavuizen)		alles		bij grote hoeveelheden eerst overleg met bevoegd gezag	
	Glas		alles			
	Hout		(fragment van) artefact	Altijd eerst overleg met bevoegd gezag		
			(onderdeel van) niet-complexe structuur (e.g. waterputten / resten in paalgoten)			
			(onderdeel van) complexe structuur (e.g. watermolens, sluizen, bruggen, beschoeiing, knuppelpaden)			
	Hutteleem		alles			
Leer	periode(n) die onderzocht wordt/worden		alles		bij grote hoeveelheden (e.g. beer-/afvalputten, productieafval looierij) eerst overleg met bevoegd gezag	
Metaal (e.g. goud, zilver, brons, ijzer, tin lood)		(fragment van) artefact	productiemateriaal/-afval		schat- of depositievondsten altijd direct melden	

			indetermineerbaar (vermits van zinnvolle omvang)	
	Vuursteen, (Wommersom) kwartsiet		(fragment van) artefact	bij niet lokaal van nature voorkomend, onbewerkt materiaal eerst overleg met bevoegd gezag
			productiemateriaal/-afval (debitage, brokken)	
	Natuursteen (excl. vuursteen - e.g. bijlen, maalstenen -, bouw materiaal)		(fragment van) artefact, inclusief productie afval	bij niet lokaal van nature voorkomend, onbewerkt materiaal eerst overleg met bevoegd gezag
	Barnsteen, git		alles	
	Textiel		alles	
	Organogeen bulksediment (o.a. spoorvullingen)		representatief monster (mits zinvol voor voor archeobotanie en/of dateringsonderzoek)	verontreinigd materiaal
	Overig (o.a. haar, touw, schelpen, op het oog herkenbare vruchten/ zaden)		alles	
NATUURLIJKE LAGEN/ AFZETTINGEN	klastisch sediment	periode(n) die wordt/worden onderzocht	bulkmonsters voor granulometrie, geochemie of OSL-datering (mits zinvol voor beantwoording onderzoeksvragen)	verontreinigd materiaal
	organogeen sediment		bulkmonsters of profielbakken voor paleoecologie, geochemie of ¹⁴ C-datering (mits zinvol voor beantwoording onderzoeksvragen)	verontreinigd materiaal
	macroresten		bulkmonster representatief deel determineerbaar materiaal	verontreinigd materiaal

8.3 Selectie materiaal voor conservering

Aanvulling op OS 16 van de KNA 4.0

De provinciale depothouder heeft beslissingsbevoegdheid over de te conserveren artefacten, voor zover dit valt binnen het bedrag van de stelpost 'conserveringskosten' (zie hieronder);

De vondsten dienen in eerste instantie in de staat waarin ze gevonden zijn gestabiliseerd te worden (passieve conservering). Bij passieve conservering wordt de omgeving van het object zodanig geconditioneerd, dat het verval van de vondsten minimaal is;

Gezien de vaak lange doorlooptijd van projecten is met name de stabiele conservering en maatregelen ter anticontaminatie van kwetsbare monsters/vondsten voorafgaande aan daadwerkelijke laboratorium analyse cruciaal (voor ¹⁴C-analyse; zie bijv. Wohlfart e.a. 1998). Voor het bewaren van contaminatiegevoelig materiaal dient een specialist geraadpleegd te worden;

In het evaluatierapport (conserveringsadvies) wordt aangegeven welke vondsten voor actieve conservering en restauratie in aanmerking komen, waardoor verval in depotomstandigheden minimaal is;

Voor bewaring geselecteerde vondsten van metaal en organisch materiaal dienen te worden geconserveerd conform de Veldhandleiding Archeologie 2002 (Carmiggelt & Schulten 2002), of erkend specialistisch advies en volgens richtlijnen van het provinciaal depot voor bodemvondsten te Nijmegen alvorens te worden aangeleverd aan het archeologisch depot, tenzij schriftelijk en op grond van een selectierapport voor conservering anders is aangegeven door de desbetreffende deponhouder (/eigenaar van het vondstmateriaal);

Indien geconserveerde en/of gerestaureerde vondsten worden gedeponerd, dient een conserveringsrapport bijgeleverd te worden;

Omdat de aard en het aantal van te conserveren/restaureren objecten en de vereiste conserverings- of restauratietechniek niet te geven is, moet hiervoor rekening worden gehouden met een stelpost van euro € 3.000,- (zie bijlage 'Lijst met te verwachten aantallen').

HOOFDSTUK 9. RAPPORTAGE EN DEPONERING

9.1 Eindrapportage

Aanvulling op VS05, OS15 en bijlagen IV en V van de KNA 3.3.

9.1.1. Producten en termijnen

Het eindproduct bestaat uit een eindrapportage in de huisstijl van uitvoerder in analoge en digitale vorm (in pdf-format) en een DVD waarop alle documentatie (tekeningen, foto's, verslagen, analyses, dag- en wekrapporten, scans, tabellen, databases van sporen, vondsten, monsters, foto- en tekeningenlijsten, etc.) is opgeslagen. Een 'allesporenkaart' alsmede een structuur en/of periodekaart op schaal 1:500 maken hier ook deel van uit. Voor de Regio Achterhoek geldt daarbovenop de eis dat het kaartmateriaal tevens digitaal als GIS wordt aangeleverd (in MapInfo of ESRI-shape formaat);

Het concept-eindrapport wordt uiterlijk 30 weken na goedkeuring van het eind-evaluatierapport in enkelvoud (analoog en/of digitaal) ter toetsing aangeboden aan de bevoegde overheid. Door de bevoegde overheid gevraagde correcties dienen binnen vier weken tot een nieuw concept te leiden. Na goedkeuring wordt het definitieve rapport binnen vier weken aangeleverd.

De DVD en het digitale rapport (in pdf-format) worden geleverd aan de vergunningvrager en aan de bevoegde overheid;

Indien tijdens het onderzoek vondsten worden aangetroffen, dient tevens een exemplaar van het eindrapport aan het provinciaal/gemeentelijk depot te worden gestuurd (een gedrukt exemplaar, tenzij anders met deponhouder overeengekomen);

Rapporten worden in digitale vorm (in pdf-format) geleverd aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, aan de Omgevingsdienst Achterhoek en aan de gemeente Montferland.

Eén analoog rapport wordt geleverd aan de regionaal archeoloog bij de Omgevingsdienst Achterhoek.

9.1.2. Structuur en inhoud

Het rapport dient zo min mogelijk herhalingen te bevatten.

De tekst dient op alle essentiële punten door afbeeldingen en tabellen ondersteund te worden § 7.9.

De structuur van het rapport sluit aan op de structuur van de vraagstelling (§ 5.3 van dit PvE).

Het rapport bevat in ieder geval de volgende hoofdstukken:

- Samenvatting;
- Inleiding (aanleiding, beleidsmatig en planologisch kader, locatiebeschrijving, bekende verstorings/huidig gebruik, bestaande waarde/verwachting, onderzoeksdoel, uitvoeringsperiode, personeel, enz.);
- Bekende gegevens van archeologische, aardwetenschappelijke, historische en andere aard m.b.t. locatie en omgeving;
- Vraagstelling (§ 5.3) en verwachtingen (algemeen en specifiek);
- Strategie, methoden en technieken in veld en bij uitwerken (met motivatie en met opgave van aanpassingen van programma van eisen);
- *Puntsgewijze en beargumenteerde* beantwoording van de onderzoeksvragen uit hoofdstuk 5 aan de hand van een beschrijving en analyse van
 - profielen, bodemopbouw en fysiek-landschappelijke context;
 - sporen en structuren;
 - (an)organische artefacten per materiaalcategorie;
 - paleo-ecologisch materiaal per categorie;
- Relatie met de Kennisagenda 'Veluwe' en 'Rivierengebied'.
- Waardebepaling (indien van toepassing);
- Conclusie, evaluatie en aanbevelingen;
- Bijlagen.

De conclusie zet de onderzoeksbevindingen af tegenover de aanleiding, doel- en vraagstelling, evalueert de gebruikte strategie en methoden, geeft aan in welke mate de onderzoeksvragen beantwoord zijn en vat de essentie van de antwoorden op de onderzoeksvragen samen. De vragen worden om herhalingen te voorkomen niet meer individueel beantwoord. Wel kan in weergave van de vragenlijst (tevens te gebruiken als checklist) verwezen worden naar de pagina's waar op de diverse vragen wordt ingegaan. In de conclusie worden tevens de AMZ-aspecten behandeld (waardebepaling, aanbevelingen).

De samenvatting vat het geheel van het rapport samen: inleiding, voorgeschiedenis, plaats, tijdpad, betrokkenen, belangrijkste gegevens uit deelrapporten, synthese, conclusie. De samenvatting moet voor een breed publiek begrijpelijk zijn, in het bijzonder t.a.v. de AMZ-aspecten;

9.2 (Eisen aan) deponering van vondsten en data

Naast KNA 4.0. Protocol 4010 en Bijlage V van de KNA 4.0. gelden de Richtlijnen voor de deponering van vondsten in het provinciaal depot voor bodemvondsten Gelders Archeologisch Centrum Nijmegen:

De uitvoerder van de archeologische inspectie/opgraving – variant archeologische begeleiding dient zich op de hoogte te stellen van de eisen van het betreffende archeologische depot: dr. Stephan Weiss-Koenig, s.weiss-koenig@museumhetvalkhof.nl, conservator;

De vondsten en de bijbehorende documentatie dienen conform deze eisen aangeleverd te worden;

De uitvoerder van de archeologische inspectie/opgraving – variant archeologische begeleiding dient zich op de hoogte te stellen van de eisen van het E-depot (EDNA);

De dataset dient conform deze eisen aangeleverd te worden. Dit zijn verplichtingen waarvoor de uitvoerder verantwoordelijk is.

De opdrachtnemer stuurt een kopie van het bewijs van overdracht aan de bevoegde overheid, zodra materialen en documentatie door het depot zijn ontvangen. Uit dit document moet blijken waar en onder welke condities en registratienummers het materiaal uit de desbetreffende gemeente is opgeslagen. Pas wanneer deze laatste fase is doorlopen door de bevoegde overheid geldt een onderzoek(fase) als afgerond.

9.3 Integriteit

De auteurs zijn verantwoordelijk voor een verslaglegging volgens standaarden van goed vakmanschap, beroepsethiek en integriteit. Het maken van archeologische afwegingen en het verrichten van archeologisch vooronderzoek zijn volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) wetenschappelijke activiteiten waarop de grondbeginselen van zorgvuldigheid, betrouwbaarheid, controleerbaarheid en maatschappelijk integer handelen van toepassing zijn: ¹⁵

Zorgvuldigheid: Wetenschappelijke activiteiten geschieden met zorgvuldigheid. Toenemende prestatiedruk mag daaraan geen afbreuk doen;

Betrouwbaarheid: Een wetenschapsbeoefenaar is betrouwbaar in de uitvoering van zijn/haar onderzoek en het rapporteren daarover. De keuze van methoden en criteria is uitsluitend afgestemd op het doel van waarheidsvinding en niet op externe doelen als commercieel succes of politieke invloed;

Controleerbaarheid: Gepresenteerde informatie is controleerbaar. Duidelijk moet zijn waar de gegevens en de conclusies op zijn gebaseerd, waaraan ze zijn ontleend en waar ze te controleren zijn.

En verder:

Aanbevelingen en waardeoordelen van de projectleider dienen onafhankelijk ten opzichte van alle partijen te zijn en zijn niet onderhevig aan goedkeuring van de vergunningvrager (opdrachtgever) en/of de bevoegde overheid;

De opdrachtgever/vergunningvrager kan geen eisen stellen of beperkingen opleggen aan de inhoud, de conclusies en de aanbevelingen;

De bevoegde overheid kan alleen verbeteringen eisen bij aantoonbare tekortkomingen in de wetenschappelijke kwaliteit van de verslaglegging. Wanneer toetsende overheid en auteur tot verschillende conclusies komen, worden beide met wetenschappelijke argumentatie weergegeven;

Aanbevelingen horen tot het domein van de auteur en zijn niet aan correctie onderhevig;

HOOFDSTUK 10. RANDVOORWAARDEN EN AANVULLENDE EISEN

10.1 Personele randvoorwaarden

Waar in de onderstaande tekst sprake is van 'hij' of 'zijn', dient dat als 'hij / zij' dan wel 'zijn / haar' gelezen te worden.

De uitvoerder van het onderzoek dient te beschikken over een certificaat voor protocolen 4003 en 4004 van de BRL SIKB 4000;

De opgraving wordt uitgevoerd door een qua aantal, opleiding en ervaring adequaat bemenst en competent team. Ervaring en opleiding dient te blijken uit de curricula vitae van daadwerkelijk in te zetten veldmedewerkers. Een competentieprofiel (een beknopte beschrijving van werkervaring in de vorm van een lijst met daarop relevante eerdere projecten, de uitvoeringsperiode en de functie/rol van betreffende persoon binnen dit project) dient hiervan onderdeel te zijn;

Projectleider is een in de betreffende periode gespecialiseerd senior-KNA-archeoloog met ervaring in Oost-Nederland en de IJsselvallei. Bij afwezigheid van de projectleider berust de leiding in het veld bij (tenminste) een KNA-archeoloog met aantoonbaar ruime ervaring in Oost-Nederland en de IJsselvallei.

De projectleider controleert in het veld de interpretatie van de vlakken en de profielen en is aanwezig bij belangrijke beslismomenten;

¹⁵ Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening -VSNU versie 25 oktober 2004 - www.vsnul.nl/Media-item/Nederlandse-Gedragscode-Wetenschapsbeoefening.htm. Deze grondbeginselen van wetenschappelijke verantwoordelijkheid en maatschappelijke integriteit worden tevens onderkend in de gedragscode van de Vereniging van Ondernemers in Archeologie (www.VOiA.nl).

De interpretatie van de profielen en de analyse en beschrijving van de bodemopbouw wordt gedaan door, of onder verantwoordelijkheid van, een fysisch geograaf met aantoonbare ervaring in de regio.

De analyse en beschrijving van complex muurwerk wordt gedaan door, of onder verantwoordelijkheid van, een bouwhistoricus met relevante ervaring;

Vondsten worden gedetermineerd door materiaalspecialisten met aantoonbare kennis van voor de Achterhoek kenmerkende materiaalcategorieën, zodat dit indien nodig tot op typeniveau onderscheiden kan worden. Paleo-ecologische specialisten dienen ervaring te hebben met de paleo-ecologie van Oost-Nederland en de IJsselvallei.

Werkzaamheden van junior-medewerkers en stagiaires moeten aan hun kennis en ervaring worden aangepast en vinden plaats onder begeleiding en verantwoordelijkheid van de projectleider of zijn vervanger;

De inzet van lokaal aanwezige amateurarcheologen voor additionele werkzaamheden is vanuit het standpunt van draagvlakvergroting en lokale kennisopbouw gewenst, maar is om redenen van veiligheid en kwaliteitsbewaking uitsluitend toegestaan na instemming van, en onder aansturing en verantwoordelijkheid van, de projectleider of zijn vervanger tijdens standaardwerkuren in aanwezigheid van de projectleider of zijn vervanger;

Overige aanvullende eisen (zoals bijvoorbeeld maar niet uitsluitend: VCA-certificering, ARBO, het verplicht bijwonen van een Veiligheidsbijeenkomst) zijn *geen* onderdeel van dit programma van eisen. Dit programma van eisen is uitsluitend bedoeld om eisen te stellen waaraan de *vergunningvrager en de certificaat voor protocollen 4003 en 4004 houder van overheidswege* dient te voldoen. Genoemde aanvullende eisen zijn eisen die de vergunningvrager aan de uitvoerder stelt. Dat zijn in feite aspecten die thuishoren in de offerte-uitvraag van de vergunningvrager.

10.2 Overlegmomenten

Dit programma van eisen is een document van de bevoegde overheid, en gaat niet over de relatie en communicatie tussen opdrachtgever (vergunninghouder) en uitvoerder. Overlegmomenten – anders dan in hoofdstukken 6, 7, 8 en 11 van dit PvE omschreven - tussen opdrachtgever (vergunninghouder) en uitvoerder worden derhalve niet vastgelegd in dit programma van eisen;

Een goede communicatie tussen vergunninghouder, civiele aannemer, uitvoerder en bevoegde overheid is nadrukkelijk wel nodig om dit PvE te kunnen uitvoeren (zie ook § 6.1) en om aan de in dit PvE gestelde kwaliteitseisen te kunnen voldoen. Overlegmomenten dienen derhalve in het Plan van Aanpak te worden vastgelegd;

Het definitieve PvE wordt, voorafgaand aan het onderzoek, ter kennisgeving aan de toekomstige eigenaar van de vondsten gestuurd. De ontvanger stuurt binnen vijf werkdagen een ontvangstbevestiging;

De initiatiefnemer (vergunninghouder) dient in geval van significante afwijkingen van de bevindingen in het veld ten opzichte van de uitgangspunten in dit programma van eisen direct contact op te nemen met (de archeologisch adviseur van) de bevoegde overheid (Gemeente Doetinchem) en de eigenaar van de vondsten (depothouder);

De bevoegde overheid en de depothouder (/eigenaar) nemen een gemotiveerd besluit over de te nemen vervolgstappen;

De vergunninghouder stelt de uitvoerder schriftelijk op de hoogte van de beslissing van de bevoegde overheid;

Als dit een uitbreiding van het onderzoek betekent, besteedt de vergunninghouder dit onderzoeksonderdeel aan;

(De)selectie- en conserveringsrapporten die tijdens de evaluatiefase (§ 7.1) opgesteld worden (hetzij als onderdeel van het evaluatierapport, hetzij als losse rapporten) dienen **altijd** aan de depothouder (/eigenaar) ter goedkeuring voorgelegd;

Na afloop van het veldwerk is overleg tussen alle betrokken partijen over het evaluatierapport (zie § 7.1.). Hierbij wordt afgesproken of, en wanneer, overleg tijdens uitwerking en rapportage plaats vindt; Tijdens overleg gemaakte afspraken worden schriftelijk vastgelegd en ter kennis gebracht aan alle betrokken partijen.

10.3 Kwaliteitsborging, toezicht en handhaving

Het onderzoek dient te worden uitgevoerd door een archeologisch bedrijf of instelling met *een certificaat voor protocolen 4003 en 4004 van de BRL SIKB 4000*;

Het onderzoek moet worden uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg);

Het onderzoek dient te worden uitgevoerd conform de vigerende versie van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), welke wordt beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl);

De Erfgoedinspectie is gerechtigd de uitvoering van het onderzoek te toetsen aan de KNA en de eisen behorende bij het certificaat voor protocolen 4003 en 4004 van de BRL SIKB 4000 van de uitvoerder;

Toezicht op de uitvoering conform PvE wordt gehouden door de bevoegde overheid;

Alle hieronder genoemde partijen (vergunningvrager, uitvoerder, bevoegde overheid) dragen vanuit hun rol bij aan het uitvoeren van dit onderzoek volgens dit PvE en aan het handhaven van de vereiste kwaliteit. Bij het op deze punten aantoonbaar in gebreke blijven van vergunningvrager en /of uitvoerder is de bevoegde overheid gerechtigd om te gelasten dat de werkzaamheden worden gestaakt en/of worden verbeterd.

Vergunningvrager (opdrachtgever)

De vergunningvrager draagt er zorg voor dat het onderzoek wordt uitgevoerd conform dit programma van eisen en de eventueel later vastgestelde wijzigingen door opdracht voor uitvoering te verstrekken aan een gekwalificeerd bedrijf met voldoende ervaring in deze regio;

In geval het geval dat de vergunningvrager niet zelf als opdrachtgever optreedt en/of werkzaamheden aan een directievoerder heeft gedelegeerd, wordt de verdeling van taken en verantwoordelijkheden met opgave van namen en adresgegevens in het voorblad van dit PvE opgegeven of in een bijlage bijgevoegd;

De vergunningvrager of zijn gedelegeerde draagt er zorg voor dat uitvoerder voldoende tijd en middelen tot zijn beschikking heeft voor uitvoering volgens dit programma van eisen, het plan van aanpak, de KNA en volgens standaarden van goed vakmanschap en beroepsethiek. In de beschikbare tijdsruimte wordt rekening gehouden met een uitloop als gevolg van onvoorziene omstandigheden;

De vergunningvrager of zijn gedelegeerde draagt er zorg voor dat het uitvoerend bedrijf werkt volgens een plan van aanpak, waarin dit programma van eisen in technische en logistieke zin is uitgewerkt, voorzien van een uitvoeringsplanning. In het plan van aanpak regelen opdrachtgever en projectleider een goed verloop van de werkzaamheden volgens dit programma van eisen, waarbij zij zorg dragen voor goede onderlinge communicatie;

De vergunningvrager of zijn gedelegeerde verstrekt opdracht tot uitwerking, eindrapportage en conservering volgens het vastgestelde evaluatierapport, rekening houdende met de gestelde termijn voor inlevering van het conceptrapport.

Uitvoerder/projectleider

De uitvoerder is verantwoordelijk voor het handhaven van de vereiste kwaliteit en is operationeel verantwoordelijk voor de uitvoering van het onderzoek volgens dit programma van eisen en het daarvan afgeleide plan van aanpak. De projectleider is aanspreekpunt voor opdrachtgever en bevoegde overheid en communiceert met de archeologisch adviseur van de bevoegde overheid (dhr. drs. D. Kastelein, regionaal archeoloog) over kwaliteitsaspecten;

De contactpersoon van de bevoegde overheid (beleidsmedewerker archeologie) en de archeologisch adviseur van de bevoegde overheid alsmede de deponhouder worden door uitvoerder uiterlijk één week van te voren van de aanvang van het veldwerk op de hoogte gesteld;

De contactpersoon van de bevoegde overheid (beleidsmedewerker archeologie) en de archeologisch adviseur van de bevoegde overheid (dhr. drs. D. Kastelein, regionaal archeoloog) worden door uitvoerder uiterlijk drie werkdagen van te voren van het geplande einde van het veldwerk op de hoogte gesteld;

Bij het aantreffen van sporen, structuren of vondsten van een bijzondere aard, omvang of complexiteit wordt de (archeologisch adviseur van de) bevoegde overheid z.s.m. door uitvoerder verwittigd;

De projectleider doet in een dergelijk geval en in het geval van wijzigingen t.o.v. het programma van eisen een voorstel over een handelingswijze aan de (archeologisch adviseur van de) bevoegde overheid.

Aanbevelingen en waardeoordelen van de projectleider dienen onafhankelijk ten opzichte van alle partijen te zijn en zijn niet onderhevig aan goedkeuring van de vergunningvrager (opdrachtgever) en/of de bevoegde overheid.

Bevoegde overheid

Namens de bevoegde overheid houdt de archeologisch adviseur van deze (dhr. drs. D. Kastelein, regionaal archeoloog) toezicht op de kwaliteit van de werkzaamheden. Hij adviseert over de noodzaak en inhoud van te nemen beslissingen in geval van wijzigingen t.o.v. dit vastgestelde programma van eisen;

De bevoegde overheid beslist gemotiveerd over wijzigingen t.o.v. dit programma van eisen (zie hoofdstuk 11).

De bevoegde overheid stelt tijdens en na voltooiing van het onderzoek vast of volgens dit programma van eisen gewerkt is en bepaalt in welke mate werkzaamheden aangevuld of gecorrigeerd moeten worden;

Beleidsaanbevelingen in het eindrapport zijn niet aan correctie onderhevig;

De bevoegde overheid stelt het eindrapport vast en geeft hiervan een verklaring af aan de vergunningvrager.

10.4 Externe communicatie

Indien de onderzoeksresultaten daartoe aanleiding geven wordt in goed overleg tussen vergunningvrager, uitvoerder en bevoegde overheid, en na kennisname van het standpunt van deze drie partijen, bepaald welke publieksgerichte activiteiten er plaats vinden en welke inspanningen partijen hierbij op zich nemen;

Contacten met de media verlopen altijd via vergunningvrager en bevoegd gezag.

10.5 Overige randvoorwaarden en aanvullende eisen

Door de vergunningvrager of initiatiefnemer gestelde civieltechnische randvoorwaarden (§ 10.1) worden opgenomen in het plan van aanpak, maar dienen binnen de kaders van dit PvE te vallen;

De vergunningvrager is verantwoordelijk voor de toegankelijkheid van het terrein, evenals voor de plaatsing van eventueel noodzakelijke afzettingen, vergunningen, betredingstoestemming etc.;

De veiligheidsvoorschriften (veiligheidsplan) dienen te worden opgenomen in een draaiboek;

Dit PvE dient tijdens het veldwerk op de werklocatie aanwezig te zijn.

HOOFDSTUK 11. WIJZIGINGEN TEN OPZICHTE VAN HET VASTGESTELDE PVE

11.1 Wijzigingen tijdens het veldwerk

Indien sprake is van belangrijke wijzigingen (zie definitie in §11.2) ten opzichte van dit programma van eisen, of omstandigheden die een andere strategie of werkwijze noodzakelijk of wenselijk maken, dient de uitvoerder dit terstond, en te allen tijde te melden bij de vergunningvrager en de bevoegde overheid.

Beslissingen over belangrijke selecties, wijzigingen van, en aanvullingen op, dit programma van eisen tijdens het veldwerk worden genomen door de bevoegde overheid nadat de vergunningvrager of zijn gedelegeerde in de gelegenheid is geweest zijn standpunt hierover aan de overheid ter kennis te brengen. De werkzaamheden worden zo nodig opgeschort totdat de bevoegde overheid besloten heeft;

De vergunningvrager stelt de uitvoerder schriftelijk op de hoogte van de beslissing van de bevoegde overheid;

Kleine wijzigingen worden na overleg tussen de projectleider en de archeologisch adviseur van de bevoegde overheid (dhr. drs. D. Kastelein, regionaal archeoloog) doorgevoerd;

In urgente gevallen neemt de projectleider een eigen beslissing volgens eisen van goed vakmanschap en beroepsethiek, indien mogelijk na consultatie van de archeologisch adviseur van de bevoegde overheid (dhr. drs. D. Kastelein, regionaal archeoloog). Deze beslissing wordt nadien ter goedkeuring en bekrachtiging aan de bevoegde overheid voorgelegd en meegedeeld aan de vergunningvrager;

Wijzigingen van en aanvullingen op dit programma van eisen worden altijd schriftelijk vastgelegd, evenals afspraken voortvloeiend uit evaluatievergaderingen en andere bijeenkomsten.

In het evaluatie- en het eindrapport wordt verantwoord hoe en waarom van het programma van eisen moest worden afgeweken.

11.2 Belangrijke wijzigingen

Onder belangrijke wijzigingen worden verstaan:

Onvoorziene omstandigheden die een grote impact hebben op het veldonderzoek (zoals opkomend grondwater, ernstige bodemverontreiniging, de noodzaak voor bronbemaling);

Voorstellen van de projectleider en/of zijn opdrachtgever tot het reduceren of staken van het onderzoek;

Voorstellen van de projectleider en/of zijn opdrachtgever tot het opschalen naar een intensieve begeleiding (opgraving – variant archeologische begeleiding);

Noodzaak tot ingrijpend wijzigen van strategie of onderzoeksmethode;

Noodzaak tot ingrijpend wijzigen van de vraag- of doelstelling;

Noodzaak tot het bepalen van een handelwijze in een situatie, waarin dit programma van eisen niet voorziet; zoals na het aantreffen van sporen, structuren of vondsten van bijzondere aard, omvang of complexiteit;

Ingrijpende selecties;

Noodzaak tot ingrijpend wijzigen van de opzet van uitwerking en rapportage;

Bij wijzigingen die leiden tot het uitbreiden van het onderzoek, anders dan omschreven in de strategie, wordt alvorens de bevoegde overheid een beslissing neemt, de opdrachtgever/vergunningvrager in de gelegenheid gesteld zijn standpunt kenbaar te maken en desgewenst zijn vergunningsaanvraag te wijzigen, of planaanpassingen of technische behoudsmaatregelen te realiseren.

Opschalen van een archeologische inspectie naar een intensieve begeleiding (opgraving – variant archeologische begeleiding), geldt niet als een wijziging.

11.3 Procedure van wijziging na de evaluatiefase van het veldwerk

Beslissingen over belangrijke selecties, wijzigingen van en aanvullingen op dit programma van eisen worden genomen door de bevoegde overheid op advies van de archeologisch adviseur (dhr. drs. D. Kastelein, regionaal archeoloog) en de depothouder, op aanbeveling van de projectleider en na kennisname van het standpunt van de vergunningvrager. Vergunninghouder behoudt het recht voor om desgewenst een wijzigingsvoorstel (van de voorwaarden) van zijn vergunning in te dienen, danwel planaanpassingen of technische behoudsmaatregelen door te voeren;

Het verloop en de resultaten van de veldwerkzaamheden worden geëvalueerd in een evaluatierapport of in een nader te bepalen evaluatiedocument. Indien een evaluatierapport wordt vervaardigd, geldt 7.1. Indien tijdens of na het veldwerk blijkt dat geen apart evaluatierapport nodig is en dat direct met het eindrapport kan worden begonnen, wordt dit in overleg tussen projectleider en archeologisch adviseur (dhr. drs. D. Kastelein, regionaal archeoloog) vastgesteld en schriftelijk vastgelegd.

11.4 Procedure van wijziging tijdens uitwerking en conservering

Beslissingen over belangrijke selecties, wijzigingen van en aanvullingen op dit programma van eisen worden genomen door de bevoegde overheid op advies van de archeologisch adviseur (dhr. drs. D. Kastelein, regionaal archeoloog)

en de depothouder (/eigenaar van de vondsten), op aanbeveling van de projectleider en na kennisname van het standpunt van de vergunningvrager.

HOOFDSTUK 12 Archeologische Kennisagenda Oost- Gelderland

12.1 De vier archeologisch inhoudelijke tophema's voor Oost-Gelderland

De acht gemeenten in de Regio Achterhoek (Aalten, Berkelland, Bronckhorst, Doetinchem, Montferland, Oost Gelre, Oude IJsselstreek, Winterswijk) hebben samen met de Provincie Gelderland en de gemeenten Lochem en Zutphen/Doesburg de onderzoekskansen en kennislacunes voor het hele gebied van de Achterhoek en Liemers vlakdekkend in beeld gebracht: de Kennisagenda Archeologie Oost-Gelderland.¹⁶ Deze Kennisagenda formuleert een aantal gemeenteoverstijgende archeologische kennisthema's met als doel het actief beheren van archeologisch erfgoed en het stimuleren van verdiepend onderzoek. Deze thema's zijn - getuige de onbalans in de huidige regionale voorraad archeologie (tabel 1 in hoofdstuk 12: Zoetbrood e.a. 2006) - echter niet bedoeld als selectie-instrument.¹⁷ De vier archeologisch inhoudelijke Tophema's voor Oost-Gelderland zijn:

¹⁶ Boonstra, M.K., R.M. van Heeringen & R. Schrijvers 2011. Kennisagenda Archeologie Oost Gelderland, deel A (tekst). Vestigia-rapport V752-A, Vestigia, Amersfoort.

¹⁷ Daarvoor is minimaal een op gemeentelijk niveau beredeneerd en gemotiveerd document nodig.

1. Verdedigingswerken in betwist grensland;
2. Regionale laatmiddeleeuwse stadsvorming;
3. Grondstofwinning, -productie en -gebruik;
4. Het ontstaan van het hoevenlandschap.

12.2 Verdedigingswerken in betwist grensland

Er kan een chronologisch onderscheid gemaakt worden in het voorkomen van verdedigingswerken in Oost-Gelderland in een oudere fase, de Laat-Romeinse tijd, Vroege- en Volle-Middeleeuwen, waarbij vooral het landschap bepalend was voor het karakter van de verdedigingswerken en een jongere fase, vanaf de Late-Middeleeuwen, waarbij de aard en de ligging van verdedigingswerken veel meer door politiek-strategische overwegingen (o.a. als grensgebied van het Oversticht en Münster) werden bepaald. In de periode tot en met de Volle-Middeleeuwen (tot c. AD 1250) gaat het om:

1. Omgrachte boerderijplaatsen, omwalde/omgrachte kleine nederzettingen, dynastieburgen, 'moated sites'. Vragen die zich aandienen betreffen aanwijzingen voor de aanwezigheid van 'voorstadia' van kastelen, de morfologie van de omgrachting en omwalling en de lokalisering van de bebouwing daarbinnen, en de aan- of afwezigheid van ingangspartijen. Het materiaalgebruik van de interne structuren en de defensieve elementen zou iets over de status van de site kunnen zeggen. Ook de typologie en datering van het aardewerk in deze context behoeft bestudering; Verder zijn er vragen betreffende de waterhuishouding (watermolens?) rond het complex. Maar ook rijst de vraag of de aanleg als uitsluitend defensief moet worden opgevat of dat er ook sprake kan zijn van een symbolische component;

De 'voorgeschiedenis', te denken valt aan rudimentaire voorstadia van bewoning, op de plaats waar later mottekastelen en andere burchtvormen zijn verrezen en de aard en functie van het latere voorburch-terrein in dit verband;

Vroege religieuze sites zoals kerken en kloosters en hun verdedigbaarheid. De aandacht is dan speciaal gericht op hun ligging in het landschap, de morfologie en ontwikkelingsstadia van een eventueel aanwezige omgrachting of omwalling/ommuring, de plaats en het karakter van de toegang tot het complex in relatie tot de ruimtelijke (stedelijke) ontwikkeling, de waterhuishouding (watermolens?) rond het complex;

Eventuele voorstadia van laatmiddeleeuwse stadsmuren en hybride vroege overgangsvormen (omwallingen, tufstenen en bakstenen borstweringen) in de ruimtelijke relatie tussen ommuring, omwalling en omgrachting;

Het vroeg(st)e voorkomen van landweren in de periode dat nog geen kaartmateriaal beschikbaar is (eerste helft 14^e eeuw, mogelijk ouder?). Belangrijk is hierbij aandacht voor daterend onderzoek en de opbouw van een typologie (goede dwarsprofielen, gebruikt materiaal, evt. aanwezigheid van droge gracht of staketsels, etc.). Dit thema loopt in feit door in de tweede periode waarbij de aandacht ook gericht moet zijn op het verloop (feitelijke lengte en positie in het landschap, bijvoorbeeld ten opzichte van doorwaadbare plaatsen, veengebieden, e.d.) onder invloed van de reden van de aanleg. De landweer kan bijvoorbeeld zijn aangelegd als grens tussen kerkelijke goederen, marken of landsheerlijke eenheden, e.d.

In de periode vanaf de Late-Middeleeuwen gaat het vervolgens om:

De morfologie en ruimtelijke ontwikkeling van het laatmiddeleeuwse kasteel. Aandacht voor de bouw-historische ontwikkeling van kastelen;

Stellingen en (insluitings)linies (vanaf de 16^e eeuw) en de verdedigbaarheid van dorpen en steden. Bij het vooronderzoek moet de nadruk worden gelegd op het in kaart brengen van de ruimtelijke ligging en de fysieke toestand. Afwegingen ten aanzien van behoud in situ en beheer spelen in deze fase een grote rol. Technieken liggen in eerste instantie in de non-destructieve sfeer, waarbij gedacht kan worden aan geofysisch onderzoek (grondradar, weerstandsmetingen, e.d.) en remote sensing (interpretatie van cropmarks, luchtfotobewerking, infrarood, e.d.), maar altijd wel in combinatie met veldcontrole (veldverkenning/-kartering, strategische boringen, proefsleuven/-putjes);

Aandacht voor het dynamische karakter van de aarden vestingverdediging in relatie tot het gebruik en de dreiging van vuurgeschut en de mogelijk specifieke Gelderse ontwikkeling daarin. Gedacht moet daarbij worden aan veranderingen in de plaats van het wallen(systeem), de vestingmuren en bastions ten opzichte van de gracht(en) bijvoorbeeld onder invloed van vestingbouw naar Italiaans voorbeeld vanaf de vroege 16^e eeuw. Dit betekent dat in specifieke gevallen ook altijd moet worden gekeken naar mogelijke 'voorlopers' van jongere vestingwerken. Kritische bestudering van oud kaartmateriaal is hierbij van groot belang;

De fysieke plaats in het landschap en de functie van de 'Ijssellinie' van Westervoort tot Deventer door de tijd heen, van de aanleg in 1606 op last van de Staten Generaal tot het opheffen van de linie na afloop van de Koude Oorlog in 1963. Gedacht kan worden aan de morfologie van (deels nog onbekende) versterkingen (zoals de Cortenoeverse schans, schans Bronsbergen e.a.), maar ook jongere fortificaties en structuren uit de 18^e en 19^e eeuw, WOII en Koude Oorlog (inundatiewerken, dammen, sluisen, kazematten).

12.3 Regionale laatmiddeleeuwse stads- en dorpsvorming

Het gaat hier om verschillende aspecten en uitingen van regionale stads- en dorpsvorming. Hierbij kan worden gedacht aan:

1. De invloed (bouwontwikkeling, defensie, materiële cultuur) van gebieden en steden in het Hanzenetwerk op de grotere handelssteden Doesburg en Zutphen.

De beïnvloeding van de 'internationale' steden Doesburg en Zutphen op de bouwtraditie van de plattelandssteden van Oost-Gelderland zoals Groenlo, Borculo, Eibergen en de dorpen (zoals Winterswijk, Neede, Ruurlo, Zelhem) als kolonisatiegebied in de Late-Middeleeuwen (Ackerburgerstädte):

- a. Het gaat dan om bouwhistorische interpretaties, bouwfaserings van de ruimtelijke constructie, ruimtelijke indeling van het bouwwerk, functie(verandering) en percelering op wijkniveau, kerkenbouw, stadsverdediging, e.d.;

Ook de invloed op de materiële cultuur zijn tot op heden niet of nauwelijks onderwerp van onderzoek geweest. Zijn bijvoorbeeld specifieke (groepen van) objecten (uit bijvoorbeeld beerputten) te relateren aan lokale stedelijke elitevorming? Zijn er statistische trends in dit verband, ook in relatie met het platteland? Wat zeggen de vondstcomplexen en zoölogische en botanische complexen over de marktfunctie: economische relaties met grotere handelsplaatsen, relaties met omliggende platteland?

Wat is de relatie tussen de economische, agrarische- en institutioneel/rechtshistorische ontwikkeling in de Late-Middeleeuwen en dorpsvorming (inclusief de kleinere plattelandssteden van Oost-Gelderland zoals Groenlo, Borculo, Eibergen en Terborg)

12.4 Het ontstaan van het hoevenlandschap

Een letterlijk en figuurlijk karakteristiek van Oost-Gelderland wordt gevormd door het hoevenlandschap dat tot op heden beeldbepalend is. Veel is nog onbekend over de tijdsdiepte van oude boerenerven. Zo moet er meer aandacht zijn voor het historische boerderijbouw, in het bijzonder naar de missing link tussen de jongste archeologisch bekende boerderijen (ca. 13^e eeuw), en de oudste bestaande boerderijen (ca. 17^e eeuw). Dit thema wordt in de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA) specifiek genoemd en is goeddeels verweven met het thema (vroege) dorpsvorming (§11.3). Het gaat om een cluster van met elkaar samenhangende vragen:

1. Een belangrijke vraag is het 'fixatiemoment' waarop een boerenerv min of meer op zijn (huidige) vaste plaats in het landschap komt te liggen;

Het kennisniveau met betrekking tot de chronologische ontwikkeling van de boerderijbouw is nog sterk wisselend. Zo zijn relatief veel gegevens aanwezig voor de periode van de 9^e – 12^e eeuw en is voor de periode 13^e – 15^e eeuw het kennisniveau zeer gering; Juist dan vindt de ontwikkeling van het Gasselte-B type boerderij naar het hallenhuistype en T-asboerderijtype plaats. Deze ontwikkeling is in heel Nederland een kennislacune;

Ook moet de aandacht niet alleen gericht zijn op het hoofdgebouw, maar vooral ook uitgaan naar de ruimtelijke inrichting van het erf met hoofdgebouw(en), schuren, hooimijten, spiekers, afvalkuilen, toegangswegen, etc.;

Absolute dateringen zijn van belang (¹⁴C) en de ecologische component (bestaanseconomie) in relatie tot de ruimtelijke indeling van het erf met hoofd- en bijgebouwen vragen ook om aandacht;

De gelaagdheid van het erf in ruimtelijk opzicht vraagt om aandacht. Boerderijen met in de grond ingegraven palen zijn archeologisch goed te herkennen. Dit staat in groot contrast met de latere periode (mogelijk op dezelfde plaats!) waarbij op stiepen werd gebouwd en er meer aandacht moet worden besteed tijdens het archeologisch onderzoek aan de ruimtelijke component van het erf om tot een juiste interpretatie te komen (leeg middengebied met afvalkuilen eromheen, verspreiding van baksteenpuin, resten van leemvloeren, ontwikkeling plaggendekken, e.d.).

12.5 Grondstofwinning, -productie en -gebruik

Dit thema gaat over de exploitatie van het landschap (o.a. het 'lage midden') van de Achterhoek in diachroon perspectief, bijvoorbeeld ijzerwinning en houtskoolwinning vanaf de late prehistorie tot het begin van de 20^e eeuw. Bij dit voor Oost-Gelderland belangrijke thema gaat het om een cluster van met elkaar samenhangende vragen:

1. Systematisch onderzoek van houtskool en houtskoolmeilers, waarbij aandacht voor de analyse van houtsoorten; absolute datering; diachrone aspecten, heeft de intensieve houtskool- en ijzerproductie zich in de 9^e eeuw van de Veluwe naar Oost-Gelderland verplaatst; waar wordt in welke periode het hout gekapt; zijn er regionale aanwijzingen voor uitputting van houtsoorten en/of bosarealen; regionaal clustering van meilers, omvang productie, ontginning na de houtkap, etc.;
2. Landschap gerelateerd, historisch-archeologisch onderzoek met vragen zoals waar komen/kwamen ijzeroerbanken en/of klapperstenen voor; werd het erts naar de brandstoflocaties gebracht of andersom; zijn er historisch-geografische bronnen en veldnamen, of is er lokaal kaartmateriaal in dit verband;
3. Analyse van 'slakmateriaal' uit archeologisch onderzoek: betreft het smeed- of smeltslakken; is het type ijzer te herleiden tot in de streek voorkomend ijzervorkomens;
4. Aanwijzingen voor continuïteit of discontinuïteit van de methode van houtskool- en ijzerproductie/-verwerking vanaf de late prehistorie/Romeinse tijd.

HOOFDSTUK 13 Voorraad archeologie Archeoregio 3

Tabel 1. Voorraad archeologische complextypen binnen AMK-terreinen en de wettelijk beschermde complexen (monumentenbestand archeologie Archeoregio 3: Overijssels-Geldersers zandgebied, stand 2006: Zoetbrood e.a. 2006)

Periode	grondstofwinning	industrie/hijverheid	landbouw	celtic field	begraving overig	grafheuvel	megaliëgraf	urnenveld	infrastructuur	huisterp	stad/dorp	terp/wierde	versterkt huis	nederzetting onbepaald	kerk/klooster	kasteel	motte/vluchtheuvel	landweer/schans
paleo													2					
paleo-neo																		
paleo-brons																		
meso																		
meso-neo																		
meso-brons																		
meso-ijz																		
neo					1	8	1											
neo-brons						123												
neo-ijz						5												
neo-vme																		
bron						6		1										
brons-ijz					1	15		11										
ijz						1												
ijz-rom								1						1				
ijz-vme																		
ijz-lme																		
rom			1											1				
rom-vme																		
vme																	1	
vme-lme																2		
vme-nt																		
lme										2					1	4	1	1
xme																		
lme-nt													4		1			
nt																		
bekend (n)	4	10	2	2	18	181	1	28	1	207	2	1	99	267	13	32	2	26
beschermd (n)	0	0	0	0	2	158	1	13	0	2	0	0	4	4	2	6	1	2
beschermd (%)	0	0	0	0	11	87	100	46	0	1	0	0	4	2	15	19	33	8

- geen gewaardeerde complexen binnen AMK-terreinen aanwezig
- gewaardeerd complextype aanwezig binnen AMK-terrein
- 2 gewaardeerd en beschermd (aantal)
- 0 geen complexen met een beschermde status
- 2 complextypen onder de beschermingsnorm van 5 (aantal n) of 5 (% gewaardeerd)
- 158 complextypen boven de beschermingsnorm van 5/5%

LITERATUUR

Literatuur (standaard)

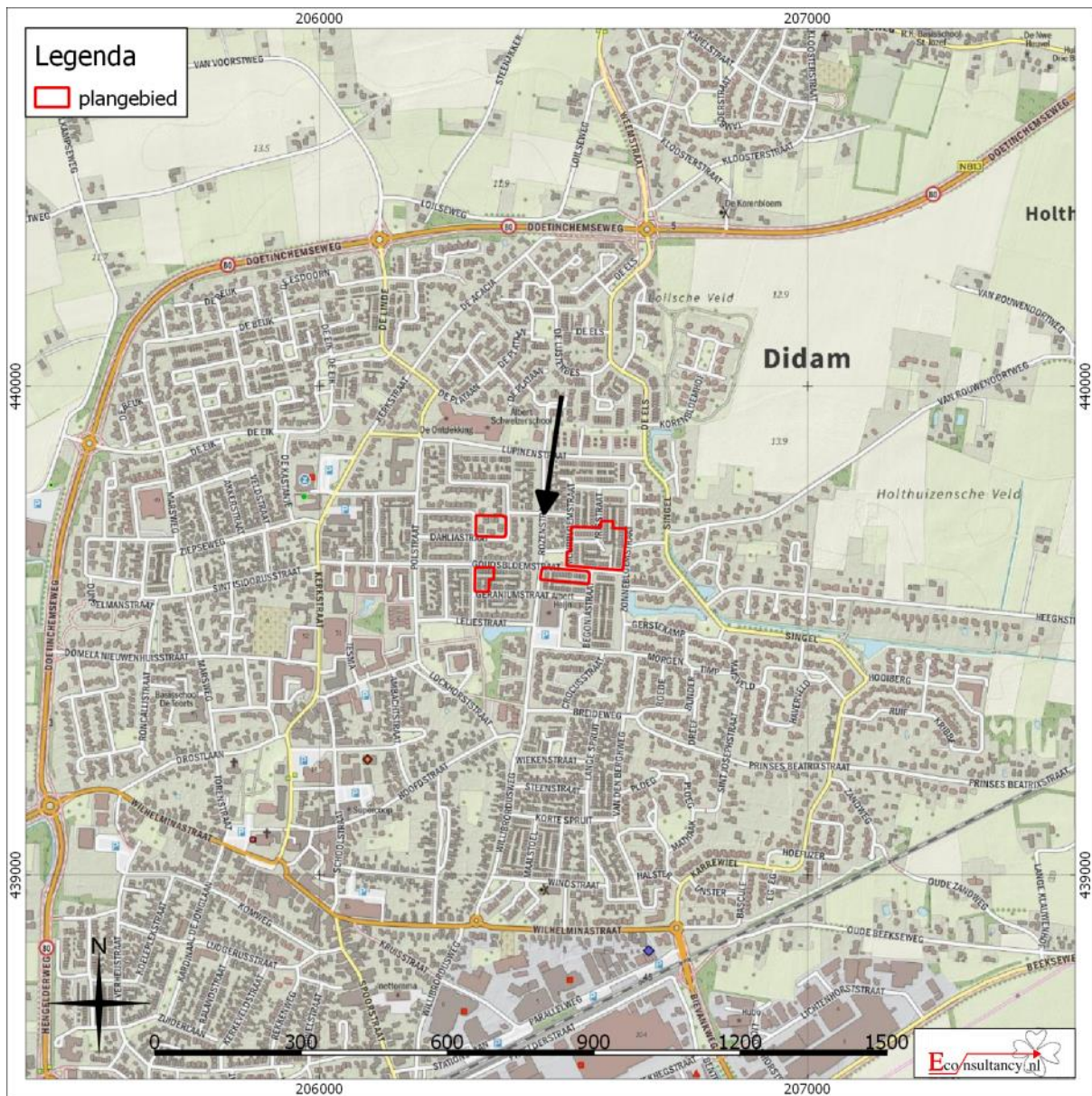
- Boonstra, M.K., R.M. van Heeringen & R. Schrijvers 2011. Kennisagenda Archeologie Oost Gelderland, deel A (tekst). Vestigia rapport V752-A, Vestigia, Amersfoort.
- Borsboom, A. & P. Verhagen, 2009. KNA Leidraad inventariserend veldonderzoek, deel: proefsleuvenonderzoek (IVO-P), versie 1.01 (16 april 2009).
- Carmiggelt, A. & P.J.W.M. Schulten (red), 2002. Veldhandleiding archeologie, archeologie leidraad 1. College voor de Archeologische Kwaliteit, Zoetermeer.
- Hiddink, H.A., 2003. Een grafveld uit de Late IJzertijd en de Romeinse tijd aan de Molenakkerdreef in Weert (provincie Limburg, Nederland). In: H.A. Hiddink, Het grafritueel in de Late IJzertijd en de Romeinse tijd in het Maas-Demer-Schelde-gebied, in het bijzonder van twee grafvelden bij Weert, Amsterdam. Zuidnederlandse Archeologische Rapporten 11, 97-108.
- Lauwerier, R.C.G.M., 2011. KNA Leidraad Archeozoölogie, versie 1.01 (10 oktober 2011).
- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Wohlfarth, B, G. Skog, G. Possnert & B. Holmquist, 1998. Pitfalls in the AMS radiocarbon-dating of terrestrial macrofossils. *Journal of Quaternary Science* 13 (2), p.137 – 145.
- Willemse, N.W. & Kocken, M.H.J.M., 2013: Afwegingskader voor archeologiebeleid in de Regio Achterhoek. RAAP-rapport 2501.
- Zoetbrood, P.A.M., C.A.M. van Rooijen, R.C.G.M. Lauwerier, G. van Haaff & E. van Es, 2006. Uit balans; wordingsgeschiedenis en analyse van het bestand van wettelijk beschermde archeologische monumenten. Rijksdienst voor archeologie, cultuurlandschap en monumenten, Amersfoort.

Literatuur (locatie- en gebiedspecifiek)

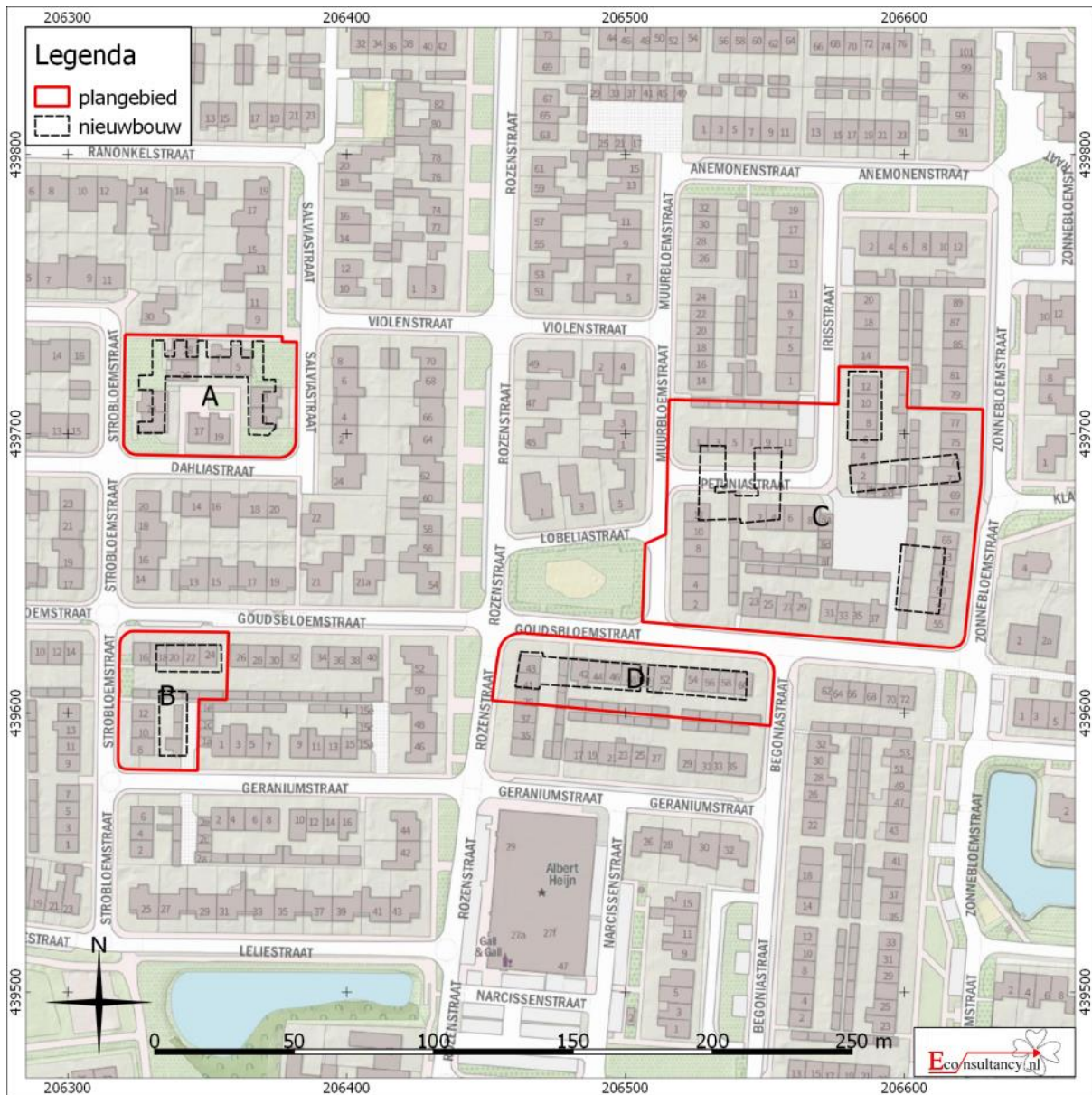
- Broeke, E.M. ten, 2019: Archeologisch verkennend en karterend booronderzoek Bloemenbuurt te Didam, gemeente Montferland. Econsultancy Archeologisch Rapport 9125.005. Econsultancy, Doetinchem.
- Spanjaard, G.W.J., 2019: Archeologisch bureauonderzoek Bloemenbuurt te Didam, gemeente Montferland. Econsultancy Archeologisch Rapport 9125.002. Econsultancy, Doetinchem.
- Willemse, N.W. & L.J. Keunen, 2014. *Erfgoed in de gemeente Montferland; een actualisatie van de archeologische waarden- en verwachtingskaart en van de cultuurhistorische waardenkaart*. RAAP-rapport 2873. Weesp.

Figuren

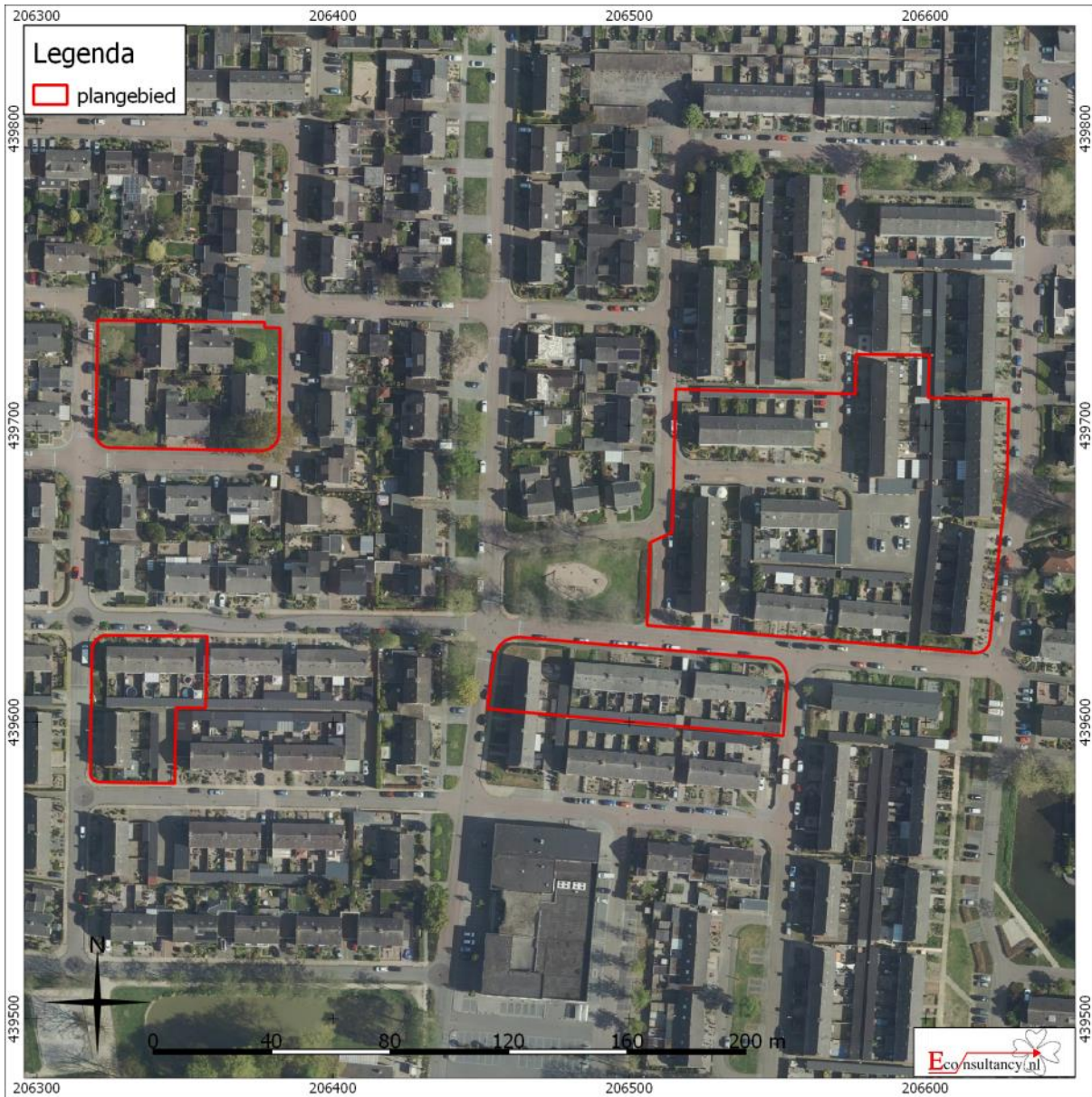
Figuur 1. *Situering van het plangebied*

Figuur 2. Detailkaart van het plangebied

Figuur 3. Luchtfoto van het plangebied

Verwachte dichtheid aan, en mate van conservering van, archeologische resten binnen landschappelijke eenheden

	archeologisch en bouwhistorisch kansrijke locaties. Dorpskern, buitenplaats, kasteelterrein	Hoog voor archeologische resten uit met name de Late Middeleeuwen en later. Archeologische resten mogelijk afgedekt door een >50 cm dikke conserverende laag en daardoor waarschijnlijk goed geconserveerd (profieltype 11).
	hoge verwachting, waarschijnlijk goede conservering	Hoog voor archeologische resten uit alle perioden. Archeologische resten afgedekt door een >50 cm dikke conserverende laag en daardoor waarschijnlijk goed geconserveerd (profieltype 1).
	hoge verwachting, mogelijk goede conservering	Hoog voor archeologische resten uit alle perioden. Archeologische resten vlak onder het maaiveld en daardoor kwetsbaar (profieltypen 2 en 3).
	middelmatige verwachting	Middelmatig voor archeologische resten uit alle perioden. Archeologische resten afgedekt door een >50 cm dikke conserverende laag en daardoor waarschijnlijk goed geconserveerd (profieltype 4) of archeologische resten vlak onder het maaiveld en daardoor kwetsbaar (profieltypen 5 en 6).
	lage verwachting	Laag voor archeologische resten uit alle perioden. Archeologische resten afgedekt door een >50 cm dikke conserverende laag en daardoor waarschijnlijk goed geconserveerd (profieltype 7) of archeologische resten vlak onder het maaiveld en daardoor kwetsbaar (profieltypen 8 en 9). Natte landschapszones (voormalige veenmoerassen en beekdalen in donkergroen (profieltypen 12 en 13).
	natte landschapszones binnen 500 m van hogere gronden	Voormalige veenmoerassen, rivier- en beekdalen met een verhoogde kans op watergerelateerde archeologische resten waaronder resten van grondstofwinning en -verwerking, jacht, en locaties met bijzondere deposities (profieltype 12).
	dalvormige laagten	Voormalige beekdal en rivierdallaagten met een verhoogde kans op watergerelateerde archeologische resten en informatierijke afzettingen zoals veenpakketten en humeuze kleiazettingen (profieltype 16).
	weg- en spooratlus	Afhankelijk van ter plaatse aanwezige bodemverstoringen en onderliggende verwachtingszone.

Toevoegingen

	>100 cm dikke plaggendecken	Hoog voor archeologische resten uit alle perioden. Archeologische resten afgedekt door een >50 cm dikke conserverende laag en daardoor waarschijnlijk goed geconserveerd (profieltype 1).
	historische nederzettinglocatie / - met omgrachting	Hoog voor archeologische resten uit met name de Late Middeleeuwen en later. Archeologische resten mogelijk afgedekt door een >50 cm dikke conserverende laag en daardoor waarschijnlijk goed geconserveerd (profieltype 11).

Indicatie mate van bodemverstoring

	> 40 cm -Mv afgegraven bodem
	rabatten
	droge rabatten
	winningskuilen

archeologische verwachting

vermoedelijk laag, afhankelijk van onderliggende verwachtingszone en verstoringsdiepte
afhankelijk van onderliggende verwachtingszone en verstoringsdiepte
afhankelijk van onderliggende verwachtingszone
afhankelijk van onderliggende verwachtingszone en verstoringsdiepte

Terreinen met hoge archeologische betekenis (AMK-terreinen)

	archeologische rijksmonumenten	Terreinen van rijkswege beschermd. Streven naar duurzaam behoud. Voor alle bodemingrepen is een vergunning van de Minister (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) noodzakelijk.
	terrein van hoge archeologische waarde	Terreinen van hoge archeologische waarde. Streven naar duurzaam behoud. Eventuele eisen ten aanzien van bodemingrepen zijn door de gemeente in het bestemmingsplan vastgelegd.
	terrein van archeologische waarde	Terreinen van archeologische waarde. Streven naar duurzaam behoud. Eventuele eisen ten aanzien van bodemingrepen zijn door de gemeente in het bestemmingsplan vastgelegd.

13213 AMK-monumentnummer

Bekende archeologische vindplaatsen

vindplaatsstijl/categorie	periode
	Nieuwe tijd
	Late Middeleeuwen
	Vroege Middeleeuwen
	Middeleeuwen algemeen
	Romeinse tijd
	IJzertijd
	Bronstijd
	Neolithicum
	Mesolithicum
	Paleolithicum
	onbekend
	beginperiode vindplaats
	eindperiode vindplaats
	102 RAAP-catalogusnummer
	

Historische nederzettinglocaties

	boerderij of woonhuis		grenspaal
	schuur of schaapskooi		wal
	kasteel		mg. verkavelingstructuur (greppel, pad)
	landhuis		laan
	bijgebouw landhuis		greppel/waterloop
	koepel		zone met karrensporen
	kerk		contour historische buitenplaats
	kapel		Holtink boerderijnaam (1832)
	kerkwegstatie		
	synagoge		
	rosmolen of rad		
	windmolen		
	bierbrouwerij		
	school		
	galg		
	Attentiezone voor archeologische resten te relateren aan historische nederzettinglocaties en eventuele middeleeuwse en vroegnieuwetijdse voorgangers		

Resten uit de Tweede Wereldoorlog

- locatie met (mogelijk) resten uit WO2
- bomtrechter
- Flak
- geschut
- loopgraaf
- splitterbox
- stelling
- overig
- loopgraven

- tankgracht
- vluchtkuilen
- terreinen met (mogelijk) resten uit WO2
- RAAP-catalogusnummer WO2
- Attentiezone voor resten uit WO2
- Attentiezone voor resten uit WO1

Resten uit de Eerste Wereldoorlog

- vermoed tracé van loopgraaf WO1
- vermoedde locatie van een Kochbunker (WO1)

Genesegroep		Terreinsoort		Terreinvorm		Bodetype	
E	terreinvorm ontstaan door windtransport	d	dekzandrelief	a	antropomorf (plaggendecken e.d.)	P	plaggendek > 50 cm dik
F	fluviaatle terreinvormen (Holoceen)	t	fluviaatle terrasrest	l	niet-dalvormige laagten	p	dun plaggendek (30-50cm)
FP	fluviaatle terreinvormen (Pleistoceen)	w	afspoelingswaaier	v	vlakten (0-0.5m, hellingen 0-2%)	y	moderpodzolen
G	terreinvorm ontstaan door gletsjerwerking	s	ijsmeltwater vormen	w	welvingen (0.5-1.5m)	x	xeropodzolen
S	terreinvormen op stuwwallen	h	erosiehellings	r	ruggen/koppen (1.5-5m)	h	hydropodzolen
A2	kanalen, grachten en meren	(FPT)h	hoge terrasrest	g	glooiingen (2-5%)	g	(zand)vaaggronden
A5	groeven	k	rivierkommen	h	hellings (5-10%)	e	natuurlijke eerdgronden
Ah	historische dorps- en stadskern	e	erosiedalen	t	terrassen	s	stuifzandbodems

Voorbeeld opbouw kaartcode

- E genesegroep: terreinvorm door windtransport
- E d terreinsoort: dekzandrelief
- E d r terreinvorm: rug (relief 1,5 - 5 m)
- E d r 3 profieltype 3 (zie tabel in § 4.4.2)
- E d r 3 x bodemtype: xeropodzol

- k
 komkleien |
- d
 hoge kleibodems |
- n
 lage kleibodems |
- K
 pleistocene kleibodems |

Overig

- water

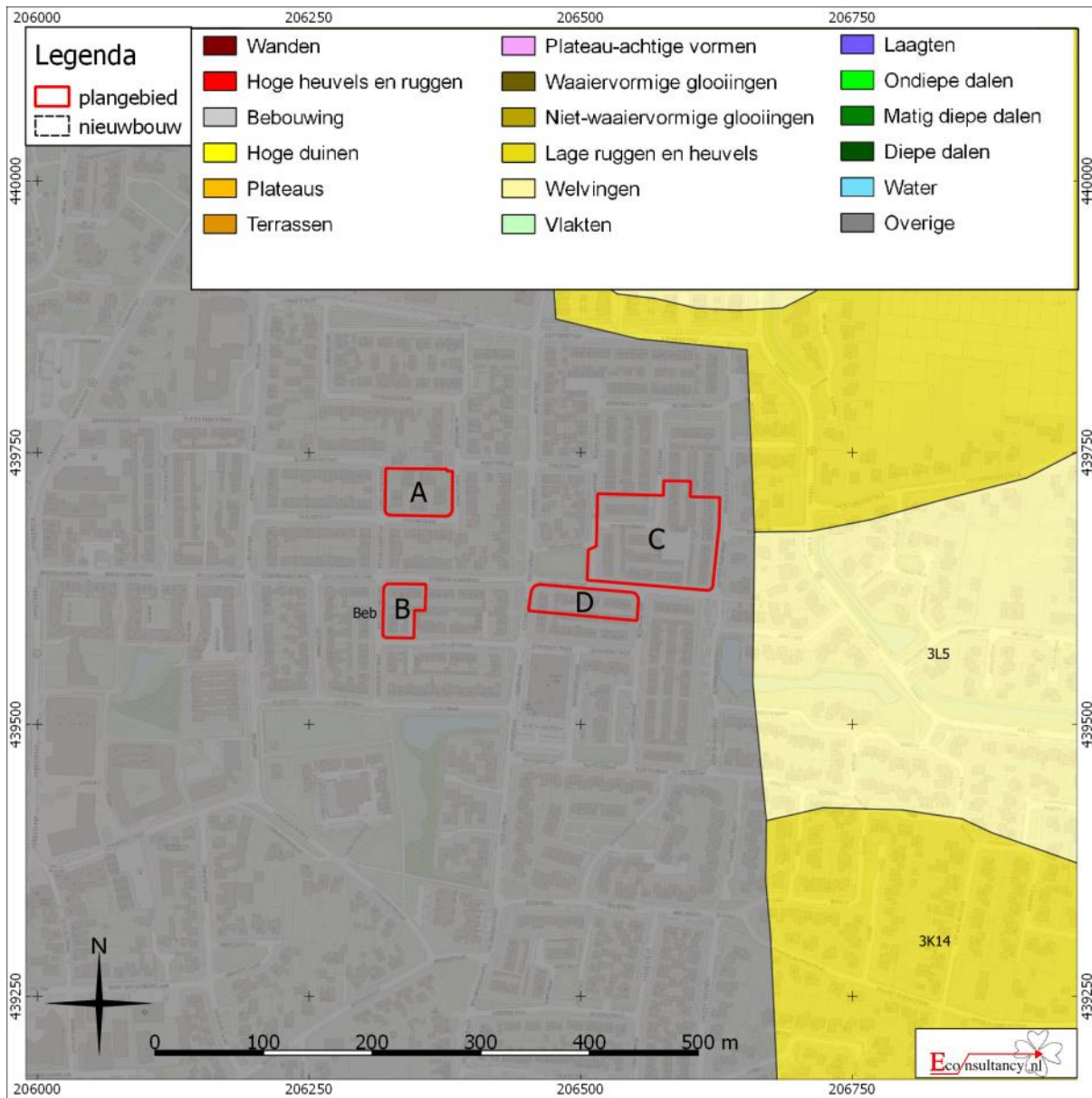
Kemperslag toponiem zoals vermeld op de Topografische Kaart van Nederland 1:25.000

- gemeentegrens

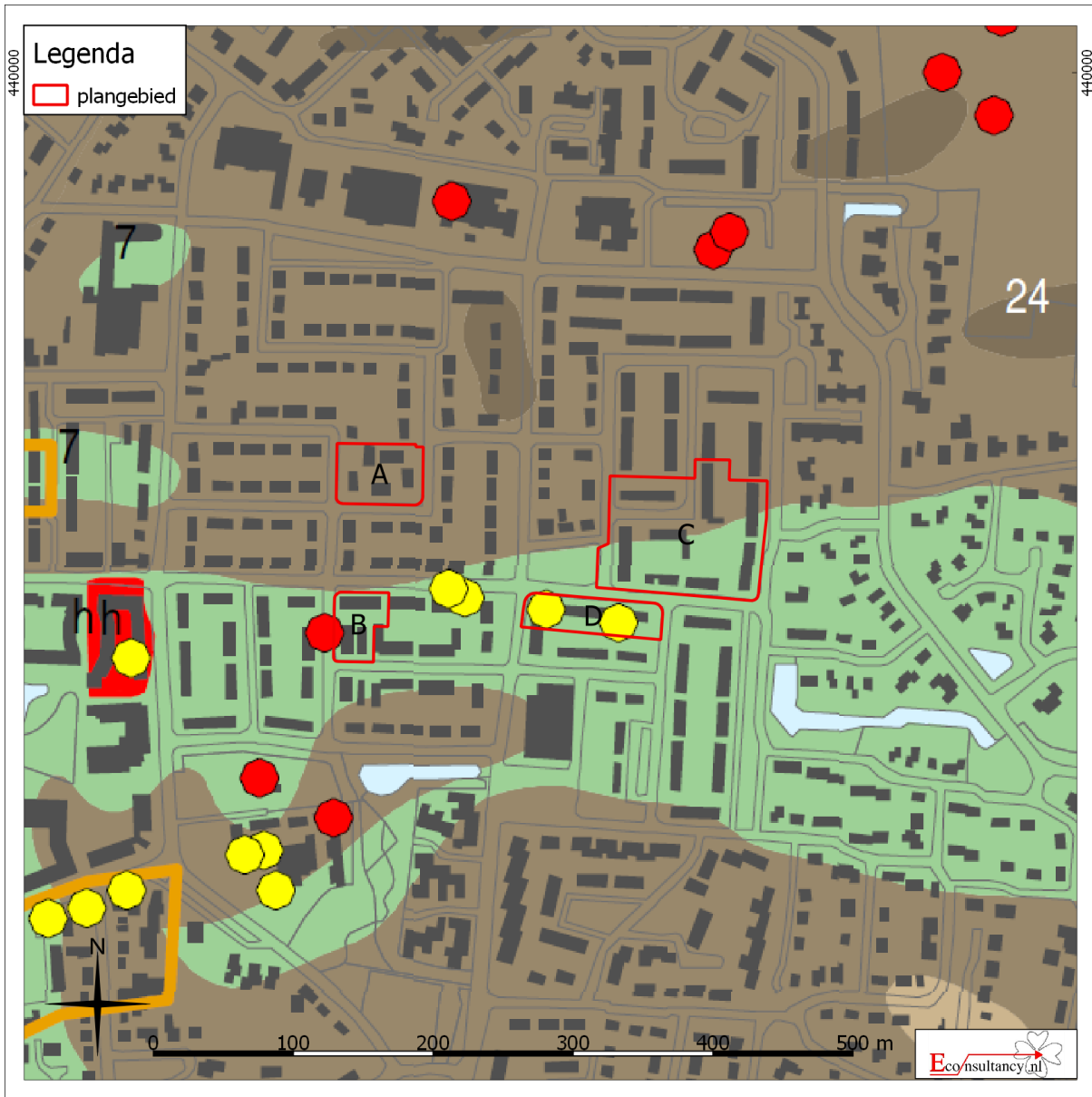
Archeologische onderzoeksgebieden

- onderzoeksgebied, nadere informatie aanwezig bij gemeente

Figuur 5. Situering van het plangebied binnen de Geomorfologische kaart van Nederland

Figuur 6. Aardkundige kaart gemeente Montferland

Legenda aardkundige kaart: zie volgende pagina

CULTUURLANDSCHAPPELIJKE ELEMENTEN

- *Historische nederzittingslocatie*
- *Dik plaggendek*
- *Plaggendek*
- *Dun plaggendek*
- *Ven 1832*
- *Wal*
- *Mogelijke verkavelingstructuren*
- *Laan*
- *Greppel/waterloop*

OVERIG

- *Groeve*
- *Opgehoogd*
- *Vergraven of afgetichelde gronden*
- *Water*
- *Archeologische vindplaatsen*
- *historische nederzittingslocatie*
- *Historische dorpskern*

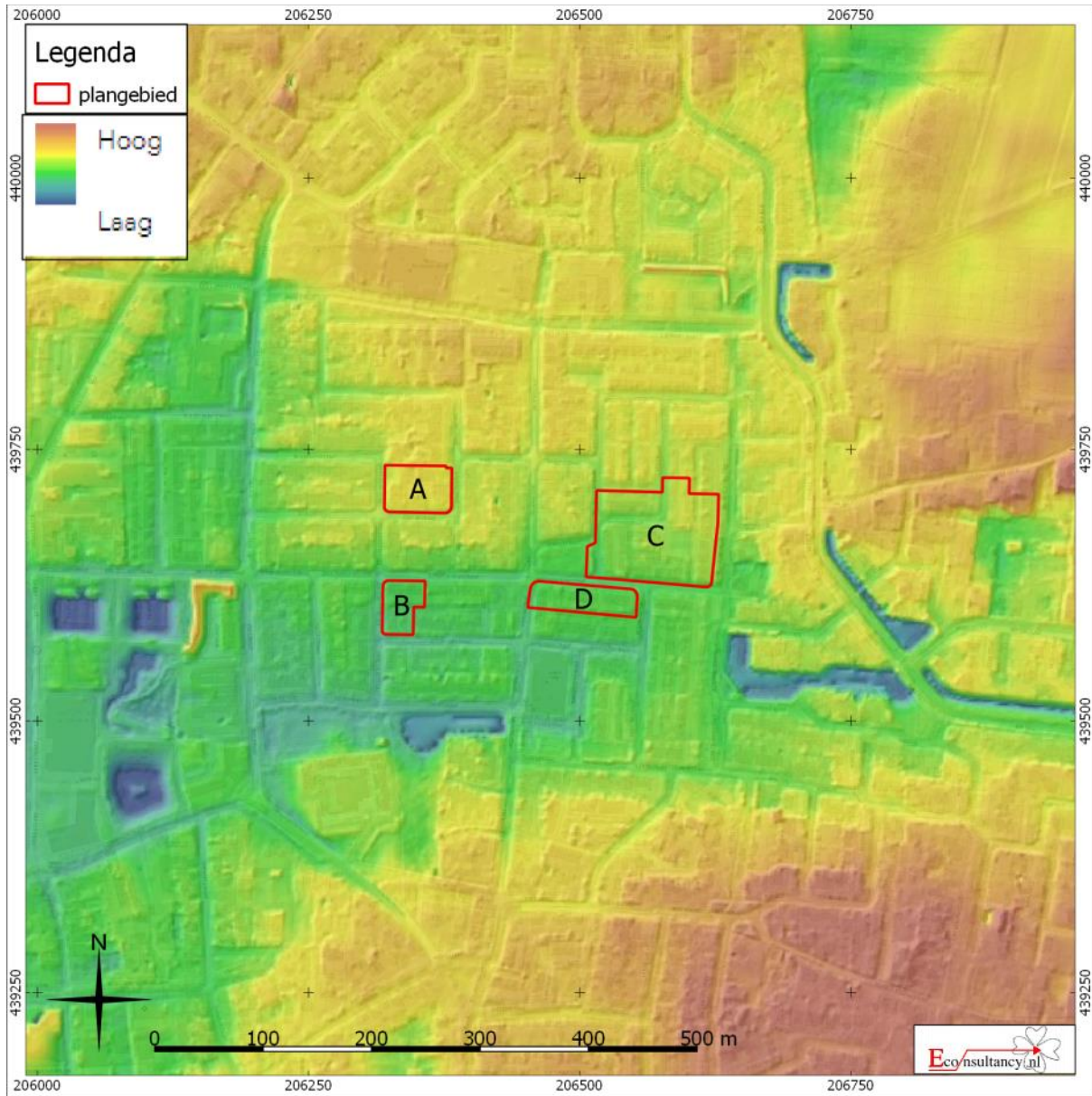
OUD RIVIERENLANDSCHAP IJSSELDAL-RIJN

- *Rivierkomvlakte*
- *Laatglaciale geul*
- *Geul in terraslaagte*
- *Lage rivierterrasvlakte*
- *Rivierterrasvlakte*
- *Rivierterrasrest*
- *Rivierterrasrest met dekzand*
- *Hoge rivierterrasrest*
- *Hoge rivierterrasrest met dekzand*
- *Hoge rivierterrasrest met duinzand*

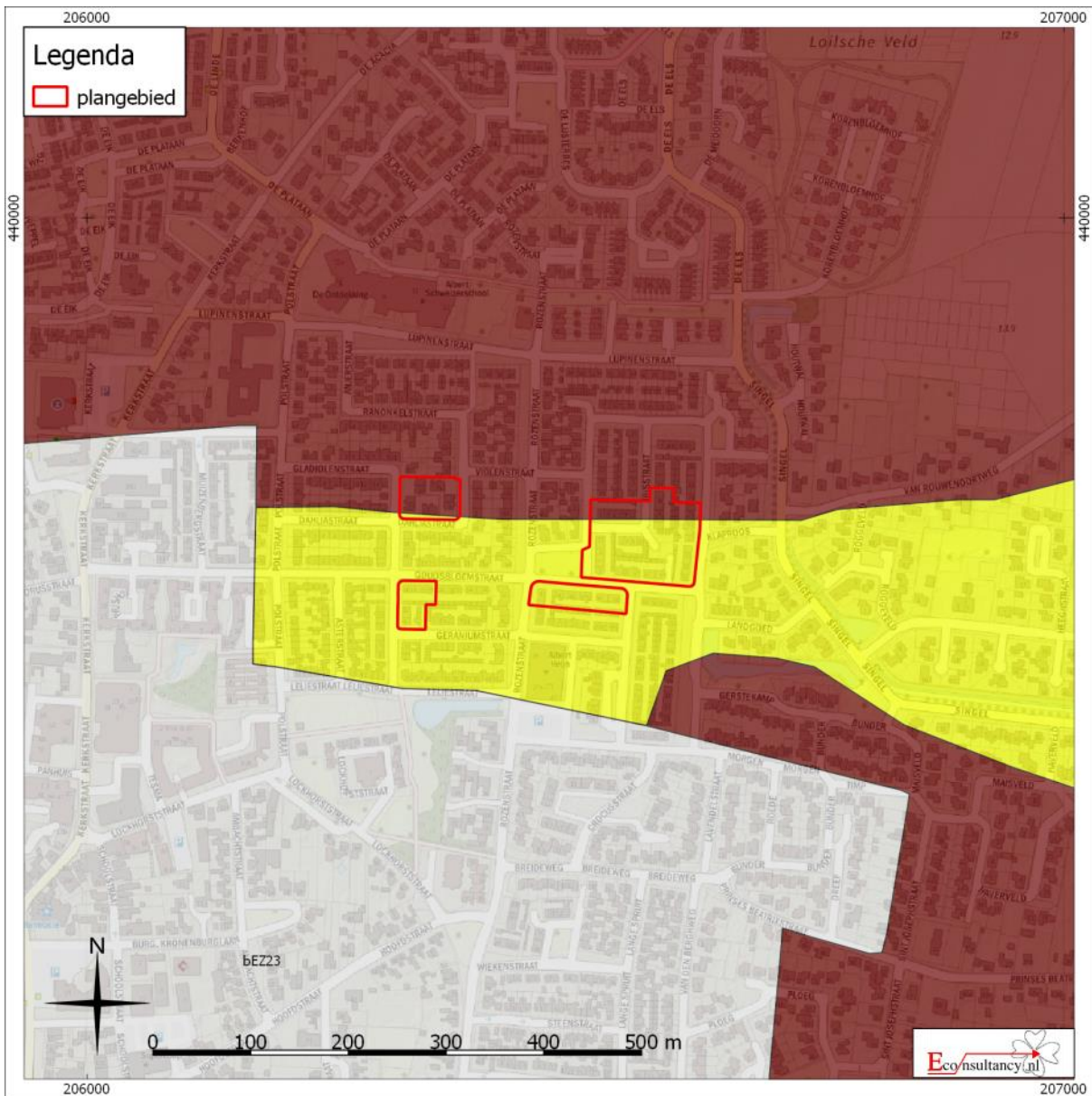
DEKZANDLANDSCHAP

- *Dekzandlaagte*
- *Dekzandvlakte*
- *Dekzandwielving*
- *Dekzandrug*

Figuur 7. Situering van het plangebied binnen het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)

Figuur 8. Situering van het plangebied binnen de Bodemkaart

Bloemenbuurt te Didam.

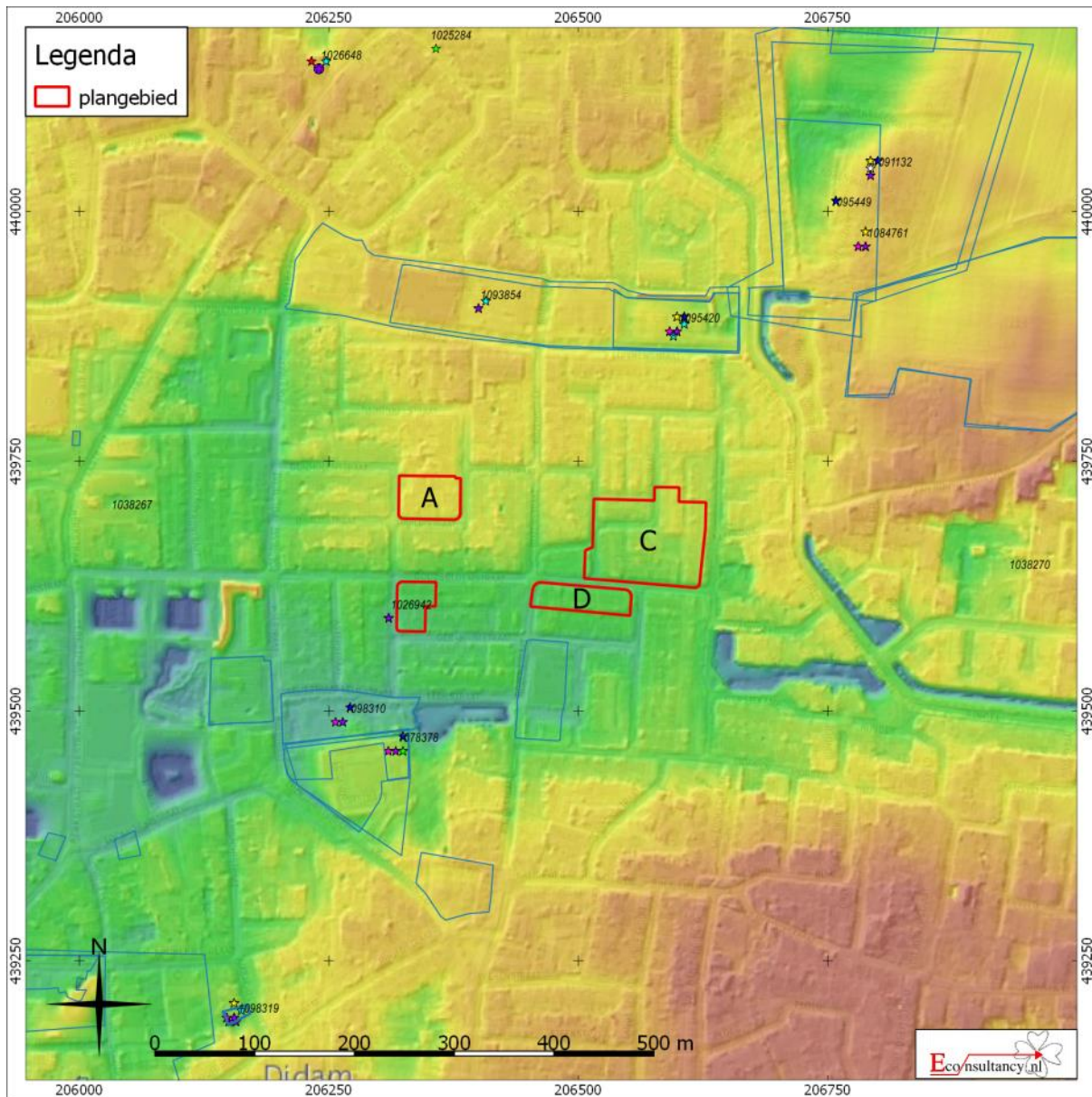
Situering van het plangebied binnen de bodemkaart

Legenda

 Plangebied

Associaties	Oude rivierkleigronden	Rivierkleigronden
Brikgronden	Overige oude kleigronden	Kalkhoudende bijzonder lutumarme gronden
Bebouwing	Ondiepe keileemgronden	Veengronden
Dijk	Leemgronden	Moerige gronden
Dikke eerdgronden	Zeekleigronden	Water, moeras
Fluviaale afzettingen ouder dan pleistoceen	Mariene afzettingen ouder dan pleistoceen	Podzolgronden
Groeve, gegraven, mijnstort	Niet-gerijpte minerale gronden	Kalkloze zandgronden
Kalksteenverweringsgronden	Oude bewoningsplaatsen	Kalkhoudende zandgronden

Figuur 9. Archeologische Gegevenskaart van het onderzoeksgebied

Bloemenbuurt te Didam.

Archeologische Gegevenskaart van het onderzoeksgebied (bron: Archeologisch informatiesysteem Archis3, AHN)

 Plangebied

Monumenten

- Terrein van archeologische waarde
- Terrein van hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

Onderzoeksmeldingen

-

Waarnemingen, Vondsten

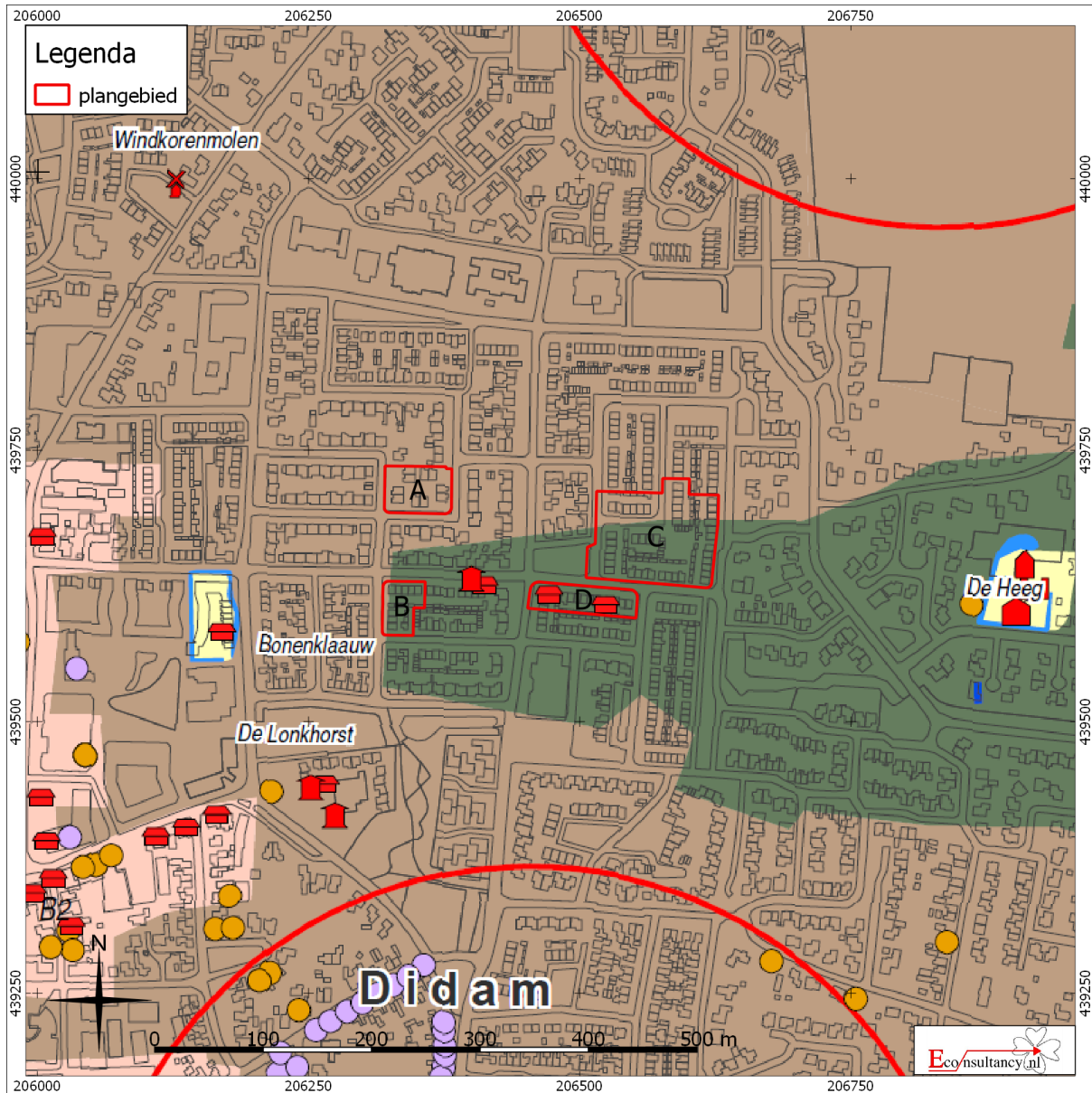
Categorie

- Nederzetting
- Grafcontext
- Verdedigingswerk
- Religieuze context
- Onbepaald

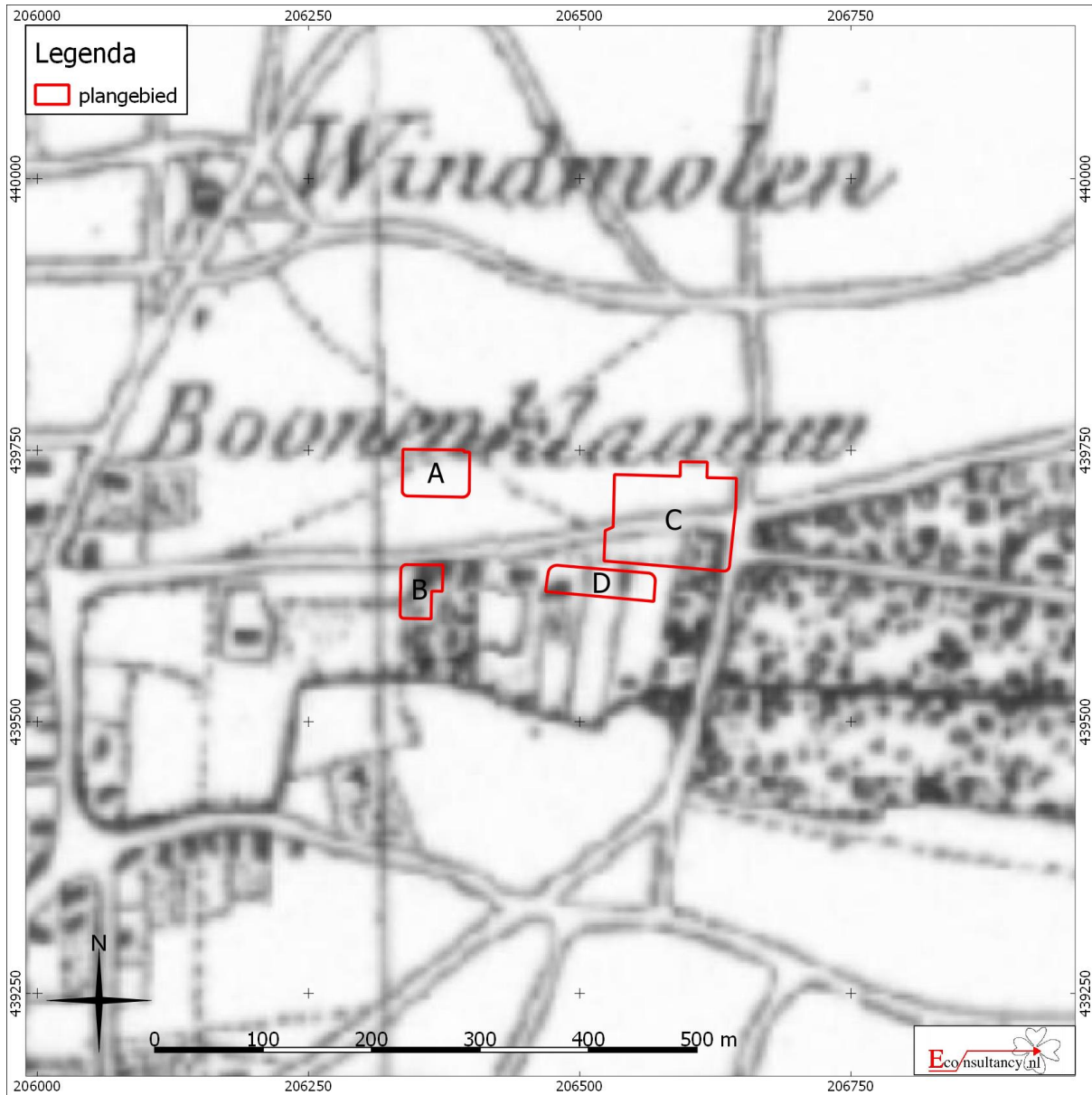
Periode

- Paleolithicum
- Mesolithicum
- Neolithicum
- Bronstijd
- IJzertijd
- Romeinse tijd
- Middeleeuwen
- Nieuwe tijd
- Onbepaald

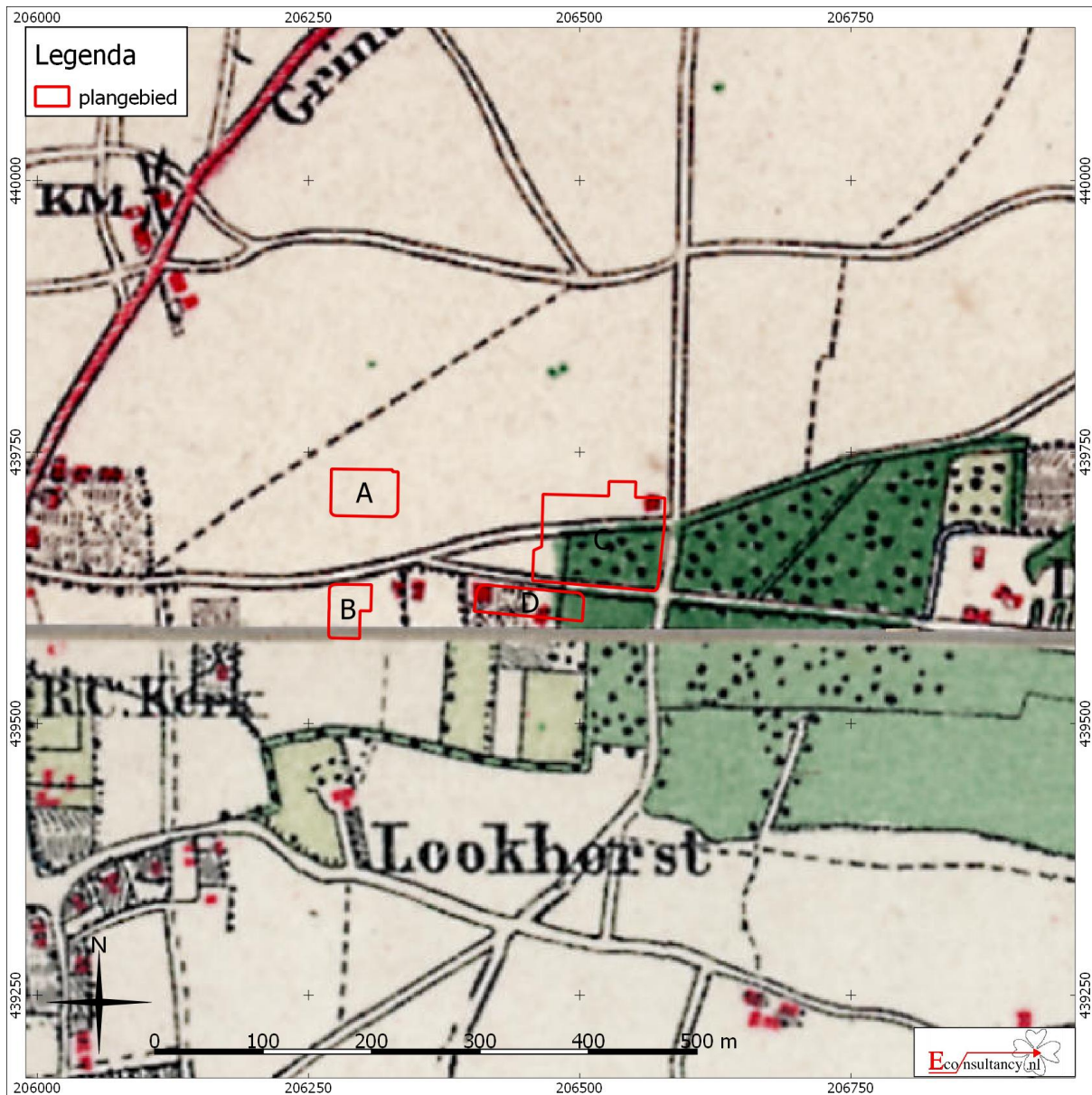
Figuur 10. Cultuurhistorische kenmerkenkaart gemeente Montferland

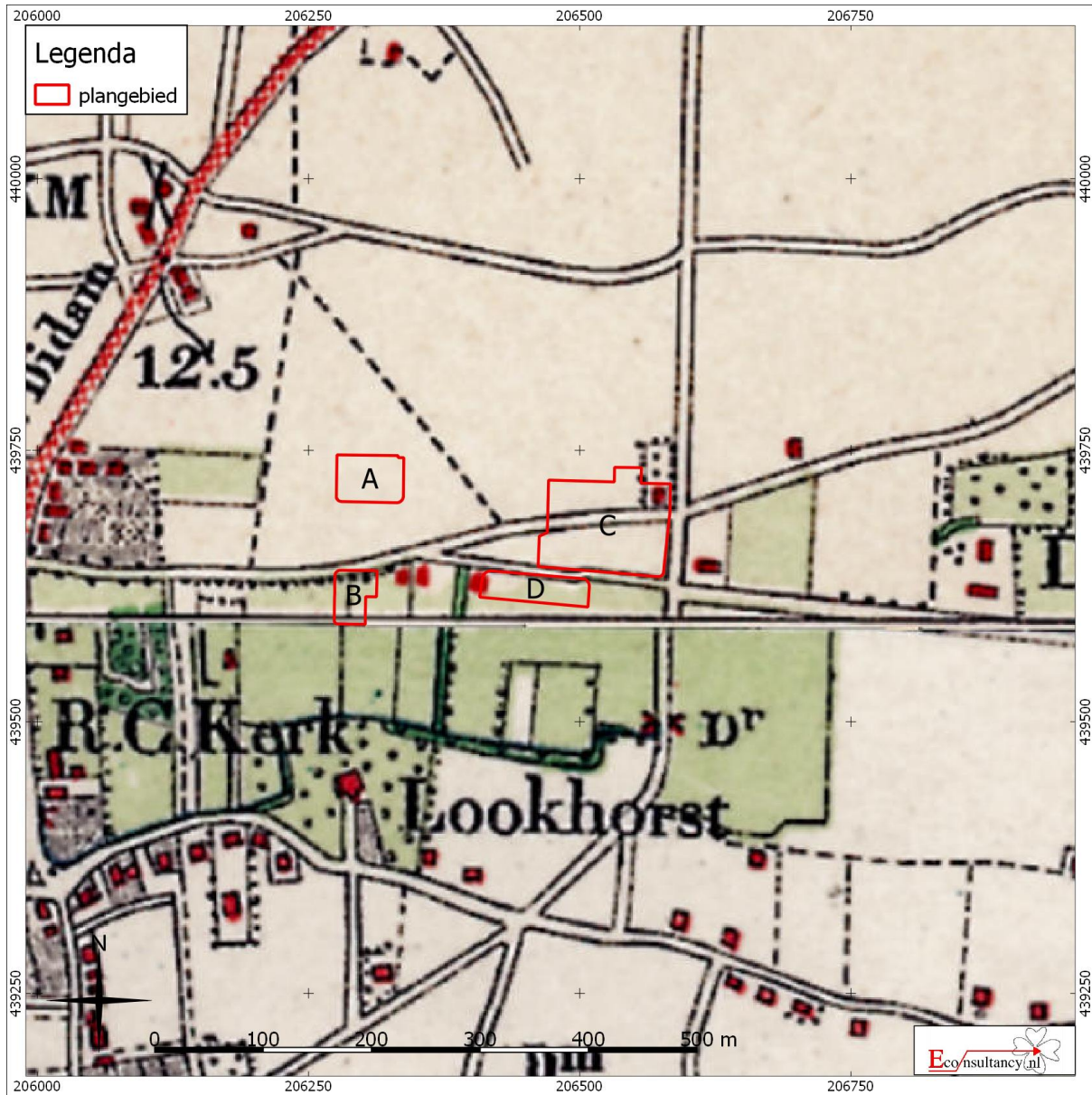
Figuur 12. Militaire topografische kaart uit 1850

Figuur 13. Militaire topografische kaart uit 1893

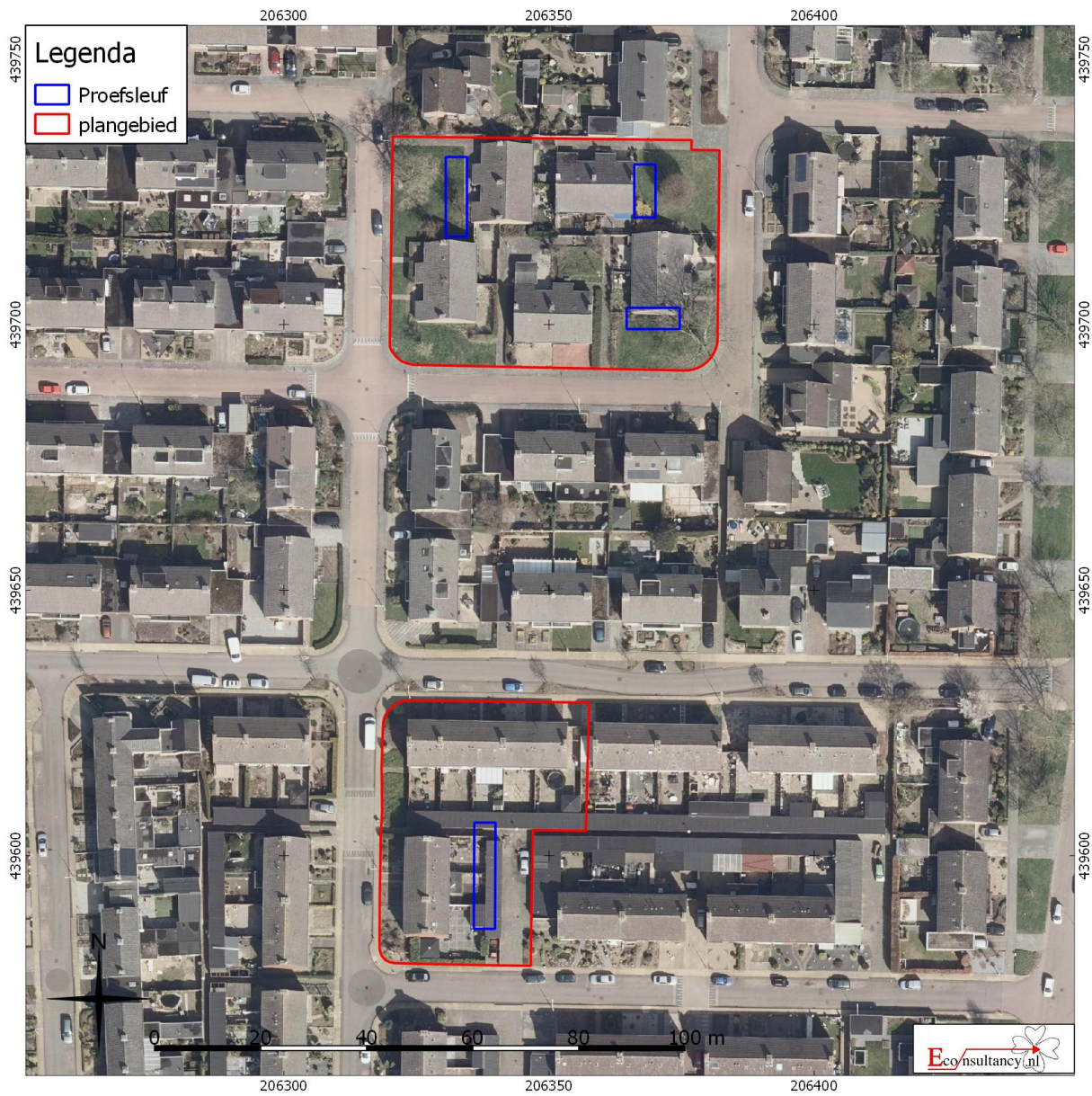
Figuur 14. Militaire topografische kaart uit 1908

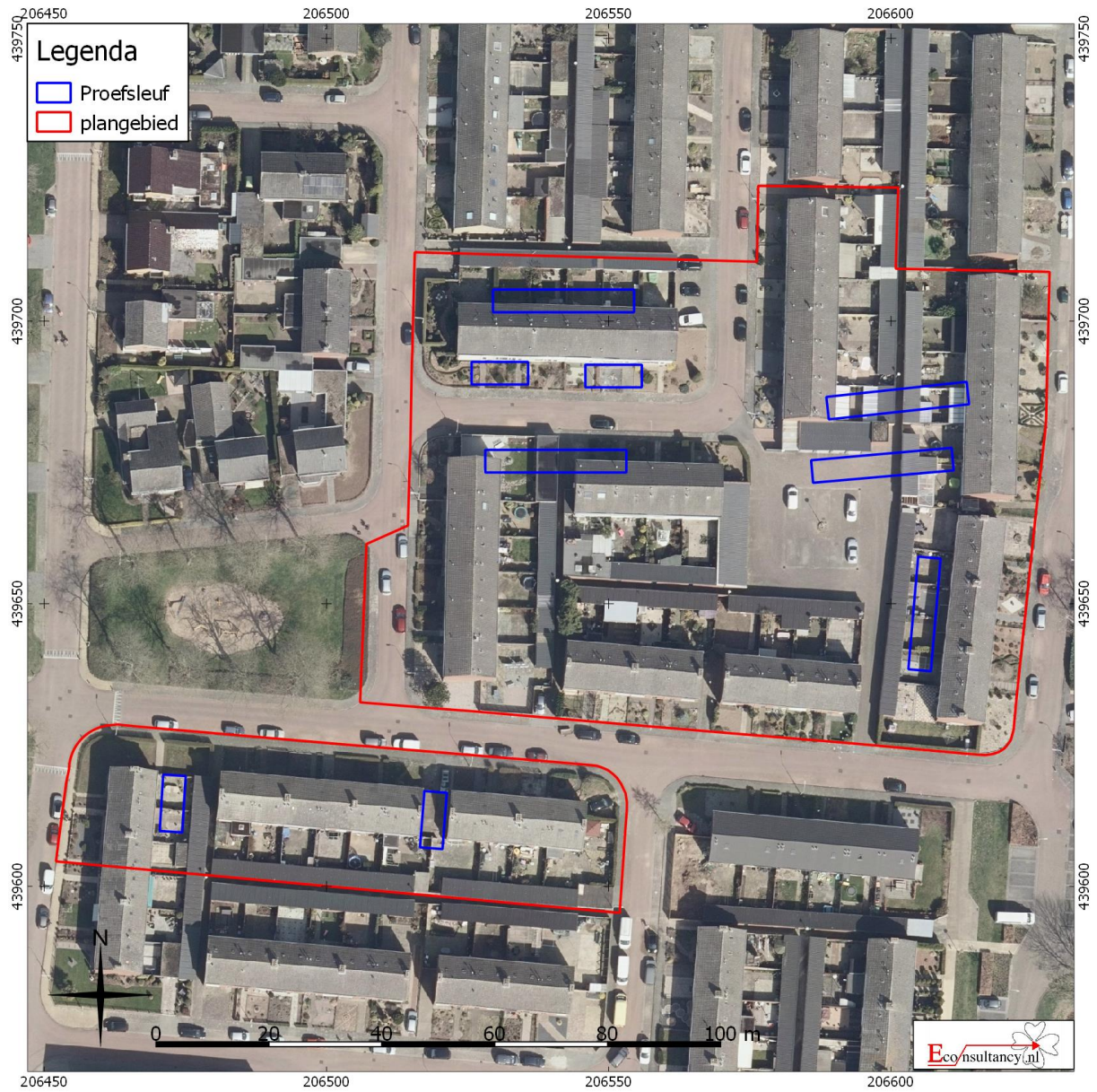
Figuur 15. Advieskaart aan te leggen proefsleuven met als achtergrond het planontwerp

Figuur 16a. Advieskaart aan te leggen proefsleuven binnen deelgebieden A en B met als achtergrond de luchtfoto

Figuur 16b. Advieskaart aan te leggen proefsleuven binnen deelgebieden C en D met als achtergrond de luchtfoto

BIJLAGE 1 LIJST MET TE VERWACHTEN AANTALLEN

De offerte voor het **Inventariserend veldonderzoek proefsleuven (IVO-P)** dient tenminste gebaseerd te zijn op:

De offerte voor de archeologische sloopbegeleiding dient tenminste gebaseerd te zijn op:

- 13 werkputten met een totaaloppervlakte van 860 m²;
- Waarvan 1 vlak;
- Waarvan 860 m² te documenteren vlak. Tevens dient een aantal optionele vierkante meters (ca. 40 m²) ingezet te worden indien dit van belang en noodzakelijk is voor een goede waardestelling en voor een adequate beantwoording van de onderzoeksvragen. Deze aanvullende vierkante meters kunnen dan worden gebruikt om sleuven te verlengen of te verbreden, bijvoorbeeld om een groter deel van een structuur bloot te leggen, een spoor te vervolgen of om de begrenzing van een vindplaats beter in beeld te brengen;
- Maximaal 40 m² te documenteren profiel/secties (hoogte x breedte met de inschatting 1 x 2 m);
- 175 stuks aardewerkvondsten (inclusief documentatie en basisuitwerking);
- 30 stuks metaalvondsten (inclusief documentatie en basisuitwerking);
- 30 stuks vondsten van de vondstcategorieën § 6.6-6.8 (inclusief documentatie en basisuitwerking);
- 30 verzameleenheden (als de kosten vooral bepaald worden door onderzoek van de vondstlaag);
- Omdat de aard en het aantal van te conserveren/restaureren objecten en de vereiste conserverings- of restauratietechniek niet te geven is, moet hiervoor in de offerte en in het geoffreerde totaalbedrag een stelpost worden opgenomen van euro € 3.000,-.
- 0 te verzamelen monsters voor micropaleontologische analyse, inclusief documentatie, opwerking (preparaten), stabilisering, kwaliteitsbepaling (fysiek/inhoudelijk) en tijdelijke opslag;
- 0 te verzamelen monsters voor de analyse van macroscopische (plant en dier-) resten, inclusief documentatie, stabilisering, kwaliteitsbepaling (fysiek/inhoudelijk) en tijdelijke opslag;
- 2 te verzamelen monsters voor dendrochronologische ouderdomsbepaling, inclusief documentatie, stabilisering, kwaliteitsbepaling (fysiek) en tijdelijke opslag;
- 4 te verzamelen 14C monsters, inclusief documentatie, stabilisering, kwaliteitsbepaling (fysiek/inhoudelijk) en tijdelijke opslag;
- 0 te verzamelen OSL monsters, inclusief documentatie, stabilisering en tijdelijke opslag.
- 0 te verzamelen monsters voor geochemische analyse, inclusief documentatie, stabilisering, kwaliteitsbepaling (fysiek) en tijdelijke opslag;
- 0 te verzamelen monsters voor sedimentologische analyse inclusief documentatie, stabilisering, kwaliteitsbepaling (fysiek) en tijdelijke opslag;
- 0 te verzamelen eenheden (1 eenheid is ca. 10x50 cm) voor micromorfologische analyse, inclusief documentatie, stabilisering en tijdelijke opslag;
- Omdat de aard en het aantal van te analyseren monsters (middels specialistische analyse) niet te geven is (dit volgt na vaststelling van het evaluatierapport), moet hiervoor in de offerte en in het geoffreerde totaalbedrag een stelpost worden opgenomen van euro € 3.000,-.

Een realistische inschatting van de daadwerkelijke kosten (veldwerk, basisuitwerking, specialistische analyse, conservering- en restauratiekosten) kan derhalve *alleen* gebaseerd worden op het waarderingsverslag en de door de bevoegde overheid en deponhouder geuite behoudsdoelstellingen. Het is verstandig om deze inschatting onderdeel te maken van het selectieoverleg tussen bevoegde overheid, deponhouder en vergunninghouder.

BIJLAGE 2 PLANONTWERP

Uitsnede stedenbouwkundig plan herstructurering Bloemenbuurt

